

5

Monika Gromek
Grażyna Kilbach

Lekcja muzyki

PODRĘCZNIK DO MUZYKI
DLA KLASY PIĄTEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Twoje mocne strony

Droga Nowa Ero,

Nigdy bym nie publikowała publicznie książek wydawnictw, które działają na uczciwych zasadach.

Wasza firma jednak promuje masowy dodruk, całkowicie niepotrzebnych książek, które mogłyby zastąpione wersjami elektronicznymi!

Co prawda e-booki są dostępne na waszej stronie, jednak:

- W przeciwieństwie do fizycznej książki, licencja na e-book kończy się po roku. Oznacza to, że jeżeli moja córka chciałaby powtórzyć sobie całą wiedzę do matury, musiałabym jej kupić wszystkie wasze książki od nowa.
- Waszych e-booków nie da się pobrać! Wymagają one dostęp do internetu, co uniemożliwia ich użycie na naszej wsi, gdzie zasięg jest ograniczony.
- Wasze e-booki sprzedawane są **po tej samej (albo wyższej) cenie** co regulame książki. Cena e-booka powinna być niższa, gdyż e-booki wymagają elektronicznego czytnika (tabletu)!

Czas rozpocząć nową erę (o ironio), w której papier nie jest beczelnie marnowany dla pieniędzy. Przedstawiam e-book, który spełnia wszystkie oczekiwania uczniów.

Dbajmy o środowisko, zróbmy to dla młodych pokoleń.

LEKCJA MUZYKI

Jak korzystać z podręcznika?

Rozpoczynacie kolejny rok podróży po fascynującym świecie muzyki. W ciągu najbliższych miesięcy poznacie nowe instrumenty oraz zdobędziecie wiedzę na temat różnych rodzajów muzyki.

Ciekawe teksty i ćwiczenia oraz barwne ilustracje sprawiają, że nauka stanie się dla Was wspaniałą przygodą! Podczas muzycznej zabawy pamiętajcie, że z Waszych podręczników w kolejnych latach będą korzystać młodszy uczniowie. Dlatego dbajcie o te książki, nie piszcie w nich i nie rysujcie.

Życie muzyczne

Dowiecie się, gdzie i kiedy odbywają się ciekawe festiwale i konkursy muzyczne. Poznacie daty muzycznych świąt oraz urodzin znanych kompozytorów i wykonawców. Przeczytacie też wiele interesujących informacji o muzycznej stronie różnych dziedzin życia.

Na złotą nutę

Zadania oznaczone złotą nutą to ćwiczenia trudniejsze, które pozwolą Wam pogłębić wiedzę i rozwinąć umiejętności muzyczne.

A to ciekawe!

Zabawa muzyczna

Co będziemy dzisiaj robić?

• Na początku każdej lekcji dowiecie się, jakie wiadomości i umiejętności zdobędziecie w jej trakcie.

Moja muzyka

Swoje zdolności muzyczne wykorzystacie podczas komponowania i wykonywania własnych utworów.

Posłuchajmy...

Usłyszycie brzmienia instrumentów strunowych, a także kolejne dzieła najwybitniejszych kompozytorów oraz utwory muzyki ludowej.

Zaśpiewajmy!

Śpiewanie i granie

Zagrajmy!

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Proste wyjaśnienia pomogą Wam w zapamiętaniu ważnych terminów muzycznych.

Poznaliście już wiele piosenek i tajniki gry na fletach oraz dzwonkach. W piątej klasie będziecie mieli dużo okazji, by wykorzystać swoje umiejętności i wspólnie muzykować.

SPIS TREŚCI

• *Kartka z kalendarza:* Dzień Edukacji Narodowej.....6

1. Na dobry początek..... **W świecie muzyki 8**

Z naszymi marzeniami

2. Tajemnicze muzyczne znaki..... **Alfabet dźwięków 11**

Na wędrówkę

3. Muzyczne rozmowy..... **Formy muzyczne 16**

Włożył kotek na płatek

4. Muzyka w roli głównej..... **W świecie muzyki 19**

Muzyka

5. Dla nauczycieli..... **W świecie muzyki 24**

Nauczycielom

6. Warsztat muzyczny..... 28

• *Kartka z kalendarza:*
Narodowe Święto Niepodległości..... 30

7. Wolno, szybciej, coraz szybciej..... **Alfabet dźwięków 32**

Jesienny berek

Rapowanka

Metronom

8. Formy ABA i ABA₁..... **Formy muzyczne 38**

Śpiewanka ABA

9. Metrum, czyli miara..... **Alfabet dźwięków 42**

Cztery pory roku

10. Dzisiaj wielka jest rocznica..... **Dla ojczyzny 47**

Pierwsza Brygada

Piechota

11. Andrzejkowe tradycje, zwyczaje i zabawy..... **W świecie muzyki 53**

Andrzeju, Andrzeju

A idźże, chodaczku

12. Warsztat muzyczny..... 58

• *Kartka z kalendarza:* Boże Narodzenie.....60

13. Zwyczaje i tradycje bożonarodzeniowe..... **W świecie muzyki 62**

Święta, święta, święta

14. Kolędować Małemu... Kolędy i pastorałki..... **W świecie muzyki 66**

Z narodzenia Pana

W dzień Bożego Narodzenia

15. W zimowym nastroju..... **W świecie muzyki 70**

Zima lubi dzieci

16. Usprawiedliwione spóźnienie, czyli kanon..... **Formy muzyczne 74**

Mały kanon

Panie Janie

17. Zaśpiewajmy i zagrajmy w kanonie!..... **Formy muzyczne 78**

Zaśpiewajmy w kanonie

18. Warsztat muzyczny..... 80

• *Kartka z kalendarza:* Dzień Kobiet.....82

19. Na wielu strunach. Instrumenty strunowe..... **Instrumenty muzyczne 84**

Instrumenty strunowe

W murowanej piwnicy

Pieski małe dwa

20. Młodość Fryderyka Chopina..... **Wehikuł czasu 98**

Gdy Chopin grał

21. Na ludową nutę..... **Na ludowo 105**

Hej, na krakowskim rynku

Krakowiaczek jeden

22. Folklor naszych sąsiadów..... **Na ludowo 111**

Tańczuj, tańczuj

Żuraw

23. Muzyka źródeł Na ludowo 119

Prośba o pomyślny dzień

Bele mama

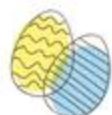
Nie martw się

24. Śpiewajmy razem – chór W świecie muzyki 124

Chodź, pomaluj mój świat

Chce iść naród mój

25. Warsztat muzyczny 132

• *Kartka z kalendarza:* Wielkanoc 134

26. Muzyka i przyroda W świecie muzyki 136

Mokro

27. Na majówkę W świecie muzyki 140

Ja mam tylko jeden świat

28. O rodzinie w rytmie rock and rolla Do tańca 144

Familijny rock and roll

29. Przy ognisku, czyli o akompaniamencie W świecie muzyki 148

Płonie ognisko w lesie

Stokrotka

30. Wakacje! W świecie muzyki 154

Lato, lato, lato czeka

Repertuar dodatkowy 156

Tabela chwytów fletowych 172

SPIIS UTWORÓW

A idźże, chodaczku	54	Prośba o pomyślny dzień	119
Andrzeju, Andrzeju	53	Oj, Maluśki, Maluśki (do zagrania i zaśpiewania)	170
Bele mama	122	Oszukałaś, okłamałaś (do zagrania)	114
Bieriozka (do zagrania)	171	Panie Janie	77
Chce iść naród mój	130	Piechota	49
Chodź, pomaluj mój świat	124	Pierwsza Brygada	48
Cztery pory roku	42	Pieski małe dwa (do zagrania i zaśpiewania)	97
Dziękuję, panie Fortepianie	162	Płonie ognisko (do zagrania)	171
Familijny rock and roll	144	Płonie ognisko w lesie	148
Gaudeamus igitur (do zagrania)	25	Przybieżeli do Betlejem (do zagrania)	64
Gdy Chopin grał	98	Rapowanka	34
Hej, na krakowskim rynku	105	Rośnie jabłoń w sadzie (do zagrania)	41
Idziemy, idziemy (do zagrania)	169	Siedzi sobie zając pod miedzą (do zagrania)	169
Instrumenty strunowe	84	Sto lat (do zagrania)	27
Ja mam tylko jeden świat	140	Stokrotka (do zaśpiewania)	149
Jesienny berek	32	Stokrotka (do zaśpiewania i zagrania)	152
Koncert	156	Śpiewaj, wesel się	161
Krakowiaczek jeden	110	Śpiewanka ABA	38
Lato, lato, lato czeka	155	Śpiewanka na głosy	158
Majówkowa poleczka (do zagrania)	143	Świat rozdźwięków	157
Maluje zima	166	Święta, święta, święta	62
Mały kanon	75	Tańcuj, tańcuj	113
Melodia rockandrollowa (do zagrania)	146	W dzień Bożego Narodzenia	68
Melodyjka (do zagrania)	168	W murowanej piwnicy (do zagrania i zaśpiewania)	96
Metronom	36	Wieczór na pustyni (do zagrania)	28
Mokro	136	Wiwat, szkoła i nauczyciele	163
Muzyka	19	Wlaził kotek na płotek	17
Na skróty (do zagrania)	15	Z narodzenia Pana	66
Na wędrowkę	11	Z naszymi marzeniami	8
Nauczycielom	24	Zaśpiewajmy w kanonie	78
Nie martw się	123	Zima lubi dzieci	70
Nieźła sztuczka	160	Żuraw	117
Nowa melodyjka (do zagrania)	168		

MARYSIA I JULKA
Z V B BARDZO SIE
POKŁÓCIŁY PRZED
LEKCIĄ MUZYKI.
PECH CHCIAŁ,
ŻE AKURAT NA
TYCH ZAJĘCIACH
MIAŁY WSPÓLNIE
WYKONAĆ
WYBRANY UTWÓR.

MUZYCZNA ROZMOWA PRZEOBRAZIŁA SIĘ W MUZYCZNĄ AIVAN'JURĘ.
SŁUCHACZE PRZEKONALI SIĘ, ŻE MUZYKA NIE ZAWSZE ŁAGODZI
OBYCZAJE...

Ulubiona piosenka z wakacji

Przypomnijcie sobie piosenki, które śpiewaliście latem, a potem zaprezentujcie te utwory koleżankom i kolegom z klasy. Wybierzcie spośród nich ten, który spodoba Wam się najbardziej, i nauczcie się wspólnie śpiewać jego refren.

Warszawska
Jesień

Jazz Jamboree
[czyt.: dżez dżembor:]

Rawa Blues

14

października

Dzień Edukacji
Narodowej

Podziękujmy nauczycielom
za ich pracę.

Chopin – nauczyciel muzyki

W dawnych wiekach wiele osób uczyło się śpiewać lub grać na instrumencie. Lekcji udzielali m.in. najznakomitsi kompozytorzy i wybitni wykonawcy, tacy jak Fryderyk Chopin [czyt.: szopen].

Kiedy Chopin mieszkał w Paryżu, lekcje gry na fortepianie stanowiły główne źródło jego dochodów. Jednak nauczanie było dla niego czymś więcej niż tylko pracą. Osoby utalentowane, ale niezamożne, uczył prawie za darmo. Często zamiast 45 minut poświęcał im kilka godzin. Z wieloma z nich kompozytor się zaprzyjaźnił, a niektórym zadekował nawet swoje utwory.

Fryderyk Chopin (1810–1849)

Uczniowie często opisywali spotkania z Chopinem w pamiętnikach i listach. Dokumenty te są dziś cennym źródłem informacji o życiu kompozytora.

Sierpień

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

Wrzesień

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

Międzynarodowy
Dzień Muzyki

Październik

Urodziny Karola
Szymanowskiego
(1882 r.)

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

1. Na dobry początek

Zaśpiewajmy!

Z naszymi marzeniami

muzyka: Anna Ozner, Dariusz Jaros, słowa: Tadeusz Szarwaryn

1. Z na - szy - mi ma rze - nia - mi do świa - ta po - dą -
 za - my, niech spe - łnią się tę - skno - ty u -
 kry - te w na - szych snach. Niech o - ce - an u -
 — czuć zbu - dzi dzień zwy - cza - jny, Ka - żdy ma pra -
 — wo cza - stkę sie bie i - nnym dać —
 Ref. Choć na sło - Źce pa - trzy - my po swo - je - mu, dla nas na - dzie -
 — ja ma i - nny smak. Serc pra - gnie - niem je - ste - śmy ta - cy sa - mi

Co będziemy dzisiaj robić?

- Dowiemy się, czego nauczymy się na lekcjach muzyki w piątej klasie.
- Zaśpiewamy piosenkę *Z naszymi marzeniami*.
- Wykonamy piosenkę z akompaniamentem rytmicznym.
- Opowiemy o wakacjach dźwiękami i odgłosami.

1. Z naszymi marzeniami do świata podążamy,
 Niech spełnią się tęsknoty ukryte w naszych snach.

Niech ocean uczuć zbudzi dzień zwyczajny,
 Każdy ma prawo część siebie innym dać.

Ref. Choć na słońce patrzymy po swojemu,
 Dla nas nadzieja ma inny smak.
 Serc pragnieniem jesteśmy tacy sami
 I słońce tak samo świeci nam.
 Świeci nam.

bis

2. Każdy niech zamienia na dobro chwil tysiące,
 A miarą szczęścia będzie wszystko, co w nas trwa.

Radości przecież mogą pozostać jak najprostsze,
 Kiedy tak z miłością patrzysz na ten świat.

Ref. Choć na słońce...

Skończyły się wakacje – czas beztrudnych zabaw, radości i przygód. Pora wrócić do szkolnych ławek. W nadchodzących miesiącach nauki czekają Was nie tylko obowiązki, lecz także przyjemności – przede wszystkim na lekcjach muzyki!

Wakacyjne wspomnienia dźwiękowe

Opowiedzcie o swoich wakacjach bez użycia słów, wyłącznie za pomocą dźwięków i odgłosów. Możecie skorzystać z pomysłów pokazanych na ilustracji.

- Wybierzcie spośród siebie osobę, która przedstawi wakacyjną przygodę jako pierwsza. Zadaniem pozostałych uczniów jest odgadnięcie, w jakim miejscu rozegrała się prezentowana historia.
- Wyznaczcie inną osobę opowiadającą i powtórzcie zabawę.

Ćwiczenie 2

Podzielcie się na grupy. Zadaniem każdego zespołu jest wymyślenie tańca do melodii piosenki *Z naszymi marzeniami* i zaprezentowanie go pozostałym uczniom. Po występie ostatniej grupy wybierzcie jedną z propozycji i wykonajcie ją wspólnie.

Ćwiczenie 3

Podzielcie się na trzy grupy i wspólnie wykonajcie piosenkę *Z naszymi marzeniami*.

- Pierwszy zespół śpiewa.
- Druga grupa gra akompaniament rytmiczny.
- Trzeci zespół tańczy do muzyki.

2. Tajemnicze muzyczne znaki

Zaśpiewajmy!

Na wędrowkę

muzyka i słowa: Tadeusz Szarwaryn

Co będziemy dzisiaj robić?

- Wykonamy piosenkę *Na wędrowkę*.
- Dowiemy się, czym są repetycja, volta [czyt.: wolta] i fermata oraz co to znaczy *da capo al fine* [czyt.: da kapo al fine].
- Zagramy na fletach.

1. Ca - ly ty-dzień to wie-dzy pe - łna gło-wa —, już od ó-smej wy - tę-żam si - ły
swe, li - czby, zda - nia, tró - jką - ty, mą - dre sło — wa —, ró - żnych
za - dań do pią - tku u - czę się. **Ref.** A - le kie - dy so - bo - ta się
zbli - ża —, wciąż mi na myśl przy - cho - dzi po - myśl ten, a - by
ple - cak spa - ko - wać, na wę - dró-wkę ma - sze - ro - wać i z przy - ro - dą raz je - szcze spo - tkać
się. A - le - ro - dą raz je - szcze spo - tkać się.

1. Cały tydzień to wiedzy pełna głowa,
już od ósmej wytężam siły swe,
liczby, zdania, trójkąty, mądre słowa,
różnych zadań do piątku uczyć się.

Ref. Ale kiedy sobota się zbliża,
wciąż mi na myśl przychodzi
pomysł ten,
aby plecak spakować,
na wędrowkę maszerować } *bis*
i z przyrodą raz jeszcze
spotkać się.

2. W poniedziałek, jak zwykle po niedzieli,
wielka praca, oj, ciężki ucznia los,
tak się uczyć, że w kinie nie widzieli,
w piątek nawet mi już wysiada głos.

Ref. Ale kiedy sobota...

W niektórych utworach muzycznych określone fragmenty melodii zostają kilkukrotnie powtórzone. Aby zapis nutowy nie był zbyt długi, kompozytorzy stosują w takich wypadkach skróty pisowni muzycznej. Do najczęściej używanych skrótów należą **repetycja** i **volty** [czyt.: wolty].

Znak repetycji składa się z dwóch kresek taktowych i dwóch kropek. Informuje, że dany fragment utworu należy wykonać dwukrotnie.

[: Fragment umieszczony między takimi znakami wykonujemy dwa razy. :]

Ćwiczenie 1

Zaśpiewajcie refren piosenki *Na wędrowkę*.
Powiedzcie, czym się różni melodia wykonana po raz pierwszy od jej repetycji.

Czasami fragment utworu zostaje powtórzony z innym zakończeniem. W zapisie nutowym oprócz repetycji stosuje się wówczas volty, czyli klamry umieszczane nad różniącymi się odcinkami melodii. Każda volta jest opatrzona numerem i wskazuje zakończenie, które należy wykonać za pierwszym razem – przed znakiem repetycji – oraz podczas ponownego wykonania danego fragmentu.

Różne zakończenia fragmentu utworu oznaczone voltami

A to ciekawe!

W języku włoskim wyraz *volta* oznacza „obrót, zwrot”.

14. Marsz

*) Dla spiewających

repetycja

volty

A - le kie - dy so - bo - ta się zbli - ża —, wci - ąż mi na myśl przy - cho - dzi po - myśl

ten, a - by ple - cak spa - ko - wać, na wę - dró - wkę ma - sze - ro - wać i z przy -

ro - dą raz je - szcze spo - tkać się. A - le ro - dą raz je - szcze spo - tkać się.

Ćwiczenie 2

Wskażcie w zapisie nutowym repetycję i volty. Następnie zaśpiewajcie refren piosenki *Na wędrowną*. Uwzględnijcie zastosowane znaki.

Czasami początkowy fragment zostaje powtórzony w zakończeniu kompozycji. W zapisie nutowym stosuje się wówczas skrót **d.c. al fine**, utworzony od włoskiego wyrażenia **da capo al fine** [czyt.: da kapo al fine], czyli „od początku do końca”. Oznacza ono, że melodię trzeba powtórzyć od pierwszych dźwięków do słowa *fine*.

d.c. al fine

(d. c. al fine)

da capo al fine

Walc

Grave

(Fine)

fine

(d. c. al fine)

da capo al fine

W zapisie muzycznym może pojawić się także **fermata**. Znak ten pozwala dowolnie przedłużyć czas trwania nuty lub pauzy, nad którymi został umieszczony.

Czas trwania dźwięku oznaczonego fermatą określa wykonawca.

Wszystkie omówione do tej pory oznaczenia – repetycja, volty, *da capo al fine* oraz fermata – zostały użyte w utworze *Na skróty*. Podczas jego wykonywania przećwiczcie grę na instrumencie zgodną z poznanymi symbolami.

Zagrajmy!

Na skróty

Monika Gromek

A to ciekawe!

Słowo **fermata** pochodzi z języka włoskiego. Oznacza „przystanek” – także autobusowy.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

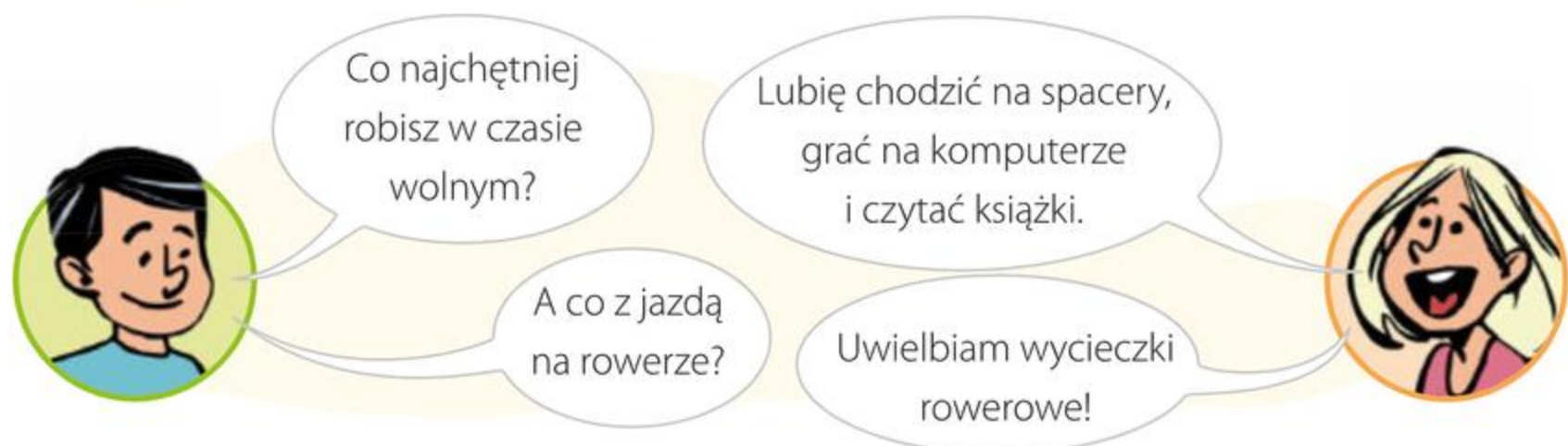
Repetycja – powtórzenie części utworu muzycznego, a także znak informujący o takim powtórzeniu.

Fermata – znak umieszczany nad nutą lub pauzą, pozwalający na dowolne przedłużenie czasu ich trwania.

Da capo al fine (d.c. al fine) – określenie wskazujące, że dany fragment utworu należy powtórzyć od początku do słowa *fine*.

Volta – jedno z dwóch zakończeń utworu muzycznego bądź fragmentu danej melodii, odpowiednio oznaczone w zapisie nutowym: lub Pierwsze zakończenie znajduje się przed znakiem repetycji, a drugie – po tym symbolu.

3. Muzyczne rozmowy

Co będziemy dzisiaj robić?

- Poznamy muzyczne pytania i odpowiedzi.
- Dowiemy się, czym są poprzednik, następnik, okres muzyczny, forma muzyczna i budowa okresowa.
- Zagramy i zaśpiewamy melodie w formie okresu muzycznego.

Rozmowa składa się często z pytań i odpowiedzi. Każde z tych zdań jest wypowiedziane głosem o odmiennej melodii.

Ćwiczenie 1

Odczytajcie dialog chłopca i dziewczynki. Zastosujcie wznoszącą się melodię głosu w pytaniu, a opadającą – w odpowiedzi.

Jubi, dubi, dubi, du

Podzielcie się na dwie grupy. Na znak nauczyciela pierwszy zespół odczytuje rytmicznie podane sylaby jako pytanie. Następnie druga grupa recytuje ten sam tekst jako odpowiedź. Powtórzcie ćwiczenie kilkukrotnie. Po zakończeniu zabawy porównajcie oba sposoby odczytania tekstu. Jaki kierunek miała melodia głosu w pytaniu, a jaki – w odpowiedzi?

- Jubi, dubi, dubi, du?
- Jubi, dubi, dubi, du.

Zaśpiewajmy!

Wlazł kotek na płotek

Zagrajmy!

melodia popularna

Melodię utworu – podobnie jak rozmowę – można podzielić na części nazywane **zdaniem muzycznym**. Fragment, który pełni funkcję pytania, to **poprzednik**. Muzyczną odpowiedź określa się jako **następnik**. Poprzednik i następnik tworzą zazwyczaj parę zwaną **okresem muzycznym**. Następnik może być zupełnie inny niż poprzednik, czasami jednak różni się od niego tylko jedną nutą.

zdanie muzyczne – poprzednik

zdanie muzyczne – następnik

zdanie muzyczne –
poprzednik

+

zdanie muzyczne –
następnik

=

okres muzyczny

Ćwiczenie 2

Podzielcie się na dwie grupy i zaśpiewajcie po jednym wersie piosenki *Wlazł kotek na płotek*. Następnie określcie, która grupa zadała muzyczne pytanie, a która udzieliła muzycznej odpowiedzi.

Ćwiczenie 3

Zagrajcie na fletach dwa warianty melodii. Za każdym razem policzcie, z ilu taktów składa się poprzednik, a z ilu – następnik. Określcie także, czym różni się następnik od poprzednika w obu wersjach utworu.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Zdanie muzyczne – fragment melodii składający się najczęściej z czterech taktów.

Poprzednik – zdanie muzyczne ze wznoszącą się melodią.

Następnik – zdanie muzyczne o melodii opadającej.

Okres muzyczny – fragment utworu złożony z dwóch zdań muzycznych: poprzednika i następnika.

Forma muzyczna – budowa utworu muzycznego.

Budowa okresowa – forma utworu składającego się z okresów muzycznych.

Kiedy słuchamy utworu, możemy określić, w jaki sposób jest on zbudowany, czyli jaką ma **formę muzyczną**. Kompozycje złożone z jednego lub wielu okresów muzycznych mają **budowę okresową**. Poprzedniki i następniki łączą się w nich ze sobą jak klocki. W ten sposób zbudowane są na przykład zwrotki i refreny pieśni ludowych, popularnych piosenek i kolęd.

Na złotą nutę

Zaśpiewajcie podany poprzednik z wykorzystaniem sylab „la, la, la”. Potem wymyślcie następnik – w tym celu możecie np. powtórzyć całe zdanie muzyczne ze zmianą przynajmniej jednego dźwięku w jego zakończeniu. Na koniec wykonajcie cały okres muzyczny.

4. Muzyka w roli głównej

Zaśpiewajmy!

Muzyka

muzyka: Remigiusz Skorwider, słowa: Arleta Niciewicz-Tarach

1. Zbu - dzi cię śpie - wem sło - wi - ka, kie - dy od - ra - dza się
dzień... A kie - dy o - czy za - my - kasz -
coś ci za - nu - ci na sen... Mie - szka w o - dgło - sach na -
tu - ry, w mie - ście u - sły - szysz ją też...
Gdy czy - tasz ją z pa - rty - tu - ry, to sztu - ka przez wie - lkie „es”.
Ref. Mu - zy - ka, be - zkre - sne nie - bo pe - łne nut. Mu - zy - ka, o - ce - an dźwię - ków, ci - szy cud.
Niech pły - nie przez wie - ki, tak jak czas, mu - zy - ka, co ży - je w ka - żdym z nas.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Muzyka*.
- Dowiemy się, czym są koncert, recital [czyt.: recital] i festiwal muzyczny.
- Poznamy *Kodeks melomana*.
- Dowiemy się, jaką funkcję pełni filharmonia.
- Posłuchamy muzyki.

1. Zbudzi cię śpiewem słowika,
kiedy odradza się dzień...

A kiedy oczy zamykasz –
coś ci zanuci na sen...

Mieszka w odgłosach natury,
w mieście usłyszysz ją też...

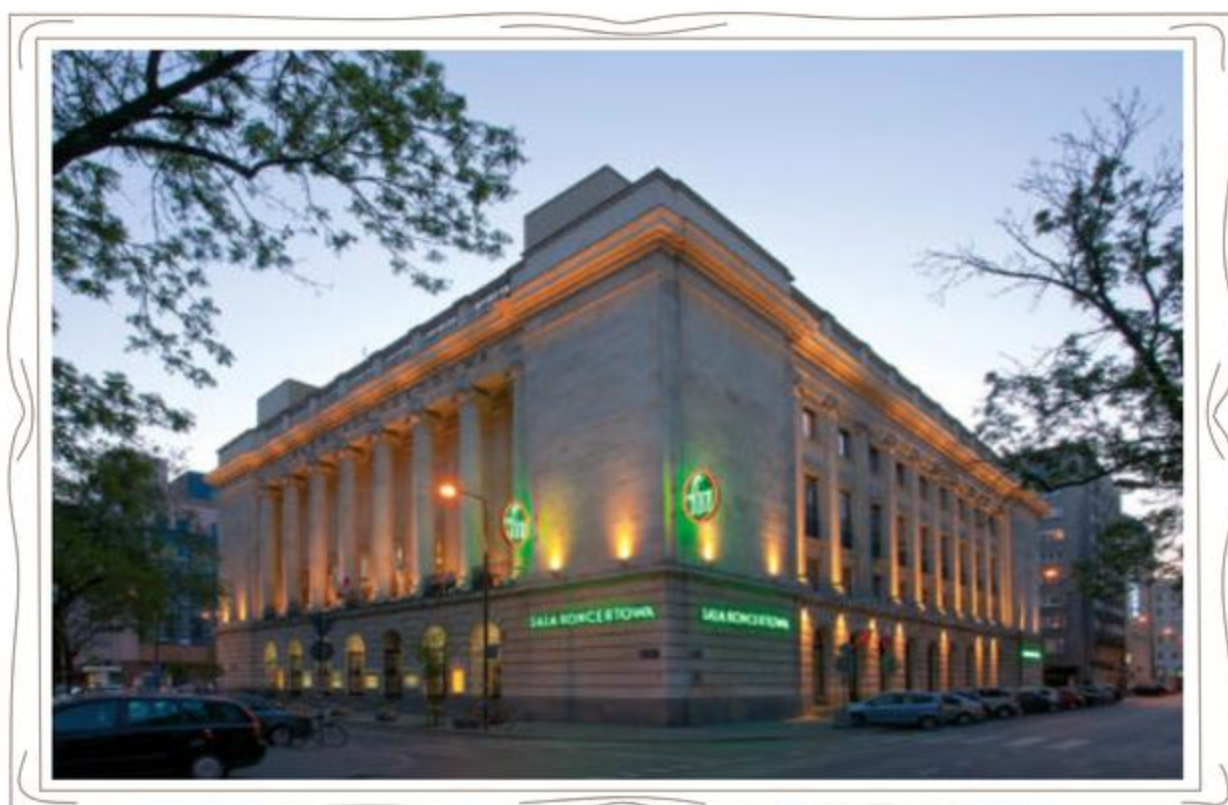
Gdy czytasz ją z partytury,
to sztuka przez wielkie „es”.

Ref. Muzyka, bezkresne niebo pełne nut.
Muzyka, ocean dźwięków, ciszy cud.
Niech płynie przez wieki, tak jak czas,
muzyka, co żyje w każdym z nas.

2. Formy, gatunki i style
dała ci poznać nieraz...
Od symfonicznej po solo
i od sopranu po bas.
Bywa poważna na scenie,
w radiu – figlarna jak kot...
Warta uwagi jest każda –
bo ona twarzy ma sto!

Ref. Muzyka...

Muzykę odtwarzaną z nagrań można usłyszeć dzisiaj wszędzie, np. w autobusie czy w sklepie. Aby posłuchać jej na żywo, trzeba się wybrać na **koncert**, czyli publiczny występ artystów. Organizacją występów muzyków zajmuje się m.in. specjalna instytucja muzyczna – **filharmonia**. Nazywamy tak również jej siedzibę, w której odbywają się rozmaite koncerty.

W budynku Filharmonii Narodowej w Warszawie oprócz koncertów odbywają się nagrania muzyki artystycznej i filmowej oraz utworów rozbrzmiewających w grach komputerowych.

W gmachu filharmonii zazwyczaj mieszczą się dwie sale: duża sala koncertowa i mniejsza – kameralna. W budynku znajdują się również pomieszczenia przeznaczone do prób, pracownie konserwatorów instrumentów oraz biura.

W filharmonii pracują muzycy wchodzący w skład orkiestry oraz chórzysci. Niekiedy artyści z innych instytucji występują tam z **recitalami** [czyt.: recitalami] – nazywa się tak solowe występy wirtuozów. Koncerty w filharmonii należą do ważnych wydarzeń kulturalnych. Mają uroczystą oprawę i wymagają od publiczności odpowiedniego zachowania.

A to ciekawe!

Pierwszą instytucją na ziemiach polskich, którą można nazwać filharmonią, było krakowskie Towarzystwo Przyjaciół Muzyki. Zostało ono utworzone w 1817 r. Działająca przy nim orkiestra raz w miesiącu dawała koncerty o urozmaiconym repertuarze.

Sala koncertowa Filharmonii Narodowej w Warszawie może pomieścić 1072 słuchaczy.

- 1 Ubierz się elegancko.
- 2 Przyjdź punktualnie.
- 3 Wyraż uznanie dla artystów oklaskami – na powitanie i po zakończeniu wykonania utworu.
- 4 Nie klaszcz w przerwach między poszczególnymi częściami utworu. Jeśli nie wiesz, kiedy bić brawo, przyglądaj się dyskretnie innym słuchaczom.
- 5 O swoich odczuciach możesz porozmawiać z innymi słuchaczami podczas przerwy lub po koncercie.
- 6 Zachowuj się kulturalnie. Nie jedz, nie żuj gumy, nie rozmawiaj.
- 7 Między rzędami krzeseł przechodź powoli, przodem do siedzących osób. Przepraszaj, gdy kogoś potrącisz.

Utworów wykonywanych na żywo można posłuchać także podczas **festiwali muzycznych**. Są to cykliczne imprezy poświęcone muzyce danego kraju, twórczości wybranego kompozytora albo określonemu gatunkowi muzycznemu, np. muzyce ludowej, artystycznej, jazzowej [czyt.: dżezowej], rozrywkowej. Festiwal trwa zwykle kilka dni. Często koncertom towarzyszą inne wydarzenia kulturalne: wystawy malarstwa, wykłady, konferencje czy warsztaty.

Nasza mała filharmonia

Zorganizujcie klasową filharmonię.

- Wybierzcie spośród siebie muzyków i dyrygenta oraz konferansjera, czyli osobę prowadzącą koncert. Pozostali uczniowie utworzą publiczność.
- Artyści wraz z dyrygentem ćwiczą wybrane utwory, np. *Wlazł kotek na płatek*, *Na skróty* lub piosenkę *Muzyka*. W tym czasie prowadzący przygotowuje wypowiedź, w której zaprezentuje program koncertu.
- Słuchacze zajmują miejsca na widowni – powinni zachowywać się zgodnie z *Kodeksem melomana*.
- Konferansjer zapowiada wydarzenie, po czym następuje występ muzyków.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Filharmonia – instytucja organizująca imprezy muzyczne, a także budynek będący jej siedzibą, w którym odbywają się koncerty.

Recital – występ jednego artysty.

Koncert – utwór przeznaczony na instrument solowy i orkiestrę, a także publiczny występ muzyków.

Festiwal muzyczny – cykliczna impreza muzyczna, podczas której odbywa się wiele koncertów.

Wybrane polskie filharmonie

Filharmonia Narodowa w Warszawie

istnieje od 1901 r. Do jej fundatorów należał m.in. Ignacy Jan Paderewski – polski pianista, kompozytor i polityk. W repertuarze filharmonii znajdują się cotygodniowe koncerty i recitale dla dzieci, młodzieży i dorosłych. Instytucja współorganizuje Międzynarodowy Konkurs Pianistyczny im. Fryderyka Chopina oraz Międzynarodowy Festiwal Muzyki Współczesnej „Warszawska Jesień”.

Filharmonia im. Karola Szymanowskiego w Krakowie

Już w 1817 r. powstało w Krakowie Towarzystwo Przyjaciół Muzyki, które regularnie organizowało koncerty. Filharmonia działa w tym mieście od 1945 r. Pracujący w niej muzycy promują w kraju i za granicą twórczość swojego patrona oraz utwory Krzysztofa Pendereckiego. Występują też w zabytkowych krakowskich budowlach.

Polska Filharmonia Bałtycka im. Fryderyka Chopina w Gdańsku

powstała w 1945 r. Jej siedziba mieści się w budynku XIX-wiecznej elektrowni, wyposażonym w najnowocześniejsze urządzenia wspomagające słuchanie muzyki.

Filharmonia im. Mieczysława Karłowicza w Szczecinie

powstała w 1948 r., a od 2014 r. mieści się w nowoczesnym gmachu. Budynek ten wyróżniono wieloma nagrodami w konkursach na najlepszy obiekt architektoniczny.

Filharmonia Łódzka im. Artura Rubinsteina [czyt.: rubinsztajna]

powstała w 1949 r., a w 2004 r. przeniosła się do nowoczesnego budynku. Co roku organizuje Wędrowny Festiwal Filharmonii Łódzkiej „Kolory Polski”.

Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia w Katowicach

powstała w 1935 r. w Warszawie. Od 1945 r. instytucja ta funkcjonuje w Katowicach, niezależnie od Filharmonii Śląskiej. Od 2014 r. orkiestra ma nowoczesną siedzibę z dwiema salami koncertowymi.

Państwowa Filharmonia im. Henryka Wieniawskiego w Lublinie

istnieje od 1944 r. Muzycy orkiestry i chóru wykonują utwory z różnych okresów – od dzieł muzyki barokowej po kompozycje współczesne. Filharmonia współpracuje z lubelskimi chórami amatorskimi.

Filharmonia Poznańska im. Tadeusza Szeligowskiego

została utworzona w 1947 r. Od 1950 r. działa przy niej Chór Chłopięcy i Męski Filharmonii Poznańskiej „Poznańskie Słowiki”, założony przez Stefana Stuligrosza. Stałym współpracownikiem tej instytucji jest Rafał Blechacz – wybitny pianista, laureat Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina z 2005 r. Filharmonia regularnie organizuje koncerty plenerowe oraz pokazy filmów z muzyką graną na żywo.

5. Dla nauczycieli

Zaśpiewajmy!

Nauczycielom

muzyka i słowa: Tadeusz Szarwaryn

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zagramy i zaśpiewamy dla naszych nauczycieli.
- Wykonamy utwory na flecie i na instrumentach perkusyjnych.

Ref. Wy - śpie - wać dziś chce - my Wam ży - cze - nia —, z serc
na - szych — pły - nie dzi - siaj pieśń. Przy - jmi - jcie ją tak jak
zie - mia cie - pły deszcz, niech za - kwi - tną bu - kie - ty na - szych
serc. 1. Jest ta - ki szcze - gó - lny je - den dzień, w któ - rym
ser - ca — wszy - stkich bi - ją mo - cniej —, a o - czy wy - ra - zić —
chcą „dzię - ku - je” i dło - nie są drżą - ce i go - rą - ce —.

Ref. Wyśpiewać dziś chcemy Wam życzenia,
z serc naszych płynie dzisiaj pieśń.
Przyjmijcie ją tak jak ziemia ciepły
deszcz,
niech zakwitną bukiety naszych serc.

1. Jest taki szczególny jeden dzień,
w którym serca wszystkich biją mocniej,
a oczy wyrazić chcą „dziękuję”
i dłonie są drżące i gorące.

Ref. Wyśpiewać dziś chcemy Wam życzenia...

2. W tym dniu życzenia łączą się,
jak kwiaty w wielobarwny bukiet,
i płyną do tych, którzy uczą nas,
jak się wspinać na szczyty przeznaczenia.

Ref. Wyśpiewać dziś chcemy Wam życzenia...

Kompozytorzy od dawna pisali dzieła poświęcone szkole i nauczycielom. Do utworów o takiej tematyce należy hymn studencki z XIII w. *Gaudeamus igitur*. Jego tytuł pochodzi z łaciny i oznacza: „Radujmy się więc”. Pieśń zawiera słowa: *Vivat Academia, vivant professores!* [czyt.: wivat akademia, wivant profesores], czyli: „Niech żyje szkoła, niech żyją profesorowie!”.

Zatańczmy!

Wymyślcie i wykonajcie układ taneczny do melodii autorstwa Henry'ego Manciniego [czyt.: henriego mancziniiego], pochodzącej z filmu *Różowa Pantera*.

Zagrajmy!

Gaudeamus igitur

muzyka: Johann Christian Günter [czyt.: johan kristian ginter], słowa: autor nieznany (XIII w.)

Ćwiczenie 1

Zagrajcie na fletach
lub na dzwoneczkach melodię pieśni
Gaudeamus igitur.

Na lekcji muzyki

Podzielcie się na cztery grupy – zadaniem każdej z nich jest przedstawienie scenki rozgrywającej się w czasie lekcji muzyki.

- W poszczególnych zespołach wybierzcie osoby, które wcielą się w rolę nauczyciela.
- Zadaniem „nauczycieli” jest wystukanie dowolnego rytmu. Mogą oni skorzystać z zamieszczonego przykładu. Pozostali uczniowie z danej grupy wyklaskują zaprezentowany utwór rytmiczny. Mogą go także zagrać na wybranych instrumentach.
- Zespoły kolejno przedstawiają scenki.

Na zakończenie wybierzcie jeden spośród zaproponowanych rytmów i wykonajcie go wspólnie.

W Polsce osobom, które danego dnia obchodzą swoje święto, często życzymy „Sto lat!”. Podobne życzenia są składane także w innych krajach. Przykładowo, w Wielkiej Brytanii i USA solenizantom śpiewa się piosenki *Happy Birthday* [czyt.: hepi ber-zdej], której tytuł w języku angielskim oznacza: „Szczęśliwego dnia urodzin!”, oraz *For He's a Jolly Good Fellow* [czyt.: for his e dżoli gud feloł], czyli: „Dobry z niego kumpel”. Z kolei na Ukrainie wykonuje się utwór *Mnogaja leta* – „Wielu lat”. Życzenie „Sto lat!” doczekało się wielu muzycznych opracowań.

A to ciekawe!

Istnieje wiele wersji utworu *Sto lat*. Jedną z nich śpiewa się na melodię piosenki *Za górami, za lasami*.

Zagrajmy!

Sto lat

opracowanie: Monika Gromek

The musical score is arranged in two systems, each with four staves. The first system (measures 1-8) includes a tambourine icon on the first staff, a xylophone icon on the second, a drum icon on the third, and a bongo icon on the fourth. The second system (measures 9-16) includes the same four icons. The music is in 2/4 time and features a mix of eighth and quarter notes, with some measures containing rests or specific rhythmic patterns for the instruments.

Podwójnym przekreśleniem półnuty lub ćwierćnuty oznaczamy **tremolo**. Polega ono na bardzo szybkim powtarzaniu jednego dźwięku. Aby wykonać tremolo w utworze *Sto lat*, należy szybko potrząsać tamburynem w czasie trwania przekreślonej nuty.

Ćwiczenie 2

Wykonajcie wersję instrumentalną popularnej piosenki *Sto lat*, aby wyrazić wdzięczność Waszym nauczycielom.

6. WARSZTAT MUZYCZNY

To już wiemy!

- Repetycja, volty i *da capo al fine* to skróty pisowni muzycznej.
- Fermata oznacza dowolne przedłużenie dźwięku.
- Poprzednik i następnik to zdania muzyczne. Poprzednik ma charakter pytania, a następnik – odpowiedzi.
- Poprzednik i następnik tworzą razem okres muzyczny.
- Forma muzyczna to budowa utworu muzycznego.
- Filharmonią nazywamy zarówno instytucję organizującą imprezy muzyczne, jak i budynek będący jej siedzibą, w którym odbywają się koncerty.
- Recital to występ jednego muzyka.
- Festiwal muzyczny jest cykliczną imprezą poświęconą określonemu rodzajowi muzyki.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Sprawdzimy, co już wiemy i umiemy.
- Zagramy na fletach i instrumentach perkusyjnych.

Zadania warsztatowe

- ① Wykonajcie na instrumentach perkusyjnych utwór *Wieczór na pustyni*.

Wieczór na pustyni

Grażyna Kilbach

The musical score is for a percussion piece in 4/4 time. It consists of three staves. The first staff is for a pair of sticks, the second for maracas, and the third for a triangle. The score is divided into two systems. The first system has four measures. The second system has two measures, with the first measure marked '1.' and the second measure marked 'fine'. The notation includes various rhythmic values: eighth notes, quarter notes, and half notes, as well as rests.

d.c. al fine

- ② Zaśpiewajcie lub zagrajcie zamieszczoną melodię. Samodzielnie wybierzcie dźwięki, które wykonacie w następniku.

- ③ Do podanego poprzednika dopiszcie w zeszytach następnik. Wykorzystajcie zamieszczone takty. Zagrajcie utworzoną melodię na fletach.

Mia - ła ba - ba ko - gu - ta, ko - gu - ta, ko - gu - ta,

do bu - ta, wsa - dzi - ła - go bęc! do bu - ta,

W ORKIESTRZE KLASY V B WYSTĘPUJĄ MUZYCY
O TAK RÓŻNYCH CHARAKTERACH...

NERWUS JACEK MACHA
SMYCZKIEM W TEMPIE
PRESTO!

SPOKOJNY WITEK WOLI WYBIJAĆ
RYTM W TEMPIE LARGO...

ROMANTYCZNA ANIA
UWIELBIA MARZYĆ
W TEMPIE MODERATO...

PIOTREK GRA DLA SWOICH
FANEK W TEMPIE ALLEGRETTO.

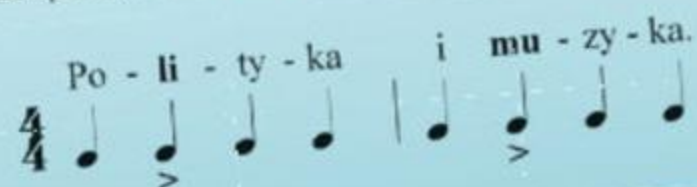
Z TAKIEJ RÓŻNORODNOŚCI TYLKO NAUCZYCIEL MUZYKI.
PAN JAN, POTRAFI WYDOBYĆ PRAWDZIWĄ HARMONIĘ.

Polityka i muzyka

Podzielcie się na dwie grupy, wyznaczcie dyrygenta i wyrecytujcie rytmicznie podany tekst.

- Pierwszy zespół trzy razy wypowiada słowa płynnie, łącząc ze sobą sylaby.
- Druga grupa również recytuje tekst trzykrotnie, wyraźnie jednak oddzielając poszczególne sylaby. Pamiętajcie o właściwym akcentowaniu.
- Na koniec wszyscy wypowiadają tekst wspólnie.
- Dyrygent wskazuje momenty wejścia poszczególnych zespołów oraz dba o zachowanie stałego rytmu.

Międzynarodowy Konkurs
Pianistyczny im. Ignacego Jana
Paderewskiego

Międzynarodowy
Konkurs Skrzypcowy
im. Henryka
Wieniawskiego

Wrocławski
Festiwal
Gitarowy

11

listopada

Narodowe Święto
Niepodległości

Bieg Niepodległości

Polityk i muzyk

Muzyka służy ludziom do różnych celów. Towarzyszy zabawie, zagrzewa do walki, pomaga odpocząć. Może być przydatna również w... polityce. Świadczy o tym działalność Ignacego Jana Paderewskiego – polskiego premiera, męża stanu oraz pianisty i kompozytora.

Paderewski zdobył wykształcenie pianistyczne, a następnie uczył gry na fortepianie oraz koncertował w kraju i za granicą. Dzięki swojemu talentowi zyskał światową sławę, która pomagała mu w działalności społecznej i politycznej. Organizował wiece połączone z koncertami i założył w Stanach Zjednoczonych komitet pomocy ofiarom I wojny światowej. Uczestniczył też w tworzeniu ochotniczych wojsk polskich w USA. W 1919 r. pełnił funkcję premiera i ministra spraw zagranicznych w polskim rządzie.

Osiągnięcia artystyczne przyniosły Paderewskiemu znaczny majątek.

Ignacy Jan Paderewski (1860–1941)

Dzięki zarobionym pieniądzą zakładał fundacje oraz finansował budowę sal koncertowych i pomników sławnych kompozytorów.

Otrzymał odznaczenia państwowe w kilku krajach oraz wiele nagród muzycznych. Jego imię noszą liczne szkoły i uczelnie, na przykład Akademia Muzyczna w Poznaniu. Upamiętnia go też konkurs pianistyczny odbywający się co 3 lata w Bydgoszczy.

Wrzesień

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

Międzynarodowy
Dzień Muzyki

Październik

Urodziny Karola
Szymanowskiego
(1882 r.)

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
1	2	3	4	5	6	
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

Listopad

Urodziny Ignacego

Jana Paderewskiego (1860 r.)

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

7. Wolno, szybciej, coraz szybciej...

Aby określić szybkość wykonania danej czynności, często używa się słowa „tempo”. Można powiedzieć, że biegacz pokonał dystans w szybkim tempie albo że akcja filmu toczy się w żółtym tempie. W muzyce **tempo** to szybkość śpiewania lub grania danego utworu. Tempo i jego zmiany w wykonywanej melodii określa się mianem **agogiki**.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Jesienny berek*.
- Wykonamy *Rapowanke*.
- Dowiemy się, co to jest tempo w muzyce, i poznamy jego rodzaje.
- Posłuchamy utworów muzycznych utrzymanych w różnym tempie.

Zaśpiewajmy!

Jesienny berek

muzyka: Michał Zator, słowa: Krzysztof Zator

Allegretto

1. Se - nnie, je - sie - nnie sta - rtu - je sło - ta, w kłę - bki we - lnia - ne za - wi - ja
ko - ty. W te - le - wi - zo - rze pan od po - go - dy se - nnie je - sie - nie
nad ma - pą spi. Na płacz się zbie - ra płą - cza - cej wie - rzbie, bu - re sza -
li - ki wdzia - ły kró - li - ki, bo - bry, szło - cha - jąc, cza - pki wkła -

28 a F C G C Accelerando F7
da - ją, si - wy od smu - tku na wró-ble strach.

37 Presto C7 F7
Ref. Lecz wiatr po-dry — wa wszy-stkich do be - rka —

41 C7 F7
je - sie - nny be — rek, je - sie - nny be —

44 F7 C7 F7
— rek! Wró - bel po-bu — dkę za - raz wy - ćwie - rka

48 F7 C7
— je - sie - nny be — rek

51 1. F7 2. F7
i rock and roll — ! i rock and roll — !

1. Sennie, jesiennie startuje słońce,
w kłębki wełniane zawija koty.
W telewizorze pan od pogody
sennie jesiennie nad mapą śpi.
Na płacz się zbiera płaczącej wierzbie,
bure szaliki wdziały króliki,
bobry, szlochając, czapki wkładają,
siwy od smutku na wróble strach.

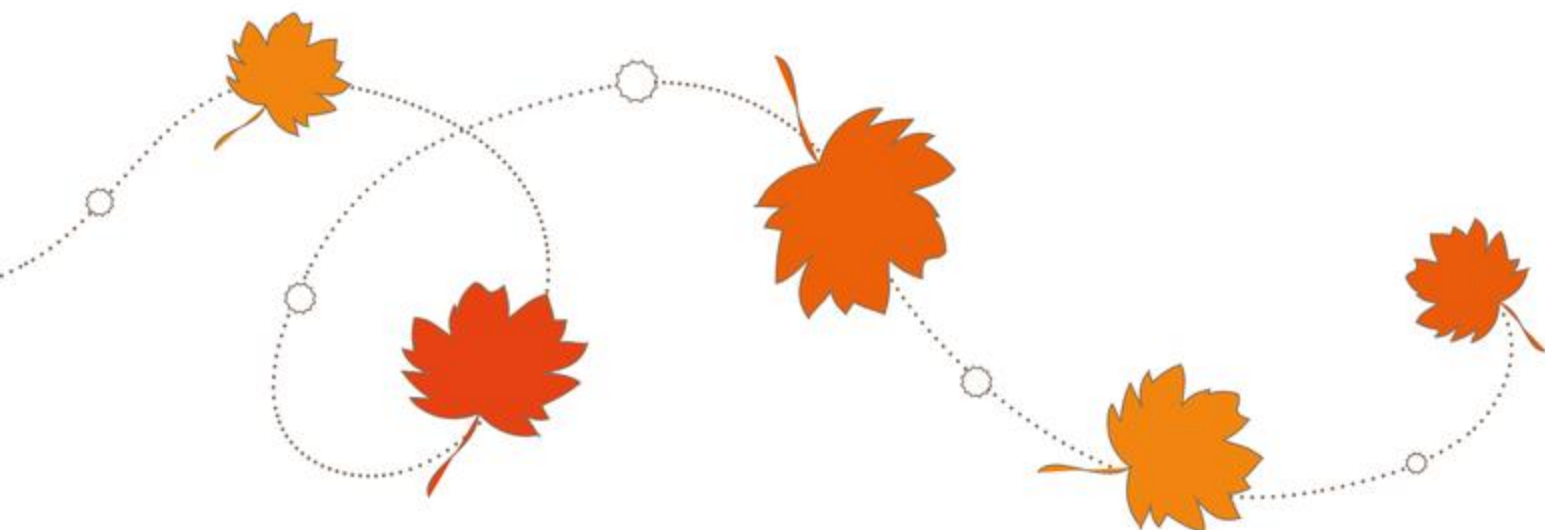
Ref. Lecz wiatr podrywa wszystkich do berka –
jesienny berek, jesienny berek!
Wróbel pobudkę zaraz wyćwierka –
jesienny berek i rock and roll¹.

2. Już się rozpędza jesienna słońce,
wyrwała z kłębka czarnego kota.
Pan od pogody wypił trzy kawy
i w mapę palcem puka – stuk-puk!
Wierzba się w tańcu rozpogodziła,
króliczy szalik na drzewie zawisł,
bobry, czapkując², rytmu szukają,
pod nosem nuci na wróble strach.

Ref. Bo wiatr poderwał wszystkich do berka –
jesienny berek, jesienny berek!
Wróbel pobudkę wszystkim wyćwierkał –
jesienny berek i rock and roll.

¹ Rock and roll [czyt.: rok end roll].

² Czapkować – zdejmować czapkę na powitanie.

Zaśpiewajmy!

Rapowanka

opracowanie: Grażyna Kilbach

4

Le - nto, wo - lno, w żó - łwym te - mpie, lecz przy - spe - szyć trze - ba już,

5

co - raz szy - biej, co - raz prę - dzej, vi - vo, vi - va - ce, pre - sto... tuż!

*Lento*¹, wolno, w żółwym tempie, lecz przyspieszyć trzeba już, coraz szybciej, coraz prędzej, *vivo*², *vivace*³, *presto*⁴... tuż!

¹ *Lento* – powoli.

² *Vivo* [czyt.: wiwo] – żywo.

³ *Vivace* [czyt.: wiwacze] – prędko.

⁴ *Presto* – szybko.

Ćwiczenie 1

Wyrecytujcie rytmicznie Rapowankę.

Jedzie pociąg! Hamujemy!

Odsuńcie ławki, tak aby uzyskać miejsce potrzebne do przeprowadzenia zabawy. Następnie podzielcie się na 4- lub 5-osobowe grupy i ustawcie się gęsiego – w szeregach przypominających pociągi.

- Każdy zespół porusza się po sali i jednocześnie rytmicznie powtarza zdanie: „Jedzie pociąg”. Nauczyciel pokazuje, kiedy „pociągi” mają przyspieszyć, a kiedy – zwolnić. W tym celu podnosi w górę kartkę z wybranym określeniem tempa.
- Na początku grupy poruszają się i recytują coraz szybciej – każda z nich uważa, aby nie zderzyć się z innym „pociągiem”. W momencie, w którym tempo staje się bardzo szybkie, nauczyciel daje sygnał do zatrzymania zabawy – podnosi w górę kartkę ze znakiem fermaty.
- Po chwili zespoły ruszają ponownie z taką samą prędkością jak przed zatrzymaniem, ale wypowiadają już inną kwestię: „Hamujemy!”. Nauczyciel za pomocą kartki z napisem *rallentando* sygnalizuje stopniowe zwalnianie tempa aż do ponownego zatrzymania „pociągów”.

W kolarstwie od tempa jazdy zależy zwycięstwo w wyścigu. W muzyce tempo wpływa na nastrój utworu.

A to ciekawe!

Sportowcy podczas treningów chętnie słuchają żywej, energicznej muzyki. Równe tempo utworu pozwala im utrzymać odpowiedni rytm w trakcie ćwiczeń.

Tempo w muzyce określa się włoskimi wyrazami, np. *allegro* oznacza „szybko”, *moderato* – „umiarkowanie”, a *lento* – „powoli”.

Rodzaje tempa	Nazwa włoska	Znaczenie
Wolne	<i>largo</i>	bardzo wolno, szeroko
	<i>lento</i>	powoli
	<i>adagio</i> [czyt.: adadzio]	dość wolno, poważnie
Umiarkowane	<i>andante</i>	w tempie spokojnego kroku
	<i>moderato</i>	umiarkowanie
	<i>allegretto</i>	dość szybko
Szybkie	<i>allegro</i>	szybko
	<i>vivace</i> [czyt.: wiwacze]	prędko
	<i>presto</i>	szybko, z ożywieniem
Zmiany tempa	<i>accelerando</i> [czyt.: aczelerando], skrót: <i>accel.</i>	stopniowo przyspieszając
	<i>rallentando</i> , skrót: <i>rall.</i>	stopniowo zwalniając

Do dokładnego odmierzania tempa podczas gry na instrumencie służy **metronom** – przyrząd wynaleziony na początku XIX w. Jego miarowe uderzenia, których częstotliwość można regulować, umożliwiają kontrolowanie tempa w trakcie wykonywania muzyki. Obecnie często używa się metronomów elektronicznych, a nawet cyfrowych – dostępnych w aplikacjach na smartfony i na stronach internetowych.

A to ciekawe!

Wynalazcą metronomu był niemiecki budowniczy instrumentów Jan Nepomuk Mälzl [czyt.: melcl]. Przydatność tego urządzenia doceniał Ludwig van Beethoven [czyt.: wan betowen] – kompozytor stworzył nawet utwór wokalny na cześć metronomu i jego twórcy.

Posłuchajmy...

- Aram Chaczaturian, *Taniec z szablami* z baletu *Gajane*
- Edward Grieg [czyt.: grig], *Poranek z I suity „Peer Gynt”* [czyt.: per gynt]
- Claude Debussy [czyt.: kłod debisi], *Światło księżycy*

? Jakie tempo mają wysłuchane przez Was utwory? W jaki sposób tempo wpływa na nastrój tych kompozycji?

Ćwiczenie 2

Włączcie metronom. Zgodnie z jego uderzeniami wyrecytujcie rytmicznie zdanie: „Czarna krowa w kropki bordo gryzła trawę, kręcąc mordą”. W czasie wypowiadania słów klaszczcie miarowo. Po zakończeniu zabawy zmieńcie ustawienia tempa za pomocą suwaka w metronomie i powtórzcie ćwiczenie.

Zaspiewajmy!

Metronom

muzyka: Monika Gromek, słowa: Łukasz Bernady

Allegretto

Me - tro - nom te - mpo nam o - dmie - rza: tyk, tyk, tyk, tyk, tyk, tyk, tyk! Jest

6 jak mia - ro - wy krok zo - łnie - rza: tyk, tyk, tyk, tyk, tyk, tyk, tyk!

Metronom tempo nam odmierza:
tyk, tyk, tyk, tyk, tyk, tyk, tyk!
Jest jak miarowy krok żołnierza:
tyk, tyk, tyk, tyk, tyk, tyk, tyk!

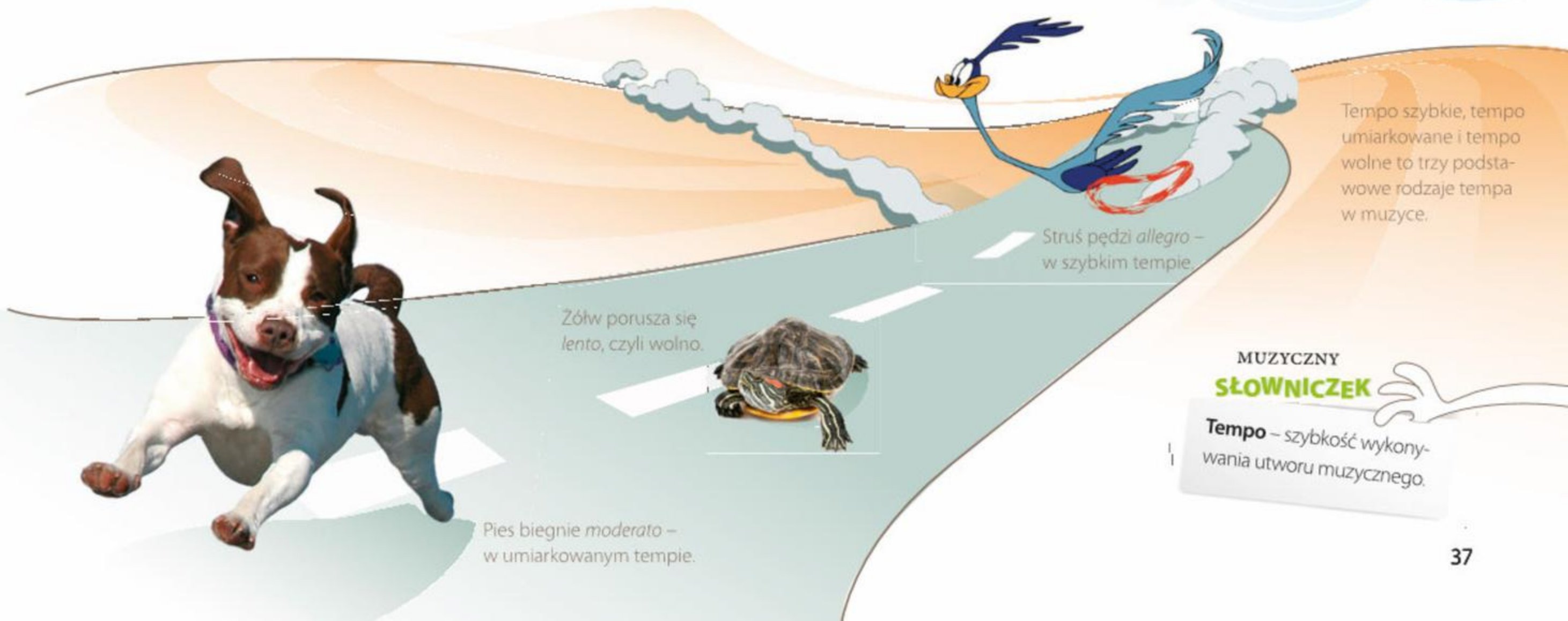
Wolno, szybko, coraz szybciej

Zaśpiewajcie piosenkę *Wlazł kotek na płotek* z zastosowaniem różnych rodzajów tempa.

- Przygotujcie dwie duże kartki. Na pierwszej z nich zapiszcie z jednej strony „coraz szybciej”, a z drugiej – „coraz wolniej”. Na kolejnej kartce w ten sam sposób napiszcie wyrazy „szybko” i „wolno”.
- Wybierzcie spośród siebie dyrygenta, który za pomocą odpowiednio zmieniających kartek będzie określał tempo wykonywania piosenki.
- Zaśpiewajcie utwór zgodnie ze wskazówkami dyrygenta. Osoba kierująca Waszym chórem powinna zmieniać kartki tak, aby śpiewacy mogli wypróbować różne rodzaje tempa.
- Powtórzcie piosenkę kilka razy.

A to ciekawe!

Wyraz „tempo” wywodzi się z języka włoskiego, w którym oznacza on „czas”. Termin „agogika” pochodzi od greckiego słowa *agoge*, czyli „prowadzenie, ruch”.

Tempo szybkie, tempo umiarkowane i tempo wolne to trzy podstawowe rodzaje tempa w muzyce.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Tempo – szybkość wykonywania utworu muzycznego.

8. Formy ABA i ABA₁

Zaśpiewajmy!

Śpiewanka ABA

popularna melodia francuska, słowa: Monika Gromek

Allegro

Ta śpie - wa - nka A - B - A trzy - czę - ścio - wą fo - rmę ma.

Śro - dek i - nny jest, to wie - my, więc go czę - ścią B na - zwie - my.

A fra - gme - nty skra - jne dwa są bli - źnia - cze, czy - li A.

Ta śpiewanka ABA
trzyczęściową formę ma.
Środek inny jest, to wiemy,
więc go częścią B nazwiemy.
A fragmenty skrajne dwa
są bliźniacze, czyli A.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Dowiemy się, co to są formy ABA i ABA₁.
- Zaśpiewamy i zagramy utwory w formie ABA i ABA₁.
- Posłuchamy muzyki.
- Weźmiemy udział w muzycznej zabawie.

Ćwiczenie 1

Wykonajcie śpiewankę z towarzyszeniem gestodźwięków przedstawionych nad nutami.

Części A, początkowa i końcowa, są identyczne.

Środkowa część B różni się od części A.

Melodia *Śpiewanki ABA* jest znana pod tytułem *Trzy kurki*. Podobnie jak wiele innych utworów muzycznych składa się ona z trzech części. Fragmenty pierwszy i ostatni są takie same, natomiast część środkowa wyraźnie się od nich różni. Taką budowę kompozycji nazywamy **formą ABA**.

Tańczymy walca ABA

Przygotujcie paski krepiny lub wstążki. Ustawcie się w dowolnych miejscach i zatańczcie do *Walca Des-dur* Chopina. W trakcie części A kręćcie paskami bądź wstążkami nad podłogą. Kiedy usłyszycie część B, ułóżcie je na podłodze w kształt litery B.

Ćwiczenie 2

Zagrajcie melodię na fletach.
Porównajcie zakończenia pierwszej
i ostatniej części utworu.
Czym różnią się te fragmenty?

Utwór, który zegraliście, składa się z trzech części, podobnie jak *Śpiewanka ABA*. Jednak części pierwsza i trzecia nie są identyczne – różnią się zakończeniem. Z tego powodu ostatni fragment melodii należy oznaczyć jako A_1 . Trzyczęściowa kompozycja, w której części pierwsza i trzecia są podobne, ma **formę ABA_1** .

Na złotą nutę

Ułóżcie schemat przedstawiający formę ABA z dowolnych przyborów szkolnych. Następnie przekształćcie go w taki sposób, aby prezentował formę ABA_1 .

Zagrajmy!

Rośnie jabłoni w sadzie

melodia ludowa

Ćwiczenie 3

Czy melodia *Rośnie jabłoni w sadzie* ma budowę ABA czy ABA₁? Uzasadnijcie swoją odpowiedź.

Ćwiczenie 4

W którym takcie melodii *Rośnie jabłoni w sadzie* zaczyna się część B, a w którym powraca część A?

Konkurs na formę ABA

Przeprowadźcie konkurs na najciekawsze przedstawienie formy ABA. Wybierzcie spośród siebie trzy osoby, które będą oceniać uczestników. Pozostali uczniowie tworzą pięć zespołów i prezentują formę trzyczęściową:

- pierwsza grupa – z wykorzystaniem swobodnego ruchu i klaskania,
- druga grupa – za pomocą gestodźwięków,
- trzecia grupa – w postaci rysunku,
- czwarta grupa – na instrumentach perkusyjnych,
- piąta grupa – jako kompozycję przestrzenną utworzoną z dostępnych przedmiotów.

Na zakończenie jurorzy wskazują zespół, który w najciekawszy sposób przedstawił formę ABA, i uzasadniają swój wybór.

MUZYCZNY

SŁOWNICZEK

Forma ABA – trzyczęściowa forma muzyczna, w której części pierwsza i ostatnia są identyczne, a fragment środkowy się od nich różni.

Forma ABA₁ – trzyczęściowa forma muzyczna, w której fragmenty pierwszy i ostatni są podobne, natomiast część środkowa całkowicie się od nich różni.

9. Metrum, czyli miara

Zaśpiewajmy!

Cztery pory roku

muzyka: Andrzej Warguła, słowa: Arleta Niciewicz-Tarach

Andante

1. Za - mie - szka - ly je w ka - le - nda - rzu je
po - ry ro - ku - czte - ry. Ka - żda Su - che
i swo - je ma - nie - ry...
li - ście zbie - ra Je - sień - da - ma ru - do -
no - wym cho - dzi pła - szczu i w żó - łtych ka -

1. Zamieszkały w kalendarzu
pory roku – cztery.
Każda swoje ma zwyczaje
i swoje maniery¹...
Suche liście zbiera Jesień –
dama rudowłosa...
W kasztanowym chodzi płaszczu
i w żółtych kaloszach!

¹ Maniery – sposób grzecznego zachowania się w towarzystwie.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę
Cztery pory roku.
- Dowiemy się, co to jest metrum
i do czego ono służy.
- Nauczymy się taktować.
- Posłuchamy wybranych
utworów i określimy, jakie mają
metrum.

17 H 1. 2. H Allegro
wło — sa... W ka - szta - - lo — szach! Ref. Za to

23 E cis fis7 H E
la - to - hop - sa - sa! - tak przez łą - ki so - bie gna... Za to la - to - tra - la -
pię - kne sio - stry trzy, to be - ztro - sko spę - dza dni... Lu - bi ba - wić się i

28 cis 1. fis7 H 2. fis7 H E
la! - sto od sło - Źca pie - gów ma! Choć ma
śmiać... i z mo - ty - lem w be - rka grać!

Ref. Za to lato – hopsasa! –
tak przez łąki sobie gna...
Za to lato – tra, la, la! –
sto od słońca piegów ma!
Choć ma piękne siostry trzy,
to beztrosko spędza dni...
Lubi bawić się i śmiać...
i z motylem w berka grać!

2. Pani Zima jeździ w saniach,
świat ogląda w biegu...
Ma obcasy z sopli lodu,
a czapę – ze śniegu.
Panna Wiosna suknie nosi
tylko pastelowe...
Cuda-wianki² z kwiatów plecie
i wkłada na głowę!

Ref. Za to lato – hopsasa!...

² Cuda-wianki – tu: niezwykle
piękne wianki.

Aby uporządkować rytm, każdemu utworowi nadaje się określone **metrum**. Jest ono nazywane pulsem muzyki, przypomina bowiem regularne bicie serca. Ze względu na metrum zapis muzyczny dzieli się na krótkie odcinki zwane **taktami**.

Znak określający metrum składa się z dwóch cyfr i jest umieszczany na początku pięciolinii. Cyfra zapisana na dole informuje, jakie wartości rytmiczne występują w takcie. Górna cyfra mówi, ile takich wartości się w nim znajduje. Przykładowo, metrum $\frac{2}{4}$ oznacza, że w takcie mieszczą się nuty o łącznej wartości dwóch ćwierćnut, np. cztery ósemki lub dwie ósemki i jedna ćwierćnuta.

liczba miar w takcie

kreska taktowa

takt

takt

takt

takt

miara taktu, czyli określenie, jakie wartości rytmiczne mieszczą się w takcie

miara taktu wyrażona ćwierćnutą

miara taktu wyrażona dwiema ósemkami

miara taktu wyrażona czterema szesnastkami

dwie miary taktu wyrażone za pomocą półnuty

Ćwiczenie 1

Jakie wartości rytmiczne są miarami taktu w podanych oznaczeniach metrum?

$\frac{3}{4}$ $\frac{4}{4}$ $\frac{3}{8}$ $\frac{6}{8}$

Ćwiczenie 2

Ile miar taktu będzie zawierał takt oznaczony w podany sposób?

$\frac{3}{4}$ $\frac{4}{4}$ $\frac{3}{8}$ $\frac{6}{8}$

A to ciekawe!

Niektórzy wydawcy nut umieszczają na początku kolejnych pięciolinii liczby oznaczające numery taktów. W zapisie piosenek znajdujących się w podręczniku także zastosowano taką numerację.

Posłuchajmy...

- Piotr Czajkowski, *Pas de quatre* [czyt.: pa de katr] z baletu *Jezioro łabędzie*
- Camille Saint-Saëns [czyt.: kamil sę sans], *Słoń* z cyklu *Karnawał zwierząt*

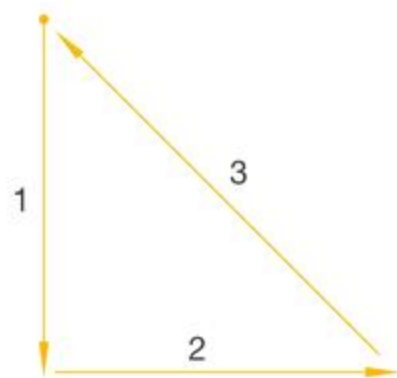
? Jakie jest metrum każdego z wysłuchanych utworów?

Metrum utworu muzycznego można przedstawić za pomocą odpowiednich ruchów ręki. Gesty te nazywamy **taktowaniem**. Posługuje się nimi np. dyrygent – dzięki taktowaniu wszyscy muzycy w orkiestrze grają w równym tempie.

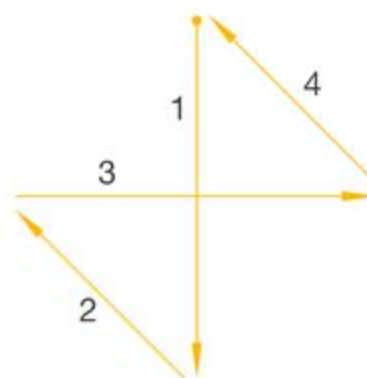
Sposoby taktowania

Taktowanie na „dwa”

Taktowanie na „trzy”

Taktowanie na „cztery”

Dyrygent Adam Sztaba czasami do taktowania używa batuty – cienkiej pałeczki o długości 25–50 cm.

Niektóre dźwięki w takcie wykonuje się z akcentem, czyli silniej, a inne słabiej – w podobny sposób wymawia się sylaby w wypowiedzi ustnej. W muzyce **akcent** to mocniejszy dźwięk. Przypada on zwykle na „raz”, czyli na pierwszą miarę taktu. Dzięki regularnemu rozłożeniu akcentów można bez zaglądania do nut rozpoznać metrum słuchanego utworu.

Ćwiczenie 3

Wystukajcie rytmy zapisane w poszczególnych taktach, a następnie określcie, jaka wartość rytmiczna jest miarą każdego z nich.

Dyrygent

Wybierzcie spośród siebie dyrygenta. Otrzymuje on kartki z oznaczeniami metrum: $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, $\frac{4}{4}$. Pozostali uczniowie tworzą orkiestrę.

- Dyrygent wybiera jedno oznaczenie metrum i pokazuje je muzykom.
- Muzycy klaszczą w rytmie ćwierćnut, akcentując dźwięki przypadające na „raz” zgodnie z metrum podanym przez prowadzącego.
- Po chwili dyrygent pokazuje kartkę z innym metrum, a orkiestra powtarza ćwiczenie.

Ćwiczenie 4

Określcie metrum każdego z podanych taktów.

Ćwiczenie 5

Zagrajcie utwór w metrum $\frac{3}{4}$.

A to ciekawe!

Niektóre utwory muzyki ludowej mają nietypowe metrum, np. $\frac{5}{8}$ czy $\frac{12}{16}$.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Takt – fragment melodii wydzielony na pięciolinii pionowymi kreskami taktowymi.

Metrum – inaczej puls muzyczny, określenie liczby i długości nut w każdym takcie utworu.

Akcent – mocniejsze wykonanie dźwięku znajdującego się najczęściej na początku taktu.

Taktowanie – pokazywanie metrum utworu muzycznego za pomocą gestów.

10. Dzisiaj wielka jest rocznica...

W Polsce 11 listopada obchodzimy Narodowe Święto Niepodległości. Odbывая się wówczas rozmaite manifestacje, odczyty, koncerty, a na wielu budynkach powiewają biało-czerwone flagi. Dzień ten jest okazją do lepszego poznania dziejów naszego kraju i do śpiewania pieśni patriotycznych.

Józef Piłsudski (1867–1935) był utalentowanym politykiem i dowódcą wojskowym, jednym z twórców niepodległego państwa polskiego. Cieszył się ogromnym szacunkiem Polaków. Na zdjęciu przedstawiono Piłsudskiego wraz z córkami: Wandą i Jadwigą.

Pod koniec XVIII w. Rosja, Prusy i Austria dokonały rozbiorów I Rzeczypospolitej. Państwo polskie na 123 lata zniknęło z mapy Europy. Polacy nie pogodzili się jednak z utratą niepodległości i przeciwstawiali się zaborcom na różne sposoby. Organizowali powstania zbrojne w kraju, walczyli także za granicą. W tym trudnym okresie sił dodawały im m.in. utwory muzyczne, zwłaszcza pieśni żołnierskie. Podtrzymywały one wiarę w odzyskanie wolności, zagrzewały do walki, a także umacniały poczucie wspólnoty.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy pieśni *Piechota* i *Pierwsza Brygada*.
- Poznamy pieśni, które śpiewali żołnierze walczący o niepodległość Polski.
- Ułożymy marszowy akompaniament do pieśni *Piechota* i go zagramy.
- Dowiemy się, co to jest przedtakt.

A to ciekawe!

Pieśń *Pierwsza Brygada* nie cieszyła się wielką popularnością w Legionach Polskich. Bardzo lubił ją natomiast ich dowódca, Józef Piłsudski. Jeden z żołnierzy, Wacław Jędrzejewicz, wspominał, że polityk chętnie nucił ten utwór, „choć głosu nie miał za grosz”.

Zaśpiewajmy!

Pierwsza Brygada

muzyka: M.D. Tomnikowski, słowa: Tadeusz Hałaciński, Tadeusz Biernacki

Moderato

1. Le - gio - ny to ———— żo - łnie - rska nu - ta, le - gio - ny

3 to ———— stra - ce - ńców los ———— . Le - gio - ny to ———— żo - łnie - rska

6 bu - ta, le - gio - ny to o - fia - rny stos.

9 Ref. My ———— , Pie - rwsza Bry - ga - da, strze ———— le - cka gro - ma - da. Na

13 stos ———— rzu - ci - li - śmy ———— swój ży - cia los, na stos, na stos!

1. Legiony¹ to żołnierska nuta,
legiony to straceńców los.
Legiony to żołnierska buta²,
legiony to ofiarny stos.

Ref. My, Pierwsza Brygada³,
strzelecka gromada.
Na stos rzuciliśmy
swoją życia los, na stos, na stos!

bis

2. O, ileż mąk, ileż cierpienia,
o, ileż krwi, wylanych łez.
Pomimo to nie ma zwątpienia,
dodawał sił wędrówki kres.

Ref. My, Pierwsza Brygada...

3. Krzyczeli, żeśmy stumanieni⁴,
nie wierząc nam, że chcieć – to móc.
Laliśmy krew osamotnieni,
a z nami był nasz drogi Wódz!

Ref. My, Pierwsza Brygada...

¹ Legiony – właściwie: Legiony Polskie; oddziały polskiego wojska uformowane przez Józefa Piłsudskiego w sierpniu 1914 r.

² Buta – zbyt pewność siebie; tutaj: wielka odwaga, waleczność.

³ Pierwsza Brygada – polska jednostka wojskowa utworzona w grudniu 1914 r., dowodzona przez Józefa Piłsudskiego.

⁴ Stumaniony – wprowadzony w błąd, oszukany.

Ćwiczenie 1

W rytmie którego tańca jest utrzymana pieśń *Pierwsza Brygada* – poloneza, marsza czy mazura?

Zaśpiewajmy!

Piechota

muzyka: Leon Łuskino, słowa: Bolesław Lubicz-Zahorski

Moderato

1. Nie no - szą la - mpa - sów, lecz sza - ry ich strój, nie no - szą ni sre - bra, ni zło - ta, lecz w pie - rwszym sze - re - gu po - dą - ża na bój pie - cho - ta, ta sza - ra pie - cho - ta, lecz w pie - rwszym sze - re - gu po - dą - ża na bój pie - cho - ta, ta sza - ra pie - cho - ta.

Ref. Ma - sze - ru - ją strze - lcy, ma - sze - ru - ją, ka - ra - bi - ny błę - szczą, sza - ry strój, a przed ni - mi drze - wa sa - lu - tu - ją, bo za na - szą Po - lskę i - dą w bój.

1. Nie noszą lampasów¹,
lecz szary ich strój²,
nie noszą ni srebra, ni złota,
lecz w pierwszym szeregu
podąża na bój
piechota, ta szara piechota. } bis

Ref. Maszerują strzelcy, maszerują,
karabiny błyszczą, szary strój,
a przed nimi drzewa salutują,
bo za naszą Polskę idą w bój.

2. Idą, a w słońcu kołysze się stal,
dziewczęta zerkają zza płota,
a oczy ich dumnie utkwione są w dal, } bis
piechota, ta szara piechota.

Ref. Maszerują strzelcy, maszerują...

3. Nie grają im surmy³,
nie huczy im róg,
a śmierć im pod stopy się miota,
lecz w pierwszym szeregu
podąża na bój
piechota, ta szara piechota. } bis

Ref. Maszerują strzelcy, maszerują...

¹ Lampasy – wąskie pasy materiału naszywane wzdłuż nogawek spodni wojskowych.

² Szary strój – mundur legionowy, uszyty z austriackiego sukna wojskowego w kolorze szarym.

³ Surma – instrument dęty o donośnym i przenikliwym brzmieniu, używany w wojsku do przekazywania wiadomości.

Dla Polaków 11 listopada 1918 r. jest ważną datą. W tym dniu władzę odradzającym się w państwie przejął Józef Piłsudski, dowódca Legionów Polskich. Uważa się, że był to moment, w którym Polska odzyskała niepodległość.

Polacy z wielką radością witali Józefa Piłsudskiego w Warszawie w 1916 r. Podczas I wojny światowej dowódca tworzył oddziały polskiego wojska. Na terenie zaboru austriackiego powołał do życia Legiony Polskie, a w zaborze rosyjskim – Polską Organizację Wojskową.

Powstało wiele pieśni poświęconych Legionom Polskim, słynnej Pierwszej Brygadzie oraz marszałkowi Piłsudskiemu. Wykonuje się je do dzisiaj podczas obchodów rocznicy odzyskania niepodległości. Do najpopularniejszych utworów tego typu należą: *Pierwsza Brygada*, *Piechota*, *Pieśń o Wodzu miłym*, *Białe róże* i *Wojenka*. Pieśni te opowiadają o męstwie i trudnym życiu żołnierzy, a także o talentach ich dowódców. Najczęściej mają rytm i charakter marsza.

A to ciekawe!

W czasach komunistycznych w Polsce nie wolno było śpiewać pieśni *Pierwsza Brygada*. Zakaz ten uchylono dopiero pod koniec lat 80. XX w. Natomiast 14 sierpnia 2007 r. minister obrony narodowej ogłosił utwór *Pieśnią Reprezentacyjną Wojska Polskiego*.

Zapis nutowy pieśni *Piechota* rozpoczyna się jedną ósemką, po której następuje kreska taktowa. Tymczasem metrum $\frac{4}{4}$ wskazuje, że w takcie powinno być więcej wartości rytmicznych. Nie jest to jednak błąd. *Piechota* należy do utworów, które rozpoczynają się charakterystycznym niepełnym taktem. Określamy go jako **przedtakt**. Jego wartość zostaje uzupełniona w ostatnim takcie kompozycji.

Ćwiczenie 2

Zsumujcie wartości rytmiczne znajdujące się w przedtacie i ostatnim takcie pieśni *Piechota*. Podajcie metrum, któremu odpowiadają te nuty.

Moja muzyka

Ułóżcie akompaniament rytmiczny do refrenu pieśni *Piechota*. Następnie zaśpiewajcie ten fragment utworu z towarzyszeniem instrumentów perkusyjnych.

Na złotą nutę

Zgromadźcie informacje na temat powstania pieśni *Pierwsza Brygada* lub *Piechota*. Przedstawcie historię wybranego utworu koleżankom i kolegom z klasy.

Tradycje muzyczne związane z odzyskaniem przez Polskę niepodległości są współcześnie pielęgnowane podczas spotkań organizowanych w wielu miejscach w kraju. Uczestnicy tych imprez wspólnie śpiewają pieśni patriotyczne. W ten sposób utwory te utrwalają się w pamięci kolejnych pokoleń Polaków.

Przedtakt – niepełny takt na początku utworu muzycznego.

Polskie pieśni patriotyczne

Pieśni patriotyczne opowiadają o ojczyźnie, sławnych Polakach oraz o ich dokonaniach. Niekiedy mają charakter hymnu. Dawniej niektóre z nich zagrzewały walczących żołnierzy do boju. Współcześnie utwory patriotyczne najczęściej wykonuje się zbiorowo podczas ważnych uroczystości państwowych i szkolnych. Dzięki temu wykonawcy i słuchacze jednoczą się i mogą poczuć się bardziej związani ze swoim krajem.

Bogurodzica

14 lipca 1410 r., przed bitwą pod Grunwaldem, polskie rycerstwo zaśpiewało pieśń zawierającą prośbę do Chrystusa o opiekę i błogosławieństwo. Była to *Bogurodzica*, traktowana wówczas jak hymn państwowy.

Hymn do miłości ojczyzny

Po pierwszym rozbiórze Polski Ignacy Krasicki napisał podniosły wiersz o miłości do ojczyzny. Utwór szybko stał się popularny i wkrótce skomponowano do niego melodię. W ten sposób powstał hymn patriotyczny, bardzo popularny w okresie zaborów.

Rota

Melodię do wiersza Marii Konopnickiej skomponował Feliks Nowowiejski. Pieśń zaprezentowano w Krakowie w 1910 r. podczas uroczystości odsłonięcia pomnika wykonanego z okazji 500-lecia bitwy pod Grunwaldem.

Gaude Mater Polonia

Tytuł tej łacińskiej pieśni z przełomu XIII i XIV w. oznacza: „Ciesz się, Matko Polsko”. Do dziś utwór ten jest wykonywany podczas różnych uroczystości.

Boże, coś Polskę

Początkowo słowa pieśni opiewały cara Aleksandra I. Z czasem zostały zmienione i utwór stał się hymnem patriotów dążących do odzyskania niepodległości. W okresie zaborów, okupacji i rządów komunistycznych na zakończenie zamknięcia odczytano: „Panie, pobłogosław, Panie” śpiewano: „Ojczyznę wolną racz nam wrócić, Panie”.

Pieśni i piosenki wojenne

Podczas II wojny światowej zarówno cywile, jak i żołnierze, partyzanci i powstańcy układali patriotyczne pieśni i piosenki. Do najbardziej znanych utworów należą *Czerwone maki na Monte Cassino*, *Serce w plecaku*, *Warszawskie dzieci*.

Żeby Polska była Polską

W latach 80. XX w. popularność zyskała pieśń ze słowami Jana Pietrzaka i muzyką Włodzimierza Korcza *Żeby Polska była Polską*. Po wprowadzeniu stanu wojennego stała się hymnem ludzi walczących z władzą komunistyczną.

11. Andrzejkowe tradycje, zwyczaje i zabawy

Zaśpiewajmy!

Andrzeju, Andrzeju

melodia ludowa

Moderato

A - ndrzej - ju, A - ndrzej - ju, dzie - wcząt do - bro - dzie - ju,
 dzie - wcząt do - bro - dzie - ju! Wo - lę swo - ją o - każ, na - jmi - lsze - go_____
 po - każ! Wo - lę swo - ją o - każ, na - jmi - lsze - go_____ po - każ!

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenki Andrzeju, Andrzeju oraz A idźże, chodaczku.
- Zagramy akompaniament do piosenki.
- Poznamy zwyczaje związane z andrzejkami.

Andrzeju, Andrzeju, dziewcząt dobrodzieju,
 dziewcząt dobrodzieju!

Wolę swoją okaż, najmilszego pokaż!

Wolę swoją okaż, najmilszego pokaż!

Zgodnie z tradycją andrzejki to dzień poświęcony na zabawę i wróżenie. Jedni uważają, że zwyczaj przepowiadania przyszłości wywodzi się z kultu Frejra – germańskiego boga miłości. Inni wiążą go ze świętem słowiańskiego bożka Goduna, który patronował uroczystościom weselnym. Najczęściej jednak andrzejkowe wróżby łączy się ze Świętym Andrzejem – patronem panien na wydaniu.

Dawniej w andrzejki ludność wiejska przepowiadała przyszłość na wiele sposobów. O dwóch z nich opowiada piosenka *A idźże, chodaczku*.

Zaśpiewajmy!

A idźże, chodaczku

melodia ludowa

Allegretto *mf*

1. A i - dźże, cho - da - czku, po ca - lu - śkiej i - zbie,
 5 a nie o - przy - jże się aż na sa - mej przy - zbie.
 9 Ref. Oj tak, oj tak, oj tak, tak, oj, tak,
 13 oj tak, oj tak, oj tak, tak!

1. A idźże, chodaczku, po caluńskiej izbie,
 a nie oprzyjże się aż na samej przyzbie¹.

Ref. Oj tak, oj tak, oj tak, tak, oj, tak,
 oj tak, oj tak, oj tak, tak!

2. Kasieńka się śmieje, Kasia się raduje,
 że jej chodak pierwszy w świat powędruje.

Ref. Oj tak...

3. Kamień na kamieniu, na kamieniu kamień,
 piszcie se, dziewczęta, swoje imię na nim.

Ref. Oj tak...

¹ Przyzba – rodzaj ławki ustawionej pod ścianą chaty.

Ćwiczenie 1

Określcie, jaką formę
 muzyczną ma piosenka
 A idźże, chodaczku.

W noc Świętego Andrzeja
 pannom z wróżby nadzieja.

Dziś cień wosku ci ukaże,
 co ci życie niesie w darze.

Ćwiczenie 2

Wymyślcie rytmy,
 w których można by wyrecytować
 podane przysłowia. Następnie
 zaprezentujcie swoje
 propozycje.

Dawniej młode panny czerpały wiedzę o swoim przyszłym życiu z andrzejkowych przepowiedni. Dziewczęta zbierały się wieczorem 29 listopada i wróżyły. Dla wiernych Kościoła katolickiego andrzejki są często ostatnią w roku okazją do hucznej zabawy. Po Dniu Świętego Andrzeja zazwyczaj rozpoczyna się adwent – okres, w którym urządzenie imprez jest zabronione.

Partytura woskiem lana

Czy z cieni rzucanych przez kawałki wosku można odczytać muzykę? Wszystko zależy od Waszej wyobraźni! Przyjrzyjcie się cieniom woskowych figur i potraktujcie je jako znaki zapisu muzycznego. Ustalcie wspólnie, jakie dźwięki oznacza każdy kształt. Czy wskazuje on na pojedyncze brzmienie, czy na fragment rytmu lub melodii? Jak należy wykonać przedstawione w ten sposób dźwięki – głośno czy cicho? Czy melodia zapisana za pomocą cieni wznosi się, czy – opada? Gdy ustalicie już znaczenie wszystkich figur, zagrajcie andrzejkową wróżbę muzyczną na dostępnych instrumentach.

Lanie wosku jest jedną z najpopularniejszych andrzejkowych metod wróżenia.

Dziewczęta, które spotykały się w andrzejkowy wieczór, wróżyły sobie na wiele sposobów:

- Liczyły kołki w płocie, wypowiadając naprzemiennie wyrazy: „kawaler, wdowiec, kawaler, wdowiec...” – słowo, które padało przy ostatniej belce, wskazywało, kim będzie przyszły narzeczony dziewczyny.
- Ustawiały buty jeden za drugim. Właścicielka tego, który pierwszy oparł się o próg izby, pierwsza miała wyjść z domu, czyli wziąć ślub.
- Wlewały gorący воск do wody, a następnie odczytywały swoją przyszłość z cieni rzucanych przez zastygłe woskowe figurki.
- Nasłuchiwały przed domem – przyszły mąż miał nadejść z tej strony, z której rozlegnie się szczekanie psa.
- Wierzyły, że przyszły mąż ukaże im się we śnie. Aby taki proroczy sen sprowadzić, wkładały pod poduszkę męskie spodnie.

Akompaniament do piosenki *A idźże, chodaczku*

Allegretto

A to ciekawe!

Dawniej dziewczęta wróżyły sobie w andrzejki, a chłopcy – w **katarzynki**, czyli w wieczór przed Dniem Świętej Katarzyny (24 listopada). Obecnie katarzynki nie są już tak popularne.

Ćwiczenie 3

Wykonajcie na dzwonkach akompaniament do piosenki, a następnie zaśpiewajcie utwór z towarzyszeniem tych instrumentów.

Muzyczne wróżby andrzejkowe

Przygotujcie pięć małych kartek – na każdej z nich umieśćcie jeden z podanych symboli muzycznych.

Zapisane znaki przykryjcie miseczkami, a następnie zmieńcie ich kolejność. Wybierzcie spośród siebie osobę, która wylosuje jedną z zakrytych kartek. Każdy z symboli ukrytych pod miseczkami oznacza inną przepowiednię.

- **Fermata** – zajmiesz się komponowaniem.
- **Repetycja** – Twoja przyszłość to taniec.
- **Diminuendo** – Twój zawód będzie związany ze śpiewem.
- **Klucz wiolinowy** – otworzysz sklep muzyczny.
- **Łuk** – skonstruujesz nowe instrumenty muzyczne.

Powtarzajcie zabawę tak długo, aż ostatnia osoba otrzyma wróżbę.

Kasiu, Kasiu, daj mi znać, co się będzie ze mną dziać.

12. WARSZTAT MUZYCZNY

To już wiemy!

- Tempo to szybkość wykonywania utworu muzycznego.
- Wyróżniamy tempa wolne, szybkie i umiarkowane.
- Forma ABA składa się z trzech części: pierwsza i trzecia są takie same, a środkowa się od nich różni.
- W formie ABA₁ fragmenty pierwszy i trzeci są do siebie podobne, a część środkowa całkowicie się od nich różni.
- Metrum to puls utworu muzycznego – określa liczbę i długość nut w każdym takcie.
- Taktem nazywamy fragment zapisu muzycznego wydzielony na pięciolinii kreskami taktowymi.
- Akcent w muzyce to mocniej wykonany dźwięk.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Sprawdzimy, co już wiemy i umiemy.
- Zagramy na fletach i na instrumentach perkusyjnych.

Zadania warsztatowe

- 1 Ułóżcie wysłuchane utwory zgodnie z ich tempem – od najszybszego do najwolniejszego.

Posłuchajmy...

- Józef Haydn,
Symfonia G-dur
„Z uderzeniem w kocioł”, nr 94, cz. II
- Wacław z Szamotuł,
Już się zmierzcha
- Witold Lutosławski, *Mała suita*,
cz. II: *Hurra polka*

? Określcie, w jaki sposób tempo wpływa na nastrój każdego z utworów.

- ② Policzcie ćwierćnuty w taktach rozpoczynających podane schematy rytmiczne. Określcie metrum każdego z tych utworów. Następnie odczytajcie poszczególne rytmy, używając tataizacji, i je wyklaszczcie.

- ③ Wysłuchajcie utworu Franciszka Schuberta [czyt.: szuberta] *Moment musical* [czyt.: momą muz-ikal], skomponowanego w formie ABA. Podczas odtwarzania nagrania wykonajcie podane ruchy i gestodźwięki.
- ° Część A – najpierw dwukrotnie uderzcie dłońmi o uda, a następnie klaśnijcie dwa razy.
 - ° Część B – najpierw przesuniecie prawą nogę w prawo i dostawcie do niej lewą stopę, a następnie wykonajcie ten sam krok w przeciwnym kierunku. Poruszajcie się na palcach.
- W każdej części powtórzcie opisane ruchy kilkukrotnie.

Na złotą nutę

Ułóżcie z podanych fragmentów melodię w formie ABA i zapiszcie ją w zeszytach nutowych. Następnie przekształćcie kompozycję tak, aby powstała forma ABA₁. Zagrajcie oba utwory na wybranym instrumencie.

ROK TEMU PODCZAS MUZYCZNYCH WYSTĘPÓW KLASY IV B
SŁUCHACZE PRZEŻYWALI TRUDNE CHWILE.

PO MIESIĄCACH CIĘŻKIEJ PRACY NA LEKCJACH MUZYKI WIELE SIĘ
JEDNAK ZMieniŁO... PRZED BOŻYM NARODZENIEM W SZKOLE
ODBYŁ SIĘ KONCERT KOŁĘD. CHÓR Z V B ZAŚPIEWAŁ UNISONO
NAJPIĘKNIEJSZE POLSKIE PIEŚNI ŚWIĄTECZNE.

LULAJŻE, JEZUNIU, MOJA PERELKO...

PUBLICZNOŚĆ WYRAZIŁA NAJWYŻSZE UZNANIE
DLA TEGO WSPANIAŁEGO WYKONANIA...

...LULAJ ULUBIONE ME PIEŚCIDEŁKO...

Dzwonki sań

Przygotujcie kostkę do gry i wybierzcie spośród siebie dwóch graczy. Zadaniem każdego z zawodników jest rzut kostką i wyklaskanie rytmu jednego wersu znanej piosenki. Liczba oczek wyrzuconych na kostce wskazuje numer wersu do wyklaskania. Jeśli gracz przedstawi rytm poprawnie, otrzymuje punkt, a dany wers wypada z gry. Następnie drugi zawodnik losuje nowy wers i wyklaskuje jego rytm. Rozgrywka trwa do momentu, gdy rytmy wszystkich fragmentów zostaną wykonane we właściwy sposób. Wygrywa osoba, która zgromadziła więcej punktów. Pozostali uczniowie słuchają i oceniają poprawność wykonania poszczególnych rytmów.

1. Pada śnieg, pada śnieg,
2. dzwonią dzwonki sań.
3. Co za radość, gdy saniami można jechać w dal!
4. Pada śnieg, pada śnieg,
5. dzwonią dzwonki sań,
6. a przed nami i za nami wiruje tyle gwiazd!

Międzynarodowy
Konkurs Sztuki
Choreograficznej

Actus Humanus
[czyt.: aktus humanus] –
festiwal muzyki dawnej

Ogólnopolski
Festiwal Kolęd
i Pastoralek

13. Zwyczaje i tradycje bożonarodzeniowe

Święta Bożego Narodzenia to czas szczególny. Kojarzą się z pachnącą choinką, prezentami, rodzinnymi spotkaniami. Wśród świątecznych tradycji i zwyczajów ważne miejsce zajmuje wspólne śpiewanie. Często wykonuje się kolędy, a także świeckie piosenki o Bożym Narodzeniu. Niektóre z tych utworów są wesołe, a inne – nastrojowe i skłaniające do zadumy.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Święta, święta, święta*.
- Dowiemy się, co różni kolędę od pastorałki.
- Wprowadzimy się w świąteczny nastrój dzięki wspólnemu muzykowaniu.

Zaśpiewajmy!

Święta, święta, święta

opracowanie: Krzysztof Marzec, słowa: Ewa Chotomska

Moderato

1. Za ki - lka dni —, gdy spa - dnie śnieg —, za - pło - nie pie - rwsza
 gwia - zdka, spo - tka - my się —, by spę - dzić czas — w ro - dzi-nnych, cie - płych
 gnia — zdkach. U - sią-dzie - my przy sto - le, pod cho - i - nką — i -
 gla - stą —, wszy-stkie świe-czki za - pło — ną —, bę-dzie cie - pło i ja - sno —,

1. Za kilka dni, gdy spadnie śnieg,
 zapłonie pierwsza gwiazdka,
 spotkamy się, by spędzić czas
 w rodzinnych, ciepłych gniazdkach.
 Usiądziemy przy stole,
 pod choinką iglastą,
 wszystkie świece zapłoną, } *bis*
 będzie ciepło i jasno.

Ref. Święta, święta, święta, święta,
 czas kolędowania,
 święta, święta, święta, święta, } *bis*
 narodziny Pana.

17 a d G F C_e d C

wszy-stkie świe-czki za - pło — ną — , bę - dzie cie - pło i ja — sno.

22 C F G⁷ a F/g

Ref. Świę - ta, świę - ta, świę - ta, świę - ta, czas ko - lę - do - wa - nia,

26 C_e F d F G

świę - ta, świę - ta, świę - ta, świę - ta, na - ro - dzi - ny Pa - na.

30 C F G⁷ a F G

Świę - ta, świę - ta, świę - ta, świę - ta, czas ko - lę - do - wa - nia,

34 C_e F d Gsus⁴ G C

świę - ta, świę - ta, świę - ta, świę - ta, na - ro - dzi - ny Pa — na.

2. Przez jakiś czas zostanie w nas
świąteczny zapach ciasta,
by tak jak ptak, gdy minie rok,
w rodzinne wrócić gniazda.
Gdy zaświeci choinka,
odnowimy wspomnienia,
łamiąc kruchy opłatek, } *bis*
wypowiemy życzenia.

Ref. Święta, święta...

A to ciekawe!

Słowo „kolęda” pochodzi od łacińskiego wyrazu *calendae* [czyt.: kalende], oznaczającego „pierwszy dzień tygodnia”. Starożytni Rzymianie – a później także Słowianie – określali w ten sposób pierwszy dzień roku oraz noworoczny upominek. Z czasem zaczęto nazywać tak obrzędy związane ze składaniem życzeń i towarzyszące im pieśni.

W Wigilię, gdy na niebie pojawia się pierwsza gwiazdka, wiele rodzin zasiada do wspólnej kolacji. Domownicy dzielą się wówczas opłatkiem i składają sobie życzenia. Zgodnie z tradycją na stole pojawia się 12 potraw. Po posiłku wszyscy śpiewają **kolędy**, czyli pieśni religijne opowiadające o narodzeniu Jezusa. W kościołach wykonuje się je w okresie od 25 grudnia do 2 lutego. Utwory te mogą być radosne, smutne, przepełnione tęsknotą lub uroczyste. Melodie wielu z nich mają taneczny charakter.

Zagrajmy!

Przybieżeli do Betlejem

opracowanie: Grażyna Kilbach

Allegretto

2/4

2/4

Ćwiczenie 1

Podzielcie się na pięć grup
i wykonajcie melodię kolędy
z akompaniamentem
perkusyjnym.

A to ciekawe!

Zanim ubieranie choinki stało się jedną z polskich tradycji świątecznych, w domach zawieszano u sufitu podłazniczki. Były to gałązki jodłowe ozdobione owocami, ciastkami, bibułą i kolorowymi opłatkami. Wierzano, że podłazniczki zapewniają domownikom dostatek i pomyślność.

Oprócz kolęd w okresie świątecznym wykonuje się także **pastorałki**. Są to pieśni pasterskie o tematyce bożonarodzeniowej, zawierające wzmianki o wiejskich zwyczajach. Najczęściej utwory tego typu mają radosny nastrój.

A to ciekawe!

Słowo „pastorałka” pochodzi od łacińskiego przymiotnika *pastoralis*, czyli „pasterski”.

Jaka to kolęda?

Odgadnijcie tytuły „zaszyfrowanych” kolęd, a następnie zagrajcie melodie tych pieśni.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Kolęda – pieśń religijna o narodzeniu Jezusa.

Pastorałka – pieśń pasterska o wesołym charakterze poruszająca tematykę związaną z Bożym Narodzeniem.

14. Kolędować Małemu... Kolędy i pastorałki

Od wieków muzyka odgrywa bardzo ważną rolę w okresie Bożego Narodzenia. W Polsce ludzie śpiewem wyrażają swoją radość i nadzieję na pomyślność w nadchodzącym roku. Niektóre pieśni od kilkuset lat są wykonywane w naszym kraju w niezmienionej formie.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy i zagramy kolędy oraz pastorałki.
- Posłuchamy kolęd w różnych wykonaniach.

Zaśpiewajmy!

Z narodzenia Pana

kolęda z XIX w.

Zagrajmy!

Vivace

1. Z na - ro - dze - nia Pa - na dzień dziś we - so - ły,
wy - śpie - wu - ją chwa - lę Bo - gu ży - wio - ły.

5 Ra - dość lu - dzi wszę - dzie sły - nie, a - niol bu - dzi przy do - li - nie

9 pa - ste - rzów, co pa - śli pod bo - rem wo - ły.

A to ciekawe!

W Polsce tradycja śpiewania kolęd została zapoczątkowana w XIII wieku.

1. Z narodzenia Pana dzień dziś wesoły,
wyśpiewują chwałę Bogu żywioły.
Radość ludzi wszędzie słynie,
anioł budzi przy dolinie
pasterzów, co paśli pod borem woły.

2. Wypada wśród nocy ogień z obłoku,
dumają pasterze w takim widoku.
Każdy pyta: „Co się dzieje?
Czy nie świta? Czy nie dnieje?
Skąd ta łuna bije tak miła oku?!”

3. Ale gdy anielskie głosy słyszeli,
zaraz do Betlejem prosto bieżeli.
Tam witali w żłobie Pana,
poklękali na kolana
i oddali dary, co z sobą wzięli.

Muzycy z anielskiej orkiestry ukazanej na obrazie Hansa Memlinga *Chrystus w otoczeniu aniołów* grają na instrumentach popularnych w epoce średniowiecza. Są to od lewej: psalterium, tubmaryna, lutnia, puzon i szalamaja.

Posłuchajmy...

- Jezus malusieńki
- Z narodzenia Pana
- Bóg się rodzi

? Przypomnijcie, jaki jest rytm mazura. Która z zaprezentowanych kolęd jest utrzymana w tym samym rytmie?

A to ciekawe!

Tradycyjne jasełka ukazują wydarzenia związane z narodzeniem Jezusa w Betlejem oraz ze spisaniem króla Heroda. Początkowo w przedstawieniach tego typu wykorzystywano nieruchome figurki. Obecnie w poszczególne postacie często wcielają się aktorzy.

W okresie świątecznym w niektórych regionach Polski mieszkańcy wsi ubierają się w tradycyjne stroje. Śpiewają także pastorałki i kolędy z podziałem na głosy, często z towarzyszeniem akompaniamentu wykonywanego przez kapele ludowe. Z kolei w miastach amatorskie zespoły muzyczne i teatralne przygotowują specjalne przedstawienia i występy. W wielu miejscach, np. w szkołach, prezentowane są **jasełka** – widowiska słowno-muzyczne o tematyce bożonarodzeniowej.

Zaśpiewajmy!

W dzień Bożego Narodzenia

Zagrajmy!

muzyka: Feliks Szumlański, tekst: autor nieznany (oprac. Zofia Rogoszówna)

Allegro F^7

W dzień Bo - że - go Na - ro - dze - nia ra - dość wsze - lkie - go stwo - rze - nia, pta - szki w gó - rę —

po - dla - tu - ją —, Je - zu - sko - wi — przy - śpie - wu - ją — przy - śpie - wu - ją.

1. W dzień Bożego Narodzenia
radość wszelkiego stworzenia,
ptaszki w górę podlatują,
Jezuskowi przyśpiewują – przyśpiewują.
2. Słowik zaczyna dyszkantem¹,
szczygieł mu wtóruje altem,
szpak tenorem huknie czasem,
a gołąbek gruchnie basem –
gruchnie basem.
3. A mazurek² z swoim synem
tak ćwierkolą za kominem!
„Cierp, cierp, cierp, cierp, miły Panie,
póki mróz ten nie ustanie – nie ustanie”.

¹ Dyszkant – dawniej: najwyższy głos w utworze wokalnym. Wyrazem tym nazywamy również chłopięcy sopran.

² Mazurek – tu: gatunek wróbla.

słowik
szary

szpak
zwyczajny

mazurek

szczygieł

Ćwiczenie 1

Wystukajcie ołówkiem rytm
pastorałki *W dzień Bożego Naro-*
dzenia. Który ze znanych Wam
tańców ma podobny rytm?

gołąb

A to ciekawe!

Bohaterami pastorałki *W dzień Bo-*
żego Narodzenia są ptaki. W pełnej
wersji pieśni wymieniono słowika,
szpaka, szczygła, gołębia, wróbla,
mazurka, żurawie, czajkę, srokę
i kura, czyli koguta. Głosy niektó-
rych zwierząt oddano w tekście
za pomocą odpowiednio brzmią-
cych słów.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Jasełka – widowisko słowno-
-muzyczne o Bożym Naro-
dzeniu. Nazwa jest zdrobniąłą
formą staropolskiego wyrazu
„jasła”, oznaczającego „żłób”.

Zwyczaje bożonarodzeniowe sąsiadów Polski

Mieszkańcy krajów sąsiadujących z Polską zachowują wiele interesujących zwyczajów związanych z Bożym Narodzeniem. Niektóre z nich są podobne do polskich tradycji świątecznych, a inne nieco się od nich różnią.

W Skandynawii w okresie świąt prezenty rozdaje Julenisse, znany także jako Jul Tomte – niewielki brodaty gnom opiekujący się domem. Przynosi on podarki w wielkim worku. Mniejsze upominki wkłada do skarpet zawieszanych nad kominkiem.

W Rosji przed rozpoczęciem kolacji wigilijnej członkowie rodziny składają sobie życzenia i dzielą się prosforą. Nazywa się tak mały chleb z wizerunkiem Chrystusa, używany także podczas nabożeństw w cerkwi.

W okresie świąt i na początku nowego roku na Ukrainie można usłyszeć szchedriwki. Są to przyśpiewki zawierające życzenia pomyślności i urodzaju. Wykonują je grupy kolędników chodzące od domu do domu.

Z Niemiec pochodzi zwyczaj ubierania choinki. Według najstarszych znanych informacji drzewko zostało po raz pierwszy ozdobione owocami, opłatkami, piernikami i papierowymi dekoracjami we Fryburgu w 1419 r.

W Czechach popularne są szopki betlejemskie. Jedną z największych zbudowano w gminie Horní Lideč [czyt.: horni lidecz]. Szopka ta składa się z 230 figur rozmieszczonych na obszarze o powierzchni 170,2 m². Niektóre rzeźby są ruchome, a całość można oglądać w nastrojowym oświetleniu i z towarzyszeniem muzyki.

W czasie kolacji wigilijnej na słowackich stołach pojawia się brązowy opłatek z miodem i czosnkiem. Miód ma zapewnić domownikom słodkie życie, czyli pomyślność, a czosnek – zdrowie.

15. W zimowym nastroju

Zaśpiewajmy!

Zima lubi dzieci

muzyka: Krzesimir Dębski, słowa: Jacek Cygan

Moderato

B d Es F g F B Es

1. Za - spy za-spa - ły, śnieg we śnie, szy - bu - ją szy - by w bia - ły kwia - tki.

5 F Es F Es

Pan lód dziś bla - dy, pa - da śnieg, to mro - żne kwia - tki gu - bią pła - tki.

9 B d Es F g F B Es

Bie - li na-wia - ło do - bry metr, sło - ńce ma wą - sy po - bie - ło - ne,

13 F Es F Es

zi - mo - we dzie - ci lu - bią biel, to od niej u - szy są cze - rwo - ne

17 B F

Ref. Zi - ma lu - bi dzie - ci na - jbar - dziej na świe - cie, do -

21 B F As Des

ro - śli mi mó - wią: „Nie wie - rze!” Dzie - ci ro - ze - śmia - ne sta - wia - ją ba - ła - na, do -

25 Es F B

ro - śli sta - wia - ją ko - łnie - rze. Zi - ma lu - bi dzie - ci na -

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę
Zima lubi dzieci.
- Dowiemy się, w jaki sposób
można oddać nastrój za pomocą
muzyki.
- Przedstawimy na rysunku nastrój
utworu muzycznego.

1. Zasy zasy, śnieg we śnie,
szybują szybują w białe kwiatki.
Pan lód dziś błyśnięty, pada śnieg,
to mroźne kwiatki gubią płatki.
Bieleńca nawiał dobry metr,
słońce ma wąsy pobielone,
zimowe dzieci lubią biel –
to od niej uszy są czerwone.

Ref. Zima lubi dzieci najbardziej na świecie,
dorośli mi mówią: „Nie wierzę!”.
Dzieci roześmiane stawiają bałwana,
dorośli stawiają kołnierze¹.

Chór: Zima lubi dzieci najbardziej na świecie,
dorośli mi mówią: „Nie wierzę!”.
Dzieci roześmiane stawiają bałwana,
dorośli stawiają kołnierze.

¹ Postawić kołnierz – tu: podnieść kołnierz kurtki
lub płaszcza, by dokładniej osłonić szyję.

28 F B F
jba - rdziej na świe - cie. Do - ro - śli mi mó - wią: „Nie wie - rzę —!”.

31 As Des Es F
Dzie - ci ro - ze - śmia - ne sta - wia - ją ba - łwa - na, do - ro - śli sta - wia - ją ko - łnie — rze.

35 Chór B Es F B
Zi - ma lu - bi dzie - ci na - jba - rdziej na świe - cie —. Do - ro - śli mi mó -

38 Es F B Es F
wią —: „Nie wie - rzę —!”. Dzie - ci ro - ze - śmia - ne sta - wia - ją ba - łwa - na —

41 1. B 2. B
—, a do - ro - śli sta - wia - ją ko - łnie - rze —. Zi - ma lu - bi dzie - ci —.

Kompozytorzy z różnych epok próbowali przedstawić zimę w swoich dziełach. Układali melodie do tekstów opowiadających o tej porze roku oraz tworzyli dłuższe utwory instrumentalne, w których starali się naśladować odgłosy zimowej przyrody. Antonio Vivaldi [czyt.: wiwaldi] skomponował *Koncert skrzypcowy „Zima”* i włączył go do słynnego cyklu *Cztery pory roku*. Z kolei Stanisław Moniuszko napisał utwór na orkiestrę – uwerturę fantastyczną *Bajka*, znaną także pod tytułem *Opowieść zimowa*.

2. Zima zimuje w swoim śnie,
ciepło okryta puchem kołdry.
Zima naprawdę lubi cię,
więc ty bądź czasem dla niej dobry.
Jadą kolędy w cichą noc,
gorąca nuta z okien płynie
i w chłodnych ludziach taje² śnieg.
Tak ciepło bywa tylko w zimie.

Ref. Zima lubi dzieci... } x2

Chór: Zima lubi dzieci... } x3

² Tajać – topnieć.

Ćwiczenie 1

Z jakimi dźwiękami kojarzy
Wam się zima? Podajcie trzy
przykłady.

A to ciekawe!

Bajka to jeden z niewielu utworów instrumentalnych Moniuszki. Dzieło zostało wydane drukiem niedługo po śmierci autora i zachowało się do naszych czasów. Dwie pozostałe uwertury koncertowe kompozytora zaginęły.

W piosence *Zima lubi dzieci* krajobraz zimowy został przedstawiony za pomocą słów oraz żywej melodii. Natomiast w *Bajce* Moniuszko ukazał zimę wyłącznie dzięki zastosowaniu różnych dźwięków. Jego uwertura oddaje atmosferę tej pory roku i pobudza wyobraźnię słuchaczy.

Ćwiczenie 2

Opiszcie nastrój panujący w utworze *Bajka* oraz w piosence *Zima lubi dzieci*.

Ćwiczenie 3

Podczas słuchania utworu Stanisława Moniuszki namalujcie zimowy pejzaż. Następnie zorganizujcie wystawę prac i wybierzcie ilustrację, która najlepiej oddaje nastrój *Bajki*.

Posłuchajmy...

• Stanisław Moniuszko,
uwertura¹ fantastyczna *Bajka*,
fragment początkowy

? Wyobraźcie sobie wydarzenia, które mogłyby ilustrować muzyka, i o nich opowiedzcie.

¹ Uwertura – instrumentalny wstęp do większego utworu (np. do opery, baletu) lub osobne jednoczęściowe dzieło koncertowe.

W trakcie słuchania muzyki w wyobraźni każdego z nas pojawiają się różne obrazy i skojarzenia. Muzyka wywołuje też rozmaite emocje. Są jednak utwory, które większość odbiorców określa podobnie: jako radosne, melancholijne, uroczyste lub budzące grozę. Dzieje się tak dlatego, że nastrój muzyki często udziela się słuchaczom.

Jaki to nastrój?

Umieśćcie w pudełku pięć kartek z określeniami: „radość”, „groza”, „złość”, „rozbowienie”, „zdziwienie”. Następnie podzielcie się na pięć grup. Każdy zespół wyciąga jedną kartkę, a potem recytuje zdanie: „Siała baba mak, nie wiedziała jak” zgodnie z wylosowaną wskazówką. Pozostałe osoby odgadują, jakie emocje wyraża dana grupa.

Boris Kustodiev [czyt.: kustodjew],
Zimowy krajobraz z narciarzami

Caspar David Friedrich
[czyt.: kaspar dawid fridrich], *Morze lodu*

Ćwiczenie 4

Wybierzcie jeden z obrazów i wymyślcie utwór muzyczny, w którym wyrazicie nastrój tego dzieła. Zagrajcie przygotowaną kompozycję na dostępnych instrumentach.

16. Usprawiedliwione spóźnienie, czyli kanon

Zazwyczaj pojedyncza melodia jest wykonywana przez jeden głos, czyli solo. Jeśli jednak równocześnie śpiewa ją lub gra kilka albo kilkanaście osób, taki sposób wykonania określamy słowem **unisono**.

Ćwiczenie 1

Zaśpiewajcie podaną melodię **unisono**.

Na złotą nutę

W tekście piosenki *Mały kanon* pojawia się często słowo „kanon”. Wyjaśnijcie, jakie jest pozamuzyczne znaczenie tego wyrazu.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Mały kanon* i kanon *Panie Janie*.
- Dowiemy się, co to jest kanon i jak się go wykonuje.
- Wyjaśnimy, co oznacza włoskie określenie *unisono*.
- Posłuchamy utworu Stanisława Moniuszki.

Momenty, w których włączają się kolejne głosy, zostały zaznaczone w nutach:

- I** – wejście pierwszego głosu,
- II** – wejście drugiego głosu.

Każdy kolejny głos wykonuje melodię od początku.

Ćwiczenie 2

Podzielcie się na dwie grupy i wykonajcie refren piosenki *Mały kanon* zgodnie z zamieszczonym schematem. Zwróćcie uwagę na to, że drugi zespół zaczyna śpiewanie z opóźnieniem.

I

II

Zaśpiewajmy!

Mały kanon

muzyka: Monika Gromek, Michał Józwiak, słowa: Arleta Niciewicz-Tarach

Andante

1. Jest w mu - zy - ce ta - ka fo - rma, któ - ra ćwi - czy do - bry słuch. Po ła -
 2. Tak jak e - cho w gó - rskich szczy - tach, co o - dpo - wiedź za - wsze ma, już po

3 ci - nie zna - czy „no - rma” i me - lo - dię wpra - wia w ruch. Tu po -
 4 chwi - li na - śla - du - jesz ka - żdy dźwięk i ka - żdy takt. Je - śli

5 trze - bne są dwa gło - sy, cza - sem wię - cej, ni - gdy mniej, by w naj -
 6 chcesz się włą - czyć w ka - non, to ze - ga - rek wy - rzuć w kąt... Bo spo -

7 pro - stszej po - li - fo - nii, tak jak w be - rka go - nić się!
 8 źnie - nie tu jest w ce - nie, a po - wtó - rka to nie błąd!

9 **I** C Ref. To jest ka - non, ma - ły ka - non, gra w me - lo - dię po - wta - rza - ną!

11 **II** C Śpie - waj ka - non, ma - ły ka - non, tu się li - czy ka - żdy głos!

1. Jest w muzyce taka forma, która ćwiczy dobry słuch. Po łacinie znaczy „norma” i melodię wprawia w ruch. Tu potrzebne są dwa głosy, czasem więcej, nigdy mniej, by w najprostszej polifonii tak jak w berka gonić się!

Ref. To jest kanon, mały kanon, gra w melodię powtarzaną! } x2
 Śpiewaj kanon, mały kanon, tu się liczy każdy głos!

2. Tak jak echo w górskich szczytach, co odpowiedź zawsze ma, już po chwili naśladujesz każdy dźwięk i każdy takt. Jeśli chcesz się włączyć w kanon, to zegarek wyrzuć w kąt... Bo spóźnienie tu jest w cenie, a powtórka to nie błąd!

Ref. To jest kanon... } x3

Ćwiczenie 3

Wykonajcie refren utworu jako kanon.

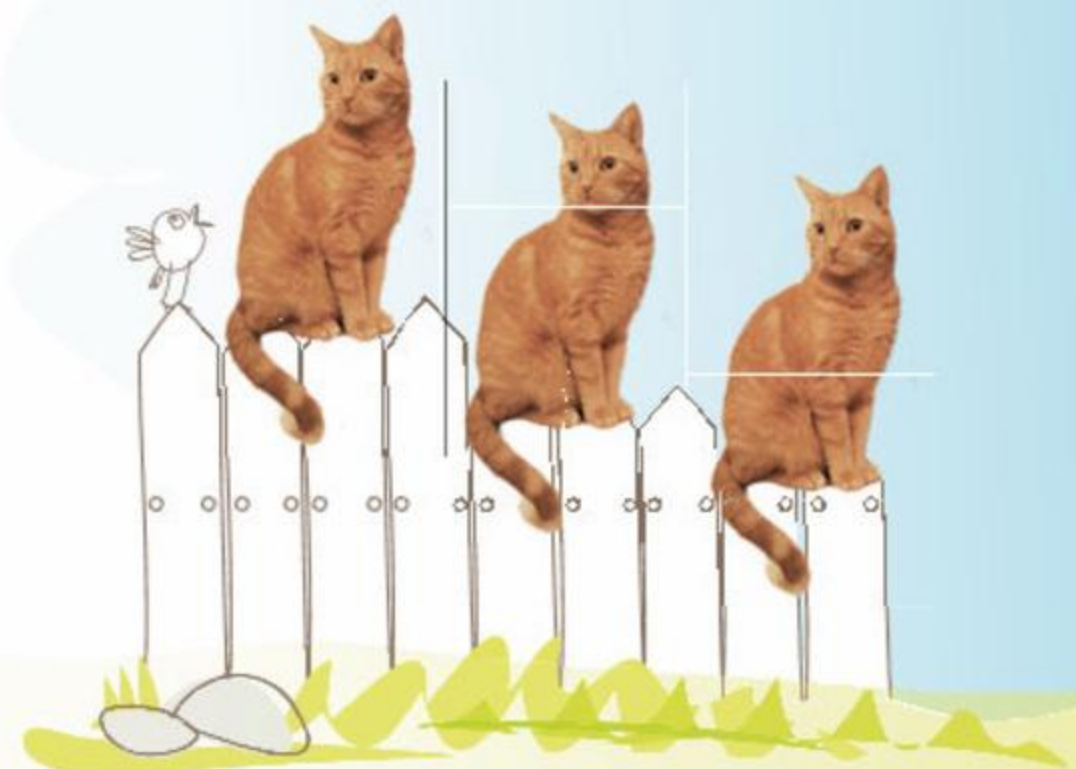
Muzyka przeznaczona na więcej niż jeden głos to **muzyka wielogłosowa**. Z reguły każdemu z głosów przypisane są inne dźwięki, czasem jednak w wielogłosie wykonuje się tylko jedną melodię. Jak to możliwe? W wypadku niektórych utworów część muzyków rozpoczyna śpiewanie lub granie tej samej melodii z opóźnieniem. Kompozycje te są przykładami formy muzycznej nazywanej **kanonem**.

W kanonie każdy kolejny głos zaczyna śpiewać lub grać melodię z dokładnie określonym, zawsze takim samym opóźnieniem względem głosu wcześniejszego. Wykonawcy kilkakrotnie powtarzają cały utwór. Zakończenie wskazuje im dyrygent – na jego znak poszczególne głosy milkną w takiej samej kolejności, w jakiej włączały się do śpiewu lub gry.

Melodia, którą wykonuje pierwszy głos.

Momenty, w których włączają się kolejne głosy.

Ta sama melodia jest śpiewana z opóźnieniem o długości równej dwóm taktom – najpierw przez drugi, a potem przez trzeci głos.

A to ciekawe!

Pewien kompozytor stworzył kanon, który należało wykonywać z podziałem na 95 głosów!

Najpopularniejszym kanonem na świecie jest piosenka *Panie Janie*. Słowa tego utworu przetłumaczono na wiele języków.

Zaśpiewajmy!

Panie Janie

melodia tradycyjna

Zagrajmy!

Moderato

I **II** **III**

Pa - nie Ja - nie, pa - nie Ja - nie, ra - no wstań, ra - no wstań.

Wszy-stkie dzwo-ny bi - ją, wszy-stkie dzwo-ny bi - ją: bim, bam, bom, bim, bam, bom.

Moja muzyka

Wykonajcie piosenkę *Panie Janie* na dwa sposoby: *unisono*, czyli jednym głosem, oraz z podziałem na trzy głosy.

- I** – wejście pierwszego głosu
- II** – wejście drugiego głosu
- III** – wejście trzeciego głosu

Unisono – równoczesne wykonywanie tej samej melodii przez co najmniej dwie osoby.

Kanon – utwór wielogłosowy, w którym wszystkie głosy wykonują tę samą melodię, ale kolejni wykonawcy rozpoczynają śpiew lub grę z określonym opóźnieniem.

Polifonia – muzyka wielogłosowa, w której każdy głos wykonuje samodzielną melodię.

Głos – 1) dźwięki wydawane przez człowieka, 2) melodia w utworze wielogłosowym, 3) część kompozycji przeznaczona dla pojedynczego instrumentalisty lub śpiewaka albo dla grupy wykonawców.

A to ciekawe!

Kanon *Panie Janie* powstał prawdopodobnie w XV stuleciu jako piosenka budząca pielgrzymów wyruszających w drogę.

Panie Janie, panie Janie,
rano wstań, rano wstań.
Wszystkie dzwony biją,
wszystkie dzwony biją:
bim, bam, bom,
bim, bam, bom.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

17. Zaśpiewajmy i zagrajmy w kanonie!

Zaśpiewajmy!

Zaśpiewajmy w kanonie

muzyka i słowa: Alicja Ludwikiewiczowa

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy w kanonie.
- Opracujemy i wykonamy własny kanon rytmiczny.
- Zagramy grę w kanonie.

I Moderato

Za - śpie-wa - jmy w ka - no - nie wszy - scy wko - ło,

II

sko - cznie, hu - cznie, we - so - ło, jak we - so - ło!

Kanon polega przede wszystkim na powtarzaniu melodii. W tej formie można jednak wykonać także rytm albo układ gestów.

I

II

taaaa

ta

taa

ti

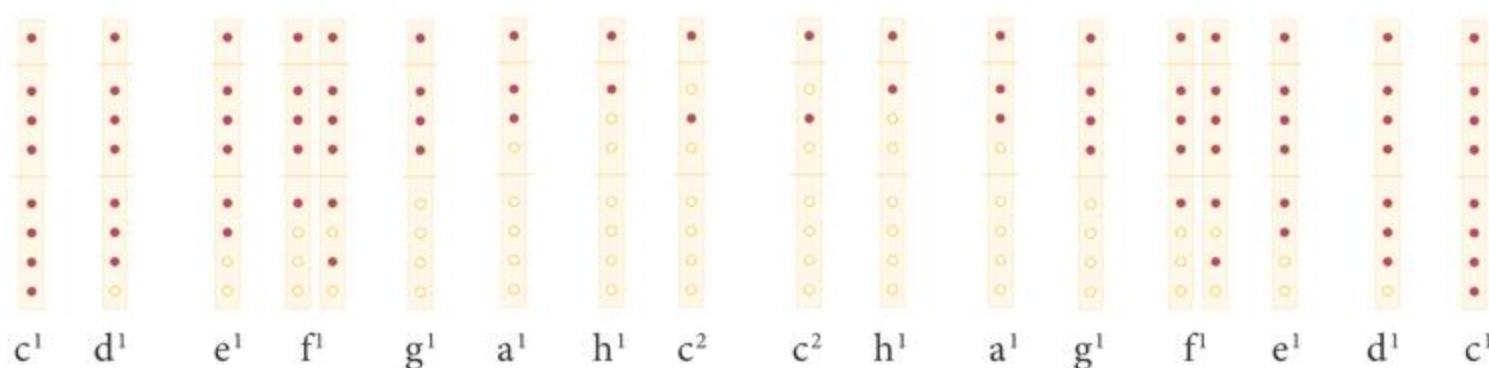
ri

Ćwiczenie 1

Utwórzcie trzy grupy i wykonajcie kanon rytmiczny na dwa sposoby:

- używając sylab rytmicznych,
- na instrumentach perkusyjnych.

Momenty, w których kolejne zespoły powinny się włączyć do grania lub recytowania, zaznaczono w nutach cyframi rzymskimi.

Ćwiczenie 3

Podzielcie się na dwie grupy i wykonajcie w kanonie grę C-dur na dwa sposoby: najpierw za pomocą solmizacji, a potem na fletach.

Ćwiczenie 4

Zaśpiewajcie piosenkę *Mały kanon*, której nauczyliście się na poprzedniej lekcji.

Ćwiczenie 2

Zagrajcie na fletach grę C-dur. Skorzystajcie z zamieszczonych schematów.

Posłuchajmy...

• Johann Pachelbel
[czyt.: johan pachelbel],
Kanon D-dur

? Ile głosów wykonuje melodię w zaprezentowanym kanonie?

A to ciekawe!

Kanon D-dur Johanna Pachelbela to prawdopodobnie najpopularniejszy kanon w historii muzyki artystycznej. Powstał ok. 1680 r. Opracowano wiele różnych wersji tej kompozycji. Utwór jest do dziś wykorzystywany w muzyce popularnej i filmowej.

18. WARSZTAT MUZYCZNY

To już wiemy!

- Kolęda to pieśń religijna o narodzeniu Jezusa.
- Pastorałka nazywamy pieśń pasterską o wesołym charakterze, która porusza tematykę związaną z Bożym Narodzeniem.
- Wykonywanie tej samej melodii przez więcej niż jedną osobę określa się jako *unisono*.
- Kanon jest wielogłosową formą muzyczną, w której każdy kolejny głos powtarza tę samą melodię z określonym opóźnieniem w stosunku do głosu wcześniejszego.
- Każdy głos wykonuje melodię kanonu kilkakrotnie. Poszczególni wykonawcy kończą grę lub śpiew w takiej kolejności, w jakiej zaczynali. Mogą również skończyć w tym samym momencie – na znak dyrygenta.

Posłuchajmy...

- Jan Sebastian Bach,
Aria na strunie G
- Günter Fuhlich [czyt.: ginter fulisz], *Śmiejący się puzon*
- Modest Musorgski, *Noc na Łysej Górze*, fragment początkowy
- Henry Mancini [czyt.: henri manczini], temat z filmu *Różowa Pantera*

? Jaki nastrój ma każdy z utworów?

Zadania warsztatowe

- 1 Podzielcie się na dwie grupy i zagrajcie na dzwonkach melodię utworu *Panie Janie* (s. 77) w kanonie. Następnie utwórzcie trzy nowe zespoły i powtórzcie kanon z podziałem na trzy głosy.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Sprawdzimy, co już wiemy i umiemy.
- Zagramy na dzwonkach.
- Wykonamy kanon rytmiczny.

- ② Zagrajcie na fletach podane melodie i określcie, jak zmienił się w nich nastrój w porównaniu z wersjami oryginalnymi tych utworów.

- ③ Podzielcie się na trzy grupy, a następnie wykonajcie kanon *Panie Janie* (s. 77). Podczas śpiewu poruszajcie się zgodnie z podanymi wskazówkami. Utrzymujcie równe tempo – nie zwalnijcie ani nie przyspieszajcie. Po zakończeniu śpiewania utworu powtórzcie wszystkie gesty w tej samej kolejności i w tym samym rytmie, ale bez muzyki i słów.

Panie Janie,
panie Janie,
rano wstań,
rano wstań.

Wszystkie dzwony biją,

wszystkie dzwony biją:

bim, bam, bom,
bim, bam, bom.

(Machnijcie prawą ręką dwa razy w prawo.)

(Machnijcie lewą ręką dwa razy w lewo.)

(Tupnijcie trzy razy prawą nogą.)

(Tupnijcie trzy razy lewą nogą.)

(Poruszcie opuszczonymi ramionami cztery razy –
na przemian do przodu i do tyłu. Naśladujcie kołysanie
się dzwonów.)

(Poruszcie opuszczonymi ramionami cztery razy –
na przemian do przodu i do tyłu. Naśladujcie kołysanie
się dzwonów.)

(Trzy razy klaśnijcie w dłonie.)

(Trzy razy klaśnijcie w dłonie.)

Na złotą nutę

Ułóżcie trzy melodie: wesołą,
smutną i groźną. Wykonajcie
przygotowane utwory.

PAN JAN ZADAŁ UCZNIOM KLASY V B CIEKAWÉ ZADANIE DOMOWE – MIELI PRZYGOTOWAĆ PREZENTACJĘ NA TEMAT MUZYKI LUDOWEJ.

ANIA I JANEK ZAPREZENTOWALI MUZYKĘ LUDU KASZUBSKIEGO.

JULKA I PIOTREK POKAZALI, JAK MUZYKUJE LUD GÓRALSKI Z PODHAŁA.

MARYSIA I SZYMON ZAGRALI KILKA MELODII LUDU KURPIOWSKIEGO.

PREZENTACJA ASI, JURKA I TOMKA ZASKOCZYŁA WSZYSTKICH.

TAM - TAM!
TAM - TAM!

UUU!

PRZEDSTAWILI MUZYKĘ LUDU PIERWOTNEGO.

PLUM
PLUM

Budzimy się i zasypiamy

Pobawcie się w budzenie i zasypianie przy utworze Edwarda Griega [czyt.: griga] Poranek. Stańcie bez ruchu obok swoich ławek. Waszym zadaniem jest poruszanie częściami ciała, których nazwy wymienia nauczyciel. Przykładowo: na hasło „głowa” obracajcie głowę, a na komendę „nogi” poruszajcie nogami. Rozpocznijcie od palców obu rąk, a następnie na polecenie prowadzącego włączcie do ruchu kolejno: ręce, szyję, głowę, ramiona, biodra, kolana, nogi i palce u stóp. Na koniec zabawy nauczyciel wypowiada te same nazwy w odwrotnej kolejności, a Wy unieruchamiacie wymienione przez niego części ciała.

12

Międzynarodowy Festiwal Muzyki Współczesnej „Poznańska Wiosna Muzyczna”

14

15

16

17

Ogólnopolski Studencki Przegląd Piosenki Turystycznej YAPA [czyt.: japa]

Przegląd Piosenki Aktorskiej

8

marca

Dzień Kobiet

Kwiaty od taty

Kobiety w muzyce

Zespoły muzyczne złożone z kobiet istniały już w starożytnych Chinach i Egipcie. W średniowieczu komponowaniem i śpiewem zajmowały się mniszki. Najbardziej z nich była Hildegarda z Bingen, przełożona jednego z niemieckich klasztorów.

W kolejnych epokach muzyki uczyły się głównie kobiety pochodzące z rodzin o tradycjach artystycznych, choć wykształcenie muzyczne otrzymywały również np. wychowanki włoskich sierocińców dla dziewcząt. W XIX w. umiejętność gry na instrumencie świadczyła o statusie społecznym damy. Kobiety rzadko jednak publikowały swoje utwory czy dawały koncerty. Ponadto uczelnie muzyczne przyjmowały tylko mężczyzn. Przełomu dokonała Maria Theresia von Paradis [czyt.: marija terezja fon paradis], niewidoma pianistka i kompozytorka, która założyła w Wiedniu żeńską szkołę muzyczną. Od tego momentu coraz więcej kobiet zaczęło koncertować. Na

Maria Szymanowska
(1789–1831)

przykład Clara Schumann [czyt.: klara szuman], żona Roberta Schumanna, z powodzeniem komponowała i występowała jako pianistka. Zawodową pianistką i kompozytorką była też Maria Szymanowska – Polka, której koncerty budziły zachwyt w całej Europie.

W XX wieku w muzyce zapadło równouprawnienie. W latach 30. sławę zdobyła Nadia Boulanger [czyt.: buląże], pedagog, kompozytorka i pierwsza kobieta, która dyrygowała orkiestrami filharmonii w Londynie, Bostonie i Nowym Jorku. Jej uczennicami były m.in. wybitne polskie artystki: skrzypaczka Grażyna Bacewicz oraz perkusistka Marta Ptaszyńska.

Współcześnie kobiety korzystają z edukacji muzycznej razem z mężczyznami, a także komponują, występują solo i grają w orkiestrach. Nie ma wątpliwości, że muzyka na całym świecie bardzo na tym zyskała.

Styczeń

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

Urodziny Witolda
Lutosławskiego
(1913 r.)

Urodziny Wolfganga
Amadeusza Mozarta
[czyt.: mocarta]
(1756 r.)

Luty

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28			

Urodziny Antonia
Vivaldiego [czyt.:
wiwaldiego] (1678 r.)

Marzec

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

Urodziny Fryderyka Chopina
(według kompozytora,
1810 r.)

Urodziny Fryderyka
Chopina [czyt.:
szopena] (według
aktu chrztu, 1810 r.)

Instrumenty strunowe

- Zbudujemy własne instrumenty.

1. W wielkim pudle mocowane,
dźwięczne i tak liczne,
koncertują w fortepianie
struny dynamiczne!
Uderzane klawiszami,
z całej mocy drgają –
muzycznymi akordami
scenę wypełniają!

Ref. Różne mają charaktery,
każdy swój nadaje ton...
Czasem tylko struny cztery,
czasem mają ich ze sto!
Są cymbały, ukulele,
obok banjo¹ – wiolonczele...
Ten muzyczny, barwny tłum
łączy wielka siła strun!

Ćwiczenie 1

Wymieńcie zasady
właściwego zachowania się
podczas koncertu.

84

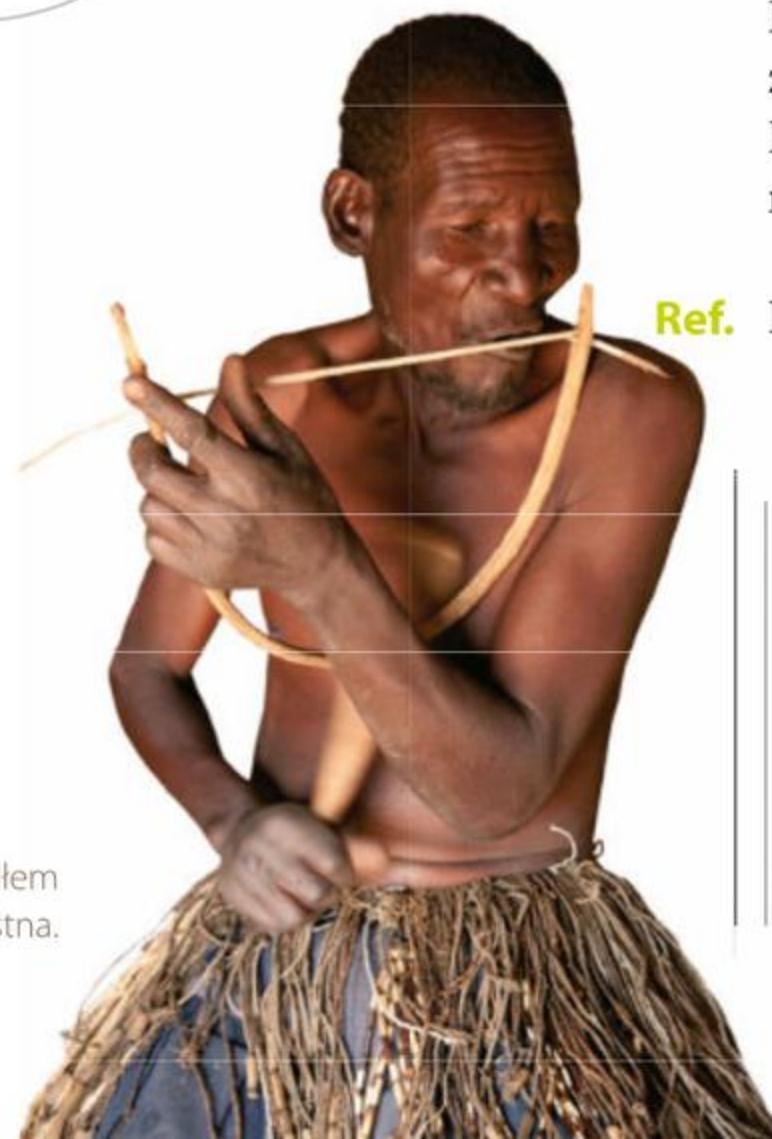
Na złotą nutę

Ułóżcie program koncertu fortepianowego. Odnajdźcie w podręczniku tytuły utworów przeznaczonych na ten instrument. Możecie też skorzystać z internetu.

Zdaniem badaczy jednym z najstarszych instrumentów znanych ludziom jest łuk muzyczny. Wynaleźli go prawdopodobnie myśliwi, którzy używali łuków podczas polowań. Zwrócili oni uwagę na to, że cięciwa drgająca po wypuszczeniu strzały wydaje charakterystyczny dźwięk. Stawał się on donośniejszy, gdy koniec łuku przyłożyło się do ust. Później do wzmacniania brzmienia zaczęto używać np. pustej skorupy orzecha. Zwiększono także liczbę strun. W ten sposób powstały pierwsze **instrumenty strunowe**.

Dla muzyka grającego na łuku pudłem rezonansowym jest jama ustna.

2. Delikatne brzmienie skrzypiec każde ucho wzrusza,
bo gdy struny muska smyczek,
śpiewa sama dusza...
Tu kontrabas mruczy senny,
tam altówki łkają...
Z tej rodziny instrumenty
serca poruszają!

Ref. Różne mają...

3. Kiedy palce struny szarpia,
gitara ożywa
i czaruje ciepłą barwą,
którą w sobie skrywa...
Harfa, piękna jak królowa,
złotym głosem śpiewa...
Po jej strunach, jak po schodach,
można wbiec do nieba!

Ref. Różne mają...

A to ciekawe!

W jednej z francuskich jaskiń odkryto rysunek liczący 15 tysięcy lat. Przedstawia on szamana grającego na łuku muzycznym.

Strunę w łuku muzycznym można było wprawiać w drgania przez szarpanie palcem, uderzanie prętem bądź pocieranie cięciwą mniejszego łuku. Wymienione sposoby gry przyczyniły się do wyodrębnienia trzech typów instrumentów strunowych: **szarpanych**, **uderzanych** oraz **smyczkowych**, czyli pocieranych smyczkiem.

W **instrumentach strunowych szarpanych** dźwięk powstaje wskutek szarpnięcia struny palcem lub specjalną płytką zwaną plektronem. Brzmienie zostaje wzmocnione dzięki pustemu korpusowi określanemu jako pudło rezonansowe.

Banjo [czyt.: bandžo]

Struny szarpiemy palcami lub plektronem.

Banjo jest często wykorzystywane w muzyce amerykańskiej. Ma od 5 do 9 strun. Pudło rezonansowe instrumentu jest pokryte napiętą błoną i przypomina bębenek.

Paul Barbarin [czyt.: pol barbarin], *Bourbon street parade* [czyt.: berbyn strit parejd] w wykonaniu zespołu Dixie Company [czyt.: diksi kampani] lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia banjo.

Harfa

Harfa ma 47 strun. Szarpiemy je palcami obu rąk.

Szeroki bok instrumentu pełni funkcję pudła rezonansowego. Pedaly służą do jednoczesnej zmiany wysokości dźwięków wydawanych przez wszystkie struny.

Piotr Czajkowski, *Adagio* [czyt.: adadzio] z baletu *Śpiąca Królewna* (fragment) lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia harfy.

– sposób gry

– dodatkowe informacje

– utwór z wykorzystaniem instrumentu

Gitara klasyczna

Szarpiemy struny palcami lub plektronem. Drugą ręką przyciskamy struny do gryfu na odpowiednich progach. Dzięki temu zmieniamy wysokość dźwięków.

Gitara ma najczęściej 6 strun. Czasem używa się też instrumentów siedmio- lub dwunastostrunowych.

Francisco Tarrega [czyt.: fransisko tarreha], *Maria* lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia gitary.

A to ciekawe!

W muzyce rockowej często stosuje się gitarę elektryczną. Zamiast pudła rezonansowego ma ona płaską płytę i jest podłączana do wzmacniacza elektrycznego.

Mandolina

Do gry używamy plektronu. Przez szybkie szarpanie sąsiadujących ze sobą strun w górę i w dół można uzyskać artykulację tremolo.

Mandolina to niewielkich rozmiarów instrument używany do gry solowej lub zespołowej.

Mauro Giuliani [czyt.: małro dziuliani], *Wielka sonata A-dur*, op. 85, cz. III lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia mandoliny.

Osoba grająca na **instrumentach strunowych smyczkowych** wydobywa dźwięki dzięki pocieraniu strun włosiem smyczka, co wprawia je w drgania. Można również szarpać struny palcami, czyli grać *pizzicato* [czyt.: piccicato].

Skrzypce

Instrument przyciskamy brodą do klatki piersiowej. Do gry używamy smyczka.

Skrzypce mają cztery struny. Są najmniejszym i wydającym najwyższe dźwięki instrumentem z grupy strunowych smyczkowych.

Henryk Wieniawski, *Kujawiak a-moll* lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia skrzypiec.

Zagrajmy pizzicato

Rozciągnijcie gumkę recepturkę między palcem wskazującym a kciukiem. Podczas słuchania utworu Johanna Straussa [czyt.: johana sztrałsa] palcem drugiej ręki zacznijcie szarpać gumkę, gdy skrzypce zagrają *pizzicato*.

A to ciekawe!

Włosie smyczka pochodzi z końskiego ogona. Aby było bardziej szorstkie, smaruje się je **kalafonią** – żywicą, która przypomina bursztyn.

Posłuchajmy...

- Johann Strauss [czyt.: johan sztrałs] syn, *Pizzicato Polka* [czyt.: piccicato polka]

- Brzmienie skrzypiec, altówki, wiolonczeli i kontrbasu

A to ciekawe!

Za najwybitniejszego wytwórcę instrumentów w historii uchodzi **Antonio Stradivari** [czyt.: stradiwari], który działał na przełomie XVII i XVIII w. Wykonane przez niego skrzypce są nazywane **stradivariusami** [czyt.: stradiwariusami]. Służą najznakomitszym muzykom świata, a ich ceny sięgają nawet kilkunastu milionów dolarów.

Altówka

Do gry używamy smyczka lub szarpiemy struny palcem.

Altówka jest nieco większa od skrzypiec i wydaje niższe dźwięki. Jej brzmienie charakteryzuje się głęboką barwą.

Max Reger [czyt.: maks reger], *Suita D-dur*, op. 131d, nr 1, cz. IV: *Molto vivace* [czyt.: wiwacze] lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia altówki.

altówka

skrzypce

Wiolonczela

Gramy w pozycji siedzącej, a instrument opieramy na metalowej nóżce.

Wiolonczela ma dużo większe rozmiary i niższe brzmienie niż skrzypce i altówka.

Camille Saint-Saëns [czyt.: kamil sę sans], *Łabędź* z cyklu *Karnawał zwierząt* (fragment) lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia wiolonczeli.

Kontrabas

Na instrumencie tym gra się najczęściej w pozycji stojącej. Kontrabasiści posługują się zarówno smyczkiem, jak i techniką *pizzicato* [czyt.: piccikato].

Kontrabas to największy instrument orkiestrowy z grupy strunowych smyczkowych.

Camille Saint-Saëns, *Słoń* z cyklu *Karnawał zwierząt* (fragment) lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia kontrabasu.

A to ciekawe!

Gryf w instrumentach smyczkowych nie jest wyposażony w progi. Z tego powodu muzycy muszą dużo ćwiczyć, aby podczas występu zawsze przyciskać struny we właściwych miejscach. W rozpoznawaniu własnych pomyłek i ich poprawianiu pomaga im świetny słuch muzyczny.

W **instrumentach strunowych uderzanych** struny są wprawiane w drgania dzięki uderzeniom pałeczek lub młoteczków. Z tego powodu określa się je także jako instrumenty młoteczkowe.

Fortepian

Grający naciska klawisz i uruchamia w ten sposób młoteczek uderzający w strunę. Im mocniejsze jest uderzenie, tym głośniejszy dźwięk wydaje instrument.

- 👤 Fortepian jest używany w salach koncertowych do gry solowej lub do akompaniowania, a także wchodzi w skład zespołów muzycznych.

Fryderyk Chopin, *Etiuda c-moll „Rewolucyjna”*, op. 10, nr 12 lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia fortepianu.

A to ciekawe!

Nazwę „fortepian” utworzono od dwóch włoskich określeń dynamiki: *forte*, czyli „głośno”, oraz *piano* – „cicho”. Instrument ten pozwala bowiem na duże zmiany głośności.

Pianino

- ① Pianino ma mniejsze niż forte pian pudło rezonansowe, a jego struny przymocowane są do ramy ustawionej pionowo. Doskonale nadaje się do ćwiczeń, dlatego powszechnie wykorzystuje się je w domach i szkołach.

mechanizm
młoteczkowy

Cymbały

- ① Uderzamy w struny palcami, czyli drewnianymi pałeczkami obitymi skórą lub filcem.
- ② Cymbały mają kilkadziesiąt strun rozciągniętych nad pudłem rezonansowym. Są ulubionym instrumentem Romów i Węgrów.
- ③ Sara Czureja-Łakatosz, *Miniatura cis-moll* lub inny utwór z wykorzystaniem brzmienia cymbałów.

A to ciekawe!

- Fortepiano – wyposażenie w wielkie pudło rezonansowe ustawione pionowo – przypominały wyglądem piramidę albo żyrafę.

Posłuchajmy...

• Brzmienie fortepianu

A to ciekawe!

Niekiedy cymbały lub nawet dzwonki są określane słowem „cymbalki”. Warto pamiętać, że to błąd. Nie należy posługiwać się nazwą „cymbalki”!

W pracowni lutnika

Lutnik to rzemieślnik, który wytwarza i naprawia instrumenty strunowe, takie jak skrzypce, wiolonczele, gitary i harfy. Nazwa tego zawodu pochodzi od słowa „lutnia”, oznaczającego instrument strunowy popularny w okresie renesansu i baroku. Pracownia lutnika przypomina nieco zakład stolarski – podstawowym materiałem używanym do budowy instrumentów jest drewno świerka, klonu i jaworu.

W pracowni lutnika znajdują się zarówno typowe narzędzia stolarskie, np. dłuta, piły, strugi, noże i pilniki, jak i specjalistyczne przyrządy lutnicze.

Lutnik starannie rzeźbi główkę skrzypiec, której kształt przypomina muszlę ślimaka.

Jaworowe listewki, które później staną się boczkami instrumentu, zagina się i nakłada na formę przypominającą kształtem skrzypce.

Gotowych boczków instrumentu lutnik używa do odrysowania kształtu płyt rezonansowych. Zdjęcie ukazuje płytę spodnią przed wygładzeniem drewnianej powierzchni oraz szyjkę z główką – przed wyrzeźbieniem ślimaka.

Do wewnętrznej strony płyty wierzchniej lutnik przykleja belkę basową, która podczas gry na instrumencie wzmocni najniższe dźwięki.

4 Aby trwale skleić poszczególne elementy, lutnik przymocowuje do pudła rezonansowego skrzypiec zaciski o odpowiednim kształcie.

5 Do szyjki skrzypiec lutnik przykleja podstrunnice – listewkę wykonaną z mocnego, czarnego drewna: **hebanu**.

Pamiętaj! Rzemieślnik wykonujący instrumenty strunowe to lutnik, a muzyk grający na lutni to lutnista.

6 Instrument widoczny po lewej stronie jest już gotowy do gry. Skrzypce po prawej wymagają lakierowania, czyli naniesienia kilku warstw specjalnego lakieru.

Lutnik jest nie tylko znakomitym rzemieślnikiem, lecz także artystą. Wszystkie elementy instrumentu oraz najdrobniejsze zdobienia wykonuje ręcznie.

Kołeczek umieszczony wewnątrz instrumentu, między wierzchnią a spodnią płytą pudła rezonansowego, nazywany jest „**duszą skrzypiec**”. Od ustawienia tego elementu zależą barwa dźwięku oraz jego siła.

Dobrego lutnika charakteryzują **cierpliwość i precyzja**. Musi on także mieć wiedzę z zakresu muzyki, historii sztuki oraz matematyki, fizyki, akustyki i chemii.

W XVII w. sławę zyskały rody wybitnych lutników: we Włoszech rodziny Amatic i Guarnerich, a w Polsce – rodzina Grobliczów. Za najlepszego lutnika wszech czasów uchodzi Włoch Antonio Stradivari [czyt.: stradiwari]. Wykonane przez niego skrzypce o nazwie Mesjasz są dziś warte ok. 20 milionów dolarów.

Minikurs gry na ukulele – samouczek

Popularnym instrumentem strunowym jest ukulele. Pod względem budowy przypomina gitarę, ale ma znacznie mniejsze rozmiary i tylko cztery struny. Zapraszamy na minikurs gry na tym instrumencie. Dowiedziecie się, jak trzymać ukulele oraz w jaki sposób szarpać struny i wygrywać podstawowe akordy. Wykonacie również pierwsze utwory.

Trzymanie ukulele

Prawym przedramieniem podtrzymujemy pudło rezonansowe. Równocześnie ustawiamy nad strunami palec wskazujący prawej dłoni. Lewa dłoń powinna w czasie gry podtrzymywać gryf – tę część instrumentu osadzamy głęboko między lewymi kciukiem a palcem wskazującym.

Ułożenie lewej ręki

Gryf spoczywa między kciukiem a palcem wskazującym. W zależności od akordu, który wygrywamy, opuszkami palca ①, ②, ③ lub ④ dociskamy struny do gryfu na odpowiednich progach.

Położenie prawej ręki

Podstawowa technika gry polega na poruszaniu palcem wskazującym w górę i w dół: ruch w dół umożliwia szarpnięcie struny paznokciem, a ruch w górę – opuszką palca.

Budowa ukulele

Numeracja palców lewej ręki

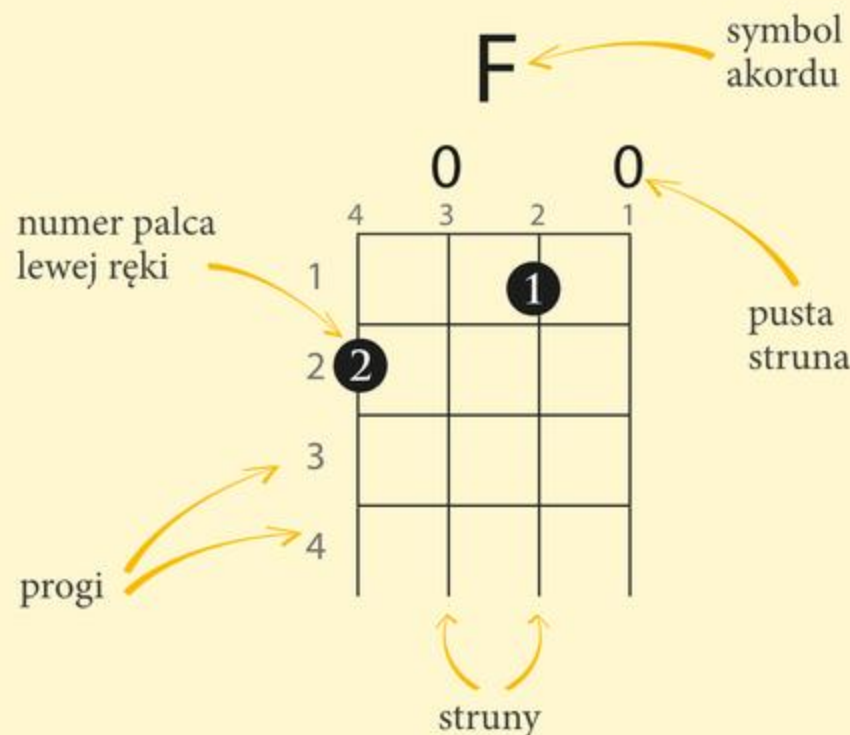

Akord F-dur

Aby zagrać na ukulele akord F-dur, należy:

- docisnąć palcem **1** strunę nr 2 na pierwszym progu,
- docisnąć palcem **2** strunę nr 4 na drugim progu.

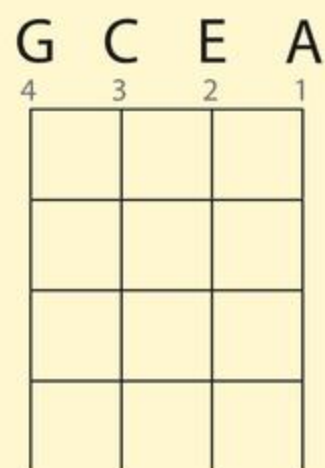
Pozostałe struny (nr 1 i 3, oznaczone cyfrą „0”) to tzw. puste struny. Należy je szarpnąć razem z pozostałymi, ale bez dociskania.

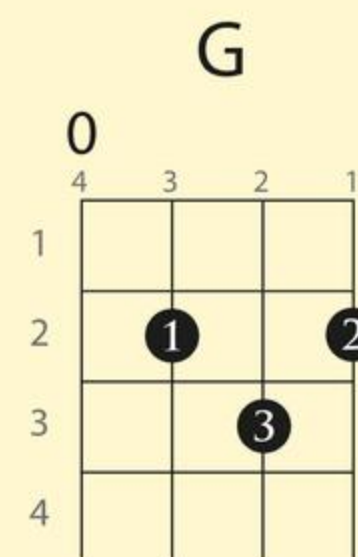
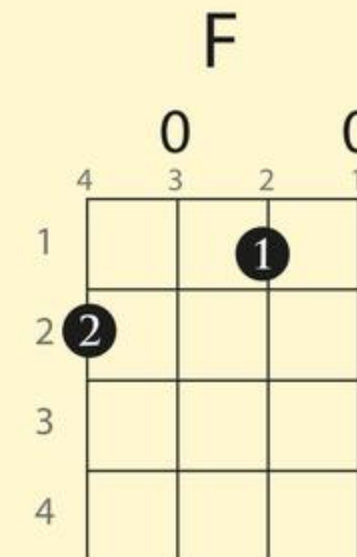
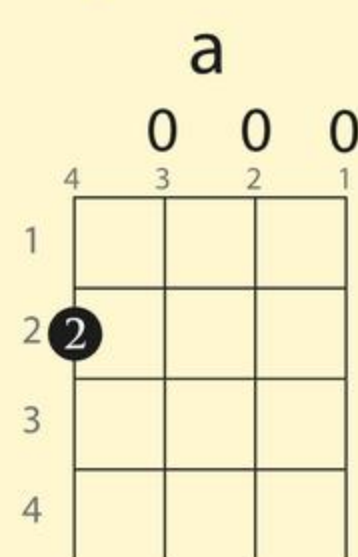
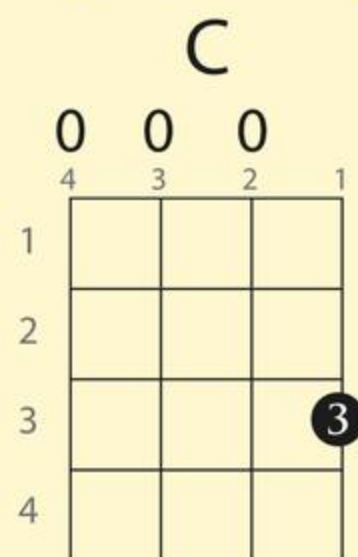
A to ciekawe!

Struna nr 4 (G) jest cieńsza od kolejnej struny C. Właśnie ten układ strun różnej grubości decyduje o specyficznym, przyjemnym brzmieniu ukulele.

Strojenie ukulele

Najpopularniejsze akordy

Struny G, C, E, A stroi się zgodnie z najbardziej charakterystycznym dla ukulele schematem dźwięków: g^1, c^1, e^1, a^1 .

Krok 1.

Ułóżcie palce lewej ręki tak, aby zagrać akord C-dur. Opuszką kciuka prawej ręki sprawdźcie, czy wszystkie struny brzmią czysto – czy dobrze ułożyliście palec nr 3 i czy inne palce nie tłumią dźwięków. Następnie zacznijcie szarpać struny palcem wskazującym prawej ręki. Palec powinien prostować się podczas ruchu w dół, a uginać się – przy powrocie w górę.

↓ Szarpnięcie strun palcem wskazującym – ruch w dół.
↑ Szarpnięcie strun palcem wskazującym – ruch w górę.

Szarpnięcie w dół przypada na miarę taktu, np. w utworze o metrum $\frac{3}{4}$ przypada na „raz” i na „dwa”. Szarpnięcie w górę następuje na „i”.

Krok 2.

Ułóżcie palce lewej ręki jak do zagrania akordu C-dur. Następnie wykonajcie akompaniament do utworu *W murowanej piwnicy* zgodnie z podaną instrukcją. Przećwiczcie ruchy przedstawione pod nutami – gdy osiągniecie płynność w grze, zaśpiewajcie piosenkę z towarzyszeniem ukulele.

Zagrajmy!

W murowanej piwnicy

Zaśpiewajmy!

melodia ludowa

Moderato

W mu - ro - wa - nej pi - wni - cy ta - ńco - wa - li

zbo - jni - cy, ka - za - li se pi - knie grać i na nó - żki spo - zi - rać.

Postuchajmy...

- Brzmienie ukulele

Krok 3.

W metrum $\frac{4}{4}$ zagrajcie kolejne akordy: C-dur, a-moll, F-dur i G-dur. Każdy akord powinien trwać przez dwie miary taktu. Szarpnięcie w dół przypada na miarę taktu: 1, 2, 3, 4, a szarpnięcie w górę – na „i”.

Zagrajmy!

Pieski małe dwa

autorzy nieznani

Zaśpiewajmy!

Moderato

4/4

Pie - ski ma - le dwa chci - ły przejść przez rze - czkę, nie - wie - dzia - ły jak,

zro - bi - ły kla - de - czkę. I choć by - ła zła, prze - szły po niej pie - ski dwa.

Si bon, si bon, la la la la la, si bon, si bon,

la la la la la, si bon, si bon, la la la la la la.

la la la la la, si bon, si bon, la la la la la la.

Podczas gry na ukulele należy pamiętać o właściwym ułożeniu palców lewej ręki – pozwoli to zmniejszyć liczbę ruchów potrzebnych na przejście do kolejnego akordu.

20. Młodość Fryderyka Chopina

Pierwszymi nauczycielami małego Chopina [czyt.: szopena] byli: jego mama, a po niej pianista Wojciech Żywny. W wieku 13 lat Fryderyk rozpoczął naukę w szkole. Uczęszczał najpierw do Liceum Warszawskiego, a potem do Szkoły Głównej Muzyki w Warszawie. W czasach licealnych poznał osoby, z którymi przyjaźnił się przez całe życie. Szkolni koledzy wspominali kompozytora jako chłopca grzecznego i sympatycznego, ale lubiącego płać figle.

Zaśpiewajmy!

Gdy Chopin grał

muzyka: Janusz Bogacki, słowa: Rafał Przybył

Allegro *p* $\frac{a}{c}$ hzm E^7 hzm E a

1. A gdy - by jak Cho - pin u - mieć szept za - grać, co wpa - da w wiatr,

8 d G^7 C a F^6 d^7

na pię - cio - li - nię nut stru - mien prze - lać za klu - czem - ot

15 hzm E a $\frac{a}{c}$ hzm E a $\frac{A^7}{cis}$

tak. Sły - szeć w ce - mo - llach, des - du - rach wa - lce, ma - zu - rki i

23 d $\frac{A^7}{cis}$ d hzm a a^6 d

ścić o bla - skach je - zior i gó - rach, by chwi - lę

Co będziemy dzisiaj robić?

- Wykonamy piosenkę *Gdy Chopin grał.*
- Dowiemy się, czym się zajmował Fryderyk Chopin [czyt.: szopen] w latach szkolnych.
- Posłuchamy utworów, w których Chopin nawiązał do muzyki ludowej.

1. A gdyby jak Chopin umieć szept zagrać, co wpada w wiatr, na pięciolinię nut strumień przelać za kluczem – ot tak. Słyszeć w ce-mollach, des-durach walce, mazurki i śnić o blaskach jezior i górach, by chwilę później tam być!

Ref. Gdy Chopin grał, to każdy stał oczarowany i zasłuchany, gdy dłońmi wbiegł na biały brzeg pełen klawiszy – czy ty to słyszysz?...

30 H⁷ E⁷ a *mf* a⁶ azm

pó-źniej tam być! Gdy Cho-pin grał, to ka-żdy stał o - cza-ro-wa-ny

36 E⁷ hzm E⁷ a E⁷

i za-słu-cha-ny, gdy dło-ńmi wbiegł na bia-ły brzeg pe - len kla-wi-szy - czy ty to sły-szysz?...

41 a E a F⁷ a

47 1. E⁷ 2. *a rallentando* E⁷ a

2. A gdyby tak jak Fryderyk wciąż w sobie coś z Frycka mieć – wariacje robić z opery, fantazje w ballady wpleść, na głowie mieć burzę włosów, pod nimi preludiów sto, w muzyce na życie sposób i wierzbę, by pod nią sięść.

Ref. Gdy Chopin grał...

Henryk Siemiradzki przedstawił koncertującego artystę na obrazie Fryderyk Chopin grający na fortepianie w salonie księcia Radziwiłła.

Ćwiczenie 1

Określcie, jaki nastrój ma piosenka *Gdy Chopin grał*.

Ćwiczenie 2

Dowiedzcie się, na jakim instrumencie – oprócz fortepianu – grał Fryderyk Chopin. Skorzystajcie z informacji odszukanych w encyklopedii lub w internecie.

W dzieciństwie Chopin kilkakrotnie spędzał wakacje u swoich kolegów, w posiadłościach ich rodziców – m.in. w Poturzynie i Szafarni. Poznawał wówczas obrzędy i zwyczaje mieszkańców okolicznych wsi, a także brał udział w wiejskich uroczystościach i zabawach. Dzięki temu często słuchał muzyki ludowej. Nawiązywał do niej później we własnej twórczości. Rytmu mazura, kujawiaka i oberka można bez trudu rozpoznać w jego **mazurkach**. Te krótkie utwory Chopina na fortepian uznano za arcydzieła ze względu na różnorodność melodii i nastroju oraz liczne nawiązania do polskiej tradycji.

A to ciekawe!

W czasach szkolnych Chopin narysował karykaturę dyrektora swojego liceum. Wizerunek trafił, niestety, do rąk sportretowanego pedagoga. Dyrektor zwrócił uczniowi szkic z dopiskiem: „Portret dobrze narysowany”.

W dworku w Szafarni mieści się obecnie Ośrodek Chopinowski, który organizuje koncerty i przechowuje pamiątki związane z kompozytorem.

Tę postać Chopin naszkicował ołówkiem w 1839 r. Niestety, nie wiadomo, kogo przedstawia rysunek.

Posłuchajmy...

• Fryderyk Chopin,
Mazurek D-dur, op. 33, nr 2

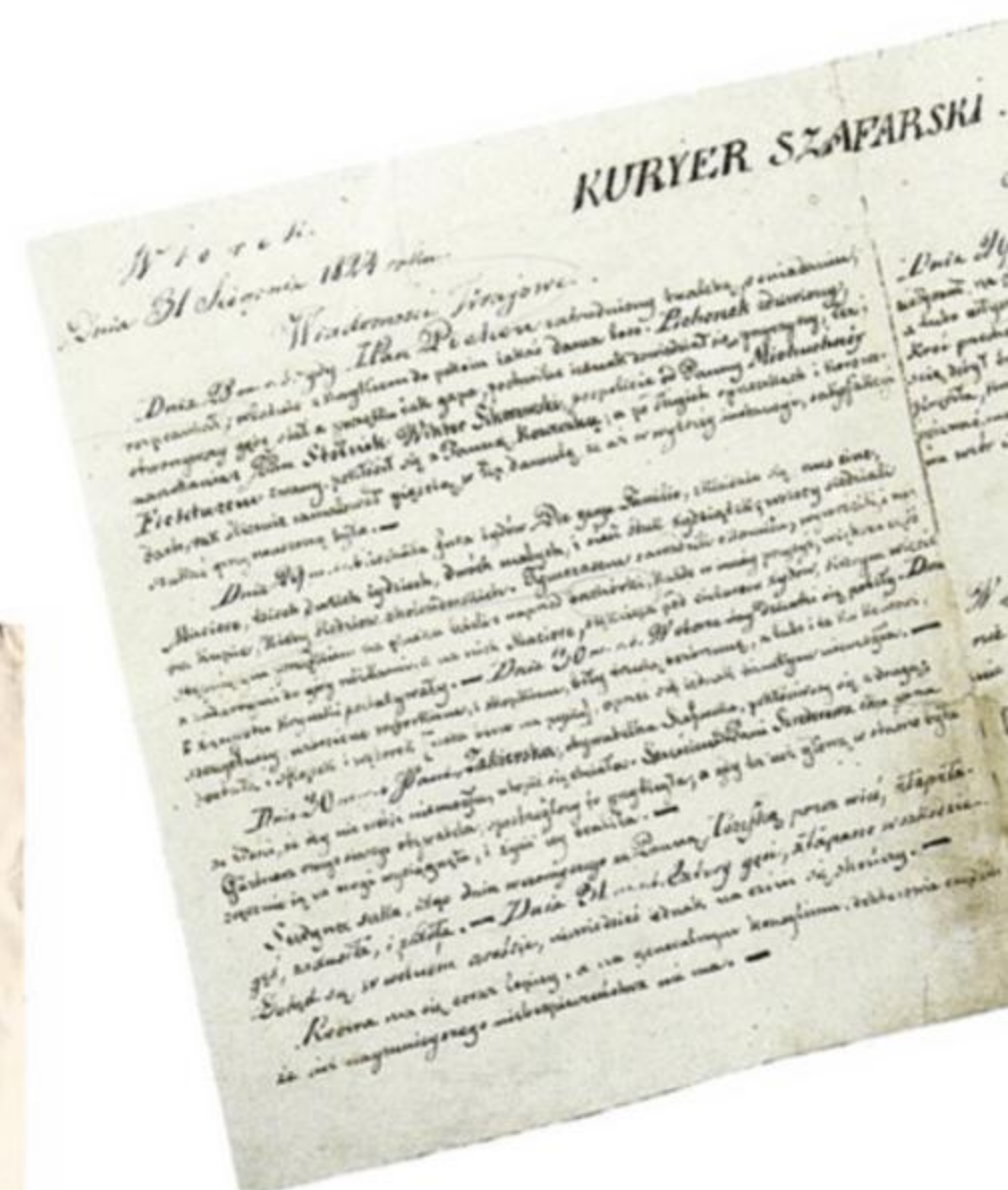
? Do którego polskiego tańca narodowego nawiązuje utwór?

Z Szafarni Chopin pisał do rodziców zabawne listy w formie gazety zatytułowanej „Kurier Szafarski”. Z humorem opisywał w nich codzienne wydarzenia, np.: „Wczoraj w nocy kot, zakradłszy się do garderoby, stłukł butelkę z so-kiem; lecz jak z jednej strony wart szubienicy, tak z drugiej strony zasługuje na pochwałę, bo sobie najmniejszą wybrał”.

Dnia 2 m. r. b.¹ Kot, dopiero co przywieziony, wymknął się z pokoju. Dozorczyni wybiegła za nim, a widząc, że ucieka, ści-gać go zaczęła. — Już go doganiała, gdy właśnie kot, dawszy susa przez płot, [...] z drugiej strony bezpiecznie odpoczywał; lecz dama, chcąc go koniecznie złapać, wlaźła na płot celem przejścia na drugą stronę, tymczasem noga jej się psnie²... equilibrium³ straci... i... brzdękła jak pla-cek na ziemię.

Dnia 3 m. r. b. pan Łukasz, z urzę-du parobek, wlaźszy na gruszkę, zaczął trząść ulęgałki damom, pod cieniem drzewa na spadające gruszcзки chciwie oczekującym; a trząsnąwszy kilka razy, gdy żad-na spaść nie chciała, sam, notabe-ne⁴ przypadkiem, zamiast ulęgał-ki zleciał na ziemię.

Dnia 2 m. r. b. panna Brygida, kucharka, różne z chlebem w dzieży⁵ robiąc obroty, przez zbytnią zgrabność i zręczność wszystkich chleb na ziemię wywaliła.

Postuchajmy...

• Fryderyk Chopin, Koncert fortepianowy e-moll, op. 11, cz. II: Romance – Larghetto [czyt.: romans largetto], fragment początkowy

? Jaki jest nastrój utworu?

¹ m. r. b. – skrót: miesiąca roku bieżącego.

² Psnie – poślizgnie.

³ Equilibrium [czyt.: ekwilibrum] – równowaga.

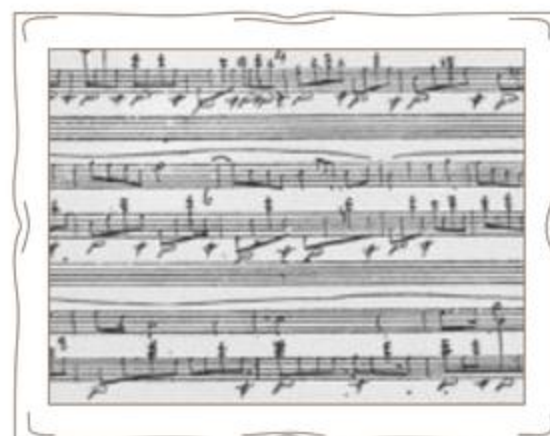
⁴ Notabene – nawiasem mówiąc.

⁵ Dzieża – drewniane naczynie do wyrabiania ciasta.

W 1826 r. Chopin wyjechał na kurację do Dusznik-Zdroju. Tam wziął udział w koncercie charytatywnym, co opisał „Kurier Warszawski” w numerze z 22 sierpnia 1826 r.: „Gdy kilkoro dzieci przez śmierć ojca do wód na kurację przybyłego sierotami stało się, P. Chopin, ośmielony przez osoby talent jego znające, dał 2 koncerty na dochód tychże, co jemu wiele chwały, a tym nieszczęśliwym wsparcie przyniosło”.

Fryderyk Chopin, *Pejzaż z wiatrakiem* (Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie). Zachowane rysunki młodego kompozytora świadczą o jego talencie plastycznym.

Rękopis *Preludium Des-dur*
„Deszczowego”

W Szkole Głównej Muzyki Chopin nie uczył się grać na fortepianie. Studiował jedynie kompozycję i teorię muzyki u Józefa Elsnera. Profesor stwierdził, że lekcje gry mogą zaszkodzić umiejętnościom utalentowanego pianisty. O uznaniu dla Chopina świadczy m.in. opinia, którą Elsner wystawił młodzieńcowi na zakończenie studiów: „Szczególna zdatność – geniusz muzyczny”. W okresie studenckim Chopin skomponował dwa koncerty fortepianowe: e-moll i f-moll.

Pierwszy portret Chopina namalowano, gdy artysta miał 19 lat.

A to ciekawe!

W Wiedniu po jednym z koncertów ktoś zapytał młodego Chopina, jak to się stało, że jest tak świetnym pianistą. Artysta skromnie wspominał wówczas swoich nauczycieli: „Z Żywnym¹ i Elsnerem każdy osioł by się nauczył”.

¹ Żywny – Wojciech Żywny (1756–1842); uczył małego Chopina gry na fortepianie.

W wieku 19 lat Fryderyk Chopin ukończył naukę, a rok później opuścił Polskę, jak się potem okazało – na zawsze. Wyjechał 2 listopada 1830 r. Kompozytora żegnali przyjaciele, którzy podarowali mu srebrny puchar z garścią ojczystej ziemi. Odśpiewali także kantatę¹ *Zrodzony w polskiej krainie*, skomponowaną na cześć Chopina przez Józefa Elsnera. Pieśń ta zawierała słowa otuchy i życzenia pomyślności:

*Choć opuszczasz nasze kraje,
lecz serce twoje w pośród nas zostaje;
pamięć twego talentu istnieć u nas będzie,
życzymy ci serdecznie pomyślności wszędzie.*

(fragment tekstu Ludwika
Adama Dmuszewskiego do kantaty
Zrodzony w polskiej krainie)

Fryderyk Chopin,
Pejzaż z mostkiem
(Muzeum Fryderyka
Chopina w Warszawie)

Józef Elsner (1769–1854)
był kompozytorem, dyrygentem
i nauczycielem.

Na złotą nutę

Wyklaszczcie rytm mazura, a następnie wyrecytujcie zgodnie z nim podany fragment kantaty *Zrodzony w polskiej krainie*. Na koniec jednocześnie wyklaszczcie rytm polskiego tańca narodowego i odczytajcie tekst.

*Zrodzony w polskiej krainie
niech Twój talent wszędzie słynie.*

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Mazurek – krótka kompozycja nawiązująca do rytmów tańców ludowych, np. mazura, kujawiaka czy oberka, przeznaczona najczęściej na fortepian.

¹ *Kantata* – utwór religijny lub świecki o charakterze pochwalnym lub dziękczynnym, utrzymany w uroczystym nastroju.

Fryderyk Chopin – lata młodości i nauki

Chopin był dobrym uczniem i zdolnym studentem. W latach szkolnych okazał się też znakomitym pianistą i utalentowanym kompozytorem. Odbył w tym okresie wiele podróży po Polsce i za granicę. W listach do bliskich opowiadał o swoich wrażeniach i przygodach oraz o poznawanych ludziach. Bogata korespondencja świadczy o talencie literackim artysty.

Portret Konstancji Gładkowskiej

W 1829 r. Chopin zakochał się w Konstancji Gładkowskiej – studentce śpiewu. Oba swoje koncerty fortepianowe skomponował pod wpływem tego uczucia.

W trakcie młodzieńczych podróży Chopin odwiedził Płock, Gdańsk, Poznań, Wrocław i wiele innych miejscowości. Zagrał dla publiczności w Dusznikach-Zdroju, zwiedził Berlin i z sukcesem koncertował w Wiedniu.

Piętnastoletni Chopin grał na organach w trakcie niedzielnych mszy dla uczniów Liceum Warszawskiego odprawianych w kościele Wizytek.

21. Na ludową nutę

Zaśpiewajmy!

Hej, na krakowskim rynku

muzyka: Tadeusz Mayzner [czyt.: majzner], słowa: Ewa Szelburg-Zarembina

Allegretto

1. Hej, na kra - ko - wskim ry - nku ma - ki i po - wo - je,
ma - ki i po - wo - je. Chło - pcy i dzie - wczę - ta, ma - lo - wa - ne
stro - je. Chło - pcy i dzie - wczę - ta, ma - lo - wa - ne stro - je.
Ref. Nasz la - jko - nik, ten la - jko - nik po Kra -
ko - wie cią - gle go - ni. La - jko - ni - ku, laj, laj,
po - przez ca - ły kraj, kraj! po - przez ca - ły kraj!

Co będziemy dzisiaj robić?

- Wykonamy piosenki
Hej, na krakowskim rynku
i Krakowiacek jeden.
- Poznamy i zatańczymy krakowiaka.
- Dowiemy się, czym jest synkopa.
- Poznamy instrumenty
wchodzące w skład kapeli
ludowej.

1. Hej, na krakowskim rynku
maki i powoje, maki i powoje.
Chłopcy i dziewczęta,
malowane stroje.
Chłopcy i dziewczęta,
malowane stroje.

Ref. Nasz lajkonik, ten lajkonik
po Krakowie ciągle goni.
Lajkoniku, laj, laj,
poprzez cały kraj, kraj!
Lajkoniku, laj, laj,
poprzez cały kraj!

2. Hej, na krakowskim rynku
kręcą się górale, kręcą się górale.
Sprzedają serdaki,
kupują korale.
Sprzedają serdaki,
kupują korale.

Ref. Nasz lajkonik...

Sukiennice to budynek, w którym dawniej mieściły się stragany osób handlujących sukniem, czyli tkaninami.

3. Hej, na krakowskim rynku
gołębie zleciały, gołębie zleciały.
Słuchać, jak tam grają
mariackie hejnały.
Słuchać, jak tam grają
mariackie hejnały.

Ref. Nasz lajkonik...

Na krakowski rynek wjeżdża lajkonik. Za nim wychodzą pary tancerzy. Dziewczeta mają kwieciste spódnice i wianki na głowach – przyczepione do nich wstążki powiewają na wietrze. Chłopcy włożyli pasiaste spodnie. Przy czapkach tancerzy kołyszą się pawie pióra. Pary suną po okręgu cwałem, potem wykonują obcasami „krzesanego”¹, a także hołubce² i żywiołowe obroty... Kolory mieszają się, migocą, a blaszki przy pasach chłopców brzęczą w rytm muzyki. Ten skoczny taniec to krakowiak.

¹ Krzesany – figura taneczna w krakowiaku.

² Hołubiec – w tańcu: podskok z jednoczesnym uderzeniem obcasem o obcas.

Krakowiak należy do polskich tańców narodowych. Jest to ludowy taniec utrzymany w metrum $\frac{2}{4}$. Pochodzi z okolic Krakowa, ma żywe tempo i wesoły, skoczny charakter. Podstawowym krokiem tego tańca jest cwał, polegający na szybkim dostawianiu ułożonej bokiem stopy do drugiej nogi.

Lajkonik to brodaty mężczyzna w tatarskim stroju jeżdżący na drewnianym koniu. Jest jednym z nieoficjalnych symboli Krakowa.

W krakowiaku występuje charakterystyczny rytm – **synkopa**. Polega ona na przesunięciu akcentu.

Ćwiczenie 1

Wykonajcie synkopowany rytm krakowiaka za pomocą sylab rytmicznych.

Muzyka ludowa od najdawniejszych czasów była bardzo ważna w życiu mieszkańców wsi. Nikt jej jednak nie zapisywał – poszczególne melodie i rytmy przekazywano z pokolenia na pokolenie, a kolejni wykonawcy poznawali je w praktyce: przez śpiew, grę na instrumentach i taniec. Muzykowano podczas codziennych zajęć, a także w trakcie uroczystości rodzinnych, świąt, obrzędów czy modlitw.

Dobierzcie się w pary, a następnie stańcie w kole. W rytmie muzyki wykonajcie krok podstawowy krakowiaka, czyli cwał boczny:

- na „raz” wysuńcie lewą nogę w bok, a na „i” – dostawcie prawą,
- na „dwa” ponownie wysuńcie lewą nogę w bok, a na „i” – dostawcie prawą.

Taniec można rozpocząć również od prawej nogi.

Instrumenty ludowe

Twórcy ludowi często samodzielnie wykonują różne instrumenty muzyczne, np. proste grzechotki, klekotki, terkotki, bębny, dzwonki czy janczary. Budują również bardziej złożone dudy, skrzypce i basetle.

Mazanki przypominają małe skrzypce. Mają trzy struny i wydają charakterystyczne, wysokie dźwięki.

Dudy – zwane też kozą, kozłem lub gajdami – to instrument dęty. Nie należy ich mylić z kobzą, która kształtem przypomina lutnię.

Okaryna to rodzaj glinianej piszczałki.

Harmonia składa się z miecha, klawiatury i zestawu guzików.

Wykonana z wydrążonego pnia drzewa trąba pasterska na Podhalu jest znana jako trombita, na Mazowszu – jako ligawka, a na Kaszubach – jako bazuna.

Instrumentalny zespół ludowy nazywamy **kapelą**. Kapele różnią się między sobą pod względem liczby występujących muzyków oraz zestawu wykorzystanych instrumentów. W składzie najpopularniejszych zespołów pojawiają się skrzypce i dudy lub skrzypce i bębenek.

Diabelskie skrzypce są kaszubskim instrumentem perkusyjnym, mimo że kształtem przypominają instrument strunowy.

burczybas

Burczybas to instrument kaszubski. Składa się z beczki pozbawionej dna i z przymocowanego do niej ogona z końskiego włosia. Grający polewa go wodą i rytmicznie pociąga.

harmonia pedałowa

Zespół Śpiewaczy i Kapela Kurpiowska ze Zbójnej

Posłuchajmy...

• Nuta krzesana wieczna
lub inny utwór reprezentujący
tradycyjną muzykę górali podhalańskich

? Na jakich instrumentach
został wykonany
utwór?

Zaśpiewajmy!

Krakowiaczek jeden

melodia ludowa

Allegro A⁷

1. Kra - ko - wia - czek je - den miał ko - ni - ków sie - dem,

5 po - je - chał na wo - jnę, zo - stał mu się je - den.

9 Ref. Sie - dem lat wo - jo - wał, sza - bli nie wy - jmo - wał,

13 sza - bla za - rdze - wia - ła, wo - jny nie wi - dzia - ła.

Władysław Bakałowicz,
Krakowiak w karczmie

1. Krakowiaczek jeden miał koników siedem, pojechał na wojnę, został mu się jeden.
2. Siedem lat wojował, szabli nie wyjmował, szabla zardzewiała, wojny nie widziała.
3. Krakowianka jedna miała chłopca z drewna, a dziewczynkę z wosku, wszystko po krakowsku.
4. Krakowiaczek ci ja, z czerwoną czapeczką, szyta kierezyja¹, bucik z podkóweczką.

¹ Kierezyja (kierzja) – inaczej sukmana; tradycyjne męskie ubranie: długie, poszerzone u dołu okrycie uszyte z prostej tkaniny zwanej sukmem lub z wełny.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Synkopa – przesunięcie akcentu w rytmie utworu muzycznego.

Kapela – ludowy zespół instrumentalny.

22. Folklor naszych sąsiadów

Mieszkańcy wsi śpiewają i muzykują od najdawniejszych czasów. Sami tworzą muzykę i przekazują ją z pokolenia na pokolenie. W różnych krajach można spotkać charakterystyczne zwyczaje i obrzędy, usłyszeć piękne pieśni i melodie, zobaczyć wspaniałe tańce. W państwach graniczących z Polską również rozwinęła się bogata kultura ludowa. Odwiedzimy dziś niektóre z nich.

Słowacja

Najdawniejsze pieśni słowackie miały proste melodie. Przypominały recytację tekstu z towarzyszeniem kilku dźwięków. Większość tradycyjnych utworów ze Słowacji jest utrzymana w metrum $\frac{3}{4}$. Wśród tańców wyróżniają się hajduk, czyli zbójnicki, oraz odzemek [czyt.: od-zemek] z efektownymi popisami tancerzy.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Poznamy folklor Czech, Słowacji, Ukrainy, Rosji i Niemiec.
- Zaśpiewamy i zagramy utwory muzyki ludowej.
- Zatańczymy polkę.
- Posłuchamy muzyki ludowej.

Typowe słowackie instrumenty to piszczałki i dudy. Muzycy ludowi grają także na fujarze pasterskiej – oryginalnym instrumencie wpisanym na listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO.

Wykonajcie podstawowy krok tradycyjnego czeskiego tańca – polki.

- Na „raz” zróbcie krok prawą nogą do przodu.
 - Na „i” postawcie lewą stopę za prawą i przeskoczcie tak, aby przenieść ciężar ciała na lewą nogę.
 - Na „dwa” zróbcie prawą nogą krok do przodu.
 - W kolejnym takcie wykonajcie te same ruchy, zaczynając jednak od lewej nogi.
 - Powtórzcie opisane kroki kilkakrotnie.
- Poruszajcie się po całej sali.

Jedną z figur polki jest haczyk. Tancerze chwytają się za zgięte w łokciach ramiona i obracają się rytmicznie w prawo lub w lewo.

Czechy

W Czechach powstało wiele tańców ludowych, m.in. znana na całym świecie **polka**. Jej nazwa pochodzi od czeskiego słowa *pulka*, czyli „połowa”. Jest to skoczny taniec utrzymany w dość szybkim tempie i w metrum $\frac{3}{4}$. Polkę tańczy się półkrokiem wykonywanym raz z prawej, a raz z lewej nogi.

Posłuchajmy...

- Ludowa muzyka czeska: taniec polka

A to ciekawe!

Według legendy polkę wymyśliła w 1830 r. czeska pokojówka Anna Chadimova. Wykonała ona oryginalne kroki do piosenki ludowej *Wujek Nimra kupił konia*.

Zaśpiewajmy!

Tańcu, tańcu

słowacka pieśń ludowa

Allegretto

1. Ta-ńcu, ta-ńcu, o-krę-caj, o-krę-caj, je-no pie-ca nie trą-caj, nie trą-caj.

Do-bry piec jest na zi-mę, na zi-mę, nie ka-żdy ma pie-rzy-nę, pie-rzy-nę.

Tra la la la, tra la la la, tra la la la, tra la la la.

Tra la la la, tra la la la, tra la la la, tra la la la.

Na złotą nutę

Opracujcie prosty akompaniament rytmiczny do piosenki *Tańcu, tańcu*. Następnie podzielcie się na dwa zespoły: śpiewaków i muzyków grających na instrumentach. Wykonajcie wspólnie piosenkę z towarzyszeniem wymyślonego przez Was rytmu.

Występy tancerzy w barwnych słowackich strojach ludowych można obejrzeć w mieście Detva [czyt.: djetwa] w środkowej Słowacji. Co roku w drugi weekend lipca organizowany jest tam festiwal Uroczystości Folklorystyczne pod Polaną.

Tańcu, tańcu, okręcaj, okręcaj,
jeno pieca nie trącaj, nie trącaj.
Dobry piec jest na zimę, na zimę,
nie każdy ma pierzynę, pierzynę.
Tra la la la, tra la la la,
tra la la la, tra la la la, tra la la la.
Tra la la la, tra la la la,
tra la la la, tra la la la.

Ukraina

Ukraińskie zespoły wokalne i soliści śpiewają **dumy**. Nazywa się tak tęskne, nastrojowe pieśni, wykonywane często przy akompaniamencie bandury, czyli ludowego instrumentu strunowego przypominającego lutnię. Dawniej ukraińscy wędrowni śpiewacy często przygrywali sobie do śpiewu na lirze korbowej. Zarówno bandurzyści, jak i lirnicy cieszyli się ogromnym szacunkiem lokalnej społeczności.

Zagrajmy!

Oszukałaś, okłamałaś

ukraińska melodia ludowa

A to ciekawe!

Jedna z najbardziej znanych ukraińskich piosenek ludowych nosi tytuł *Pidmanuła, pidwiała*, czyli *Oszukałaś, okłamałaś*. Jest to żartobliwa skarga młodzieńca skierowana do dziewczyny, która codziennie mu coś obiecuje, lecz nigdy nie dotrzymuje słowa.

Ćwiczenie 1

Zagrajcie ukraińską melodię na fletach lub na dzwoneczkach.

Ćwiczenie 2

Ułóżcie akompaniament perkusyjny do melodii *Oszukałaś, okłamałaś*. Następnie podzielcie się na dwie grupy i wykonajcie utwór. Pierwszy zespół zagra melodię na fletach lub dzwoneczkach, natomiast drugi zrealizuje akompaniament na instrumentach perkusyjnych.

W muzyce ludowej Ukrainy wykorzystuje się także różnego rodzaju instrumenty dęte. Należą do nich sopiłka, ludowa odmiana fletu, oraz dwojnica – instrument składający się z dwóch połączonych ze sobą piszczałek. Ukraińskie kapele grają także na bębnach i dudach. Typowym narodowym tańcem ukraińskim jest **kozak**, utrzymany w metrum $\frac{2}{4}$.

Bandura jest wyposażona w wiele strun, dzięki czemu można na niej wykonać bogaty akompaniament do pieśni.

Sopiłka to flet, na którym można zagrać skomplikowane melodie.

Dwojnica umożliwia wykonywanie dwóch melodii jednocześnie, czyli grę w dwugłosie.

A to ciekawe!

Kołomyjka to ludowy taniec ukraiński utrzymany w metrum $\frac{2}{4}$ lub $\frac{1}{4}$. Charakteryzuje się żywym, zwiększającym się tempem. Tancerze muszą mieć dobrą kondycję, by precyzyjnie wykonywać następujące po sobie coraz szybciej kroki i figury.

Na złotą nutę

Podajcie tytuł znanej polskiej piosenki, której melodia przypomina melodię utworu *Oszukałaś, okłamałaś*.

Posłuchajmy...

- Ludowa muzyka ukraińska: pieśń wielogłosowa

Rosja

Tradycyjne rosyjskie melodie charakteryzują się śpiewnością oraz lirycznym, tęsknym lub pogodnym nastrojem. Rosjanie wykonują je w wielogłosie albo solo – zarówno z akompaniamentem, jak i bez towarzyszenia instrumentów.

Rosjanie tańczą i śpiewają przy akompaniamencie bajana – guzikowego akordeonu.

Rosyjscy tancerze występują w bogato zdobionych strojach.

Do najpopularniejszych rosyjskich utworów ludowych należą **czastuszki**. Określa się tak krótkie, żartobliwe piosenki taneczne, które często są improwizowane przez wykonawców. Wśród rosyjskich tańców wyróżniają się energiczny trepak, utrzymany w metrum $\frac{2}{4}$, oraz kozak z charakterystycznymi popisami tancerzy. Długą tradycję mają w Rosji także tańce kołowe i korowodowe.

Typowym rosyjskim instrumentem ludowym jest bałalajka. Ma ona trzy struny i pudło rezonansowe o charakterystycznym trójkątnym kształcie.

Posłuchajmy...

• Ludowa muzyka rosyjska: piosenka *Kalinka* w wersji wokalne lub instrumentalnej

? Unieście prawe dłonie i kręćcie nimi przed sobą w rytm piosenki. Jakiego jest tempo utworu?

A to ciekawe!

Pierwszy bajan powstał pod koniec XIX w. Nazwa tego instrumentu pochodzi od imienia legendarnego Bojana – wędrownego śpiewaka, bohatera wielu rosyjskich utworów literackich.

Zaśpiewajmy!

Żuraw

Zagrajmy!

rosyjska melodia ludowa

Allegro *mf* *G*

1. Raz na wia - trak żu - raw siadł jak na ka - ru - ze - lę,
 5 pa - trzył przez o - kie - nko, co się w mły - nie dzie - je.
 9 Aj, lu - li, aj, lu - li, co się w mły - nie dzie - je.
 13 Aj, lu - li, aj, lu - li, co się w mły - nie dzie - je. pu - je.

1. Raz na wiatrak żuraw siadł
 jak na karuzelę,
 patrzył przez okienko,
 co się w młynie dzieje.
 Aj, luli, aj, luli,
 co się w młynie dzieje. } *bis*

2. Koza mąkę miele,
 kozioł podsypuje,
 a maleńki koziołeczek
 worki zawiązuje.
 Aj, luli, aj, luli,
 worki zawiązuje. } *bis*

3. A baranki krętorogie
 na fujarkach grają,
 na fujarkach grają,
 oczkami mrugają.
 Aj, luli, aj, luli,
 oczkami mrugają. } *bis*

4. Cztery sroczki – białoboczki –
 w tany się puściły,
 wrony siedzą nastroszone,
 bo się obrażyły.
 Aj, luli, aj, luli,
 bo się obrażyły. } *bis*

5. Sowa głową kręci,
 oczy wypatruje,
 oczy wypatruje,
 nogą przytupuje.
 Aj, luli, aj, luli,
 nogą przytupuje. } *bis*

Ćwiczenie 3

Wykonajcie melodię zapisaną
 za pomocą nut z laseczkami
 skierowanymi do góry.

Na złotą nutę

Zaśpiewajcie piosenkę Żuraw w dwugłosie.
 Pierwszy zespół wykonuje melodię oznaczoną
 nutami z laseczkami skierowanymi do góry,
 a drugi – fragment zapisany nutami
 z laseczkami skierowanymi w dół.

Co się w młynie dzieje?

Wykonajcie piosenkę *Żuraw*.

- Wybierzcie spośród siebie osoby, które będą naśladować zwierzęta przedstawione w utworze: żurawia, kozę, trzy baranki, cztery sroczki, dwie wrony, sowę. Pozostali uczniowie tworzą chór.
- Wyznaczone osoby ukazują bez użycia słów – za pomocą samych ruchów i dźwięków – zachowania zwierząt opisane w poszczególnych zwrotkach. W tym samym czasie zespół wokalny śpiewa piosenkę.

Niemcy

Niemieccy muzykanci lubią śpiewać i tańczyć oraz brać udział w rozmaitych paradach. Popularnością w ich kraju cieszą się **ländler** i **walc**. Są to tańce pochodzące z Austrii, utrzymane w metrum $\frac{3}{4}$. Dawniej w Niemczech były rozpowszechnione tańce kołowe związane z obrzędami i zabawą. Wykonywano je z akompaniamentem fletów, rogów, terek i grzechotek.

Podczas parad i korowodów organizowanych w niemieckich miastach muzycy wykonują marsze.

Typowym instrumentem używanym w niemieckich kapelach jest akordeon.

Długie rogi alpejskie to tradycyjne instrumenty niemieckich pasterzy z gór.

23. Muzyka źródeł

Zaśpiewajmy!

Prośba o pomyślny dzień

muzyka: Grzegorz Seweryn, słowa: Jan Borok

Allegretto

1. Wy-jdzie-my dziś z ja-ski-ni i zwie-rza wy-tro-pi-my. He - jo, mam — ma, he -
 jo, mam - ma, je - je! Na - rwie-my ja - gód ga - rście, dla wszy-stkich nas wy - sta - rczy.
 He - jo, mam — ma, he - jo, mam - ma, je - je! I grzy-by, i ja - go - dy,
 i dziu - ple pe - łne mio - du. He - jo, mam — ma, he - jo, mam - ma, je - je!
 My wszy-stko to zna-jdzie-my i z gło-du nie u - mrze-my. He - jo, mam — ma, he -
 jo, mam - ma, je - je! Ref. Nie - chaj las ży - wi nas! Nie - chaj step da nam jeść!
 Zna-jdźmy dziś je - dze - nia pe - łno, nim się zno - wu zro - bi cie - mno.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Wykonamy piosenkę Prośba o pomyślny dzień.
- Poznamy instrumenty prehistoryczne.

1. Wyjdziemy dziś z jaskini i zwierza wytropimy.

Hejo, mamma, hejo, mamma, jeje!
 Narwiemy jagód garście,
 dla wszystkich nas wystarczy.
 Hejo, mamma, hejo, mamma, jeje!
 I grzyby, i jagody, i dziuple pełne miodu.
 Hejo, mamma, hejo, mamma, jeje!
 My wszystko to znajdziemy
 i z głodu nie umrzemy.
 Hejo, mamma, hejo, mamma, jeje!

Ref. Niechaj las żywi nas!

Niechaj step da nam jeść!
 Znajdźmy dziś jedzenia pełno,
 nim się znowu robi ciemno.

bis

2. W jaskini w krąg siądziemy i zdrowo się najemy.

Hejo, mamma, hejo, mamma, jeje!
 Głód da nam wreszcie spokój
 i radość będzie wokół.
 Hejo, mamma, hejo, mamma, jeje!
 Tej nocy będzie taniec i w bębny uderzanie.
 Hejo, mamma, hejo, mamma, jeje!
 A nasze głośne krzyki przegonią drapieżniki!
 Hejo, mamma, hejo, mamma, jeje! UAA!!!

Ref. Niechaj las żywi nas!... } *bis*

Najstarsze instrumenty

Instrumenty towarzyszyły człowiekowi od najdawniejszych czasów. Świadczą o tym znaleziska archeologiczne. Na ich podstawie można stwierdzić, że jako pierwsze powstały instrumenty perkusyjne. Służyły one do porozumiewania się na odległość oraz do odstraszenia intruzów i dzikich zwierząt. Pozwalały też wykonać akompaniament do tańca i śpiewu podczas rytuałów i uroczystości plemiennych.

Muzyk gra
na rogu
z muszli ślimaka.

Grzechotki z łupin
owoców

Bęben szczelinowy

Grzechotka z tykwy
i muszelek

Piszczałki
z łodyg roślin

Muzykę prehistoryczną można poznawać nie tylko na podstawie znalezisk archeologicznych, lecz także dzięki badaniom tradycji muzycznej zachowywanej współcześnie przez przedstawicieli plemion żyjących np. w Afryce czy w Australii. W ich kulturze przetrwały pradowe zwyczaje i obrzędy oraz towarzyszące im pieśni i tańce.

Ćwiczenie 1

Podzielcie się na kilkusobowe grupy. Z różnych przedmiotów znajdujących się w sali stwórzcie instrumenty perkusyjne. Wykonajcie na nich wymyślone przez siebie rytmy. Możecie także zagrać podczas ponownego odtworzenia utworu muzyki afrykańskiej.

Gwizdek z kości zwierzęcia

Posłuchajmy...

- Wybrany utwór muzyki afrykańskiej

? Co najwyraźniej słychać w utworze: melodię, rytm czy akompaniament?

A to ciekawe!

W czasach prehistorycznych bębny miały tak duże znaczenie, że w niektórych plemionach uważano je za święte.

Mężczyzna gra na instrumencie wykonanym z rogu antylopy.

Współczesna muzyka popularna często nawiązuje do rytmów afrykańskich. Przykładami mogą być takie piosenki, jak przebój Shakiry [czyt.: szakiry] *Waka waka* [czyt.: łaka łaka] czy *Bele mama* – tradycyjny utwór z Kamerunu wykonywany na całym świecie.

Zaśpiewajmy!

Bele mama

melodia tradycyjna z Kamerunu

Andante *mf*

Be — le ma — ma, be — le ma — ma, e —.

Be — le ma — ma, be — le ma — ma, e —.

Be — le ma — ma, be - le ma — ma, be — le ma — ma, be - le ma — ma,

Be — le ma — ma, be — le ma — ma, e —.

° 1. takt

- Dwa razy wyciągnijcie wyprostowane ręce w dół w prawą stronę.
- Dwukrotnie wyciągnijcie wyprostowane ręce w dół w lewą stronę.

° 2. takt

- Dwa razy unieście wyprostowane ręce w prawo.
- Dwukrotnie unieście wyprostowane ręce w lewo.

° 3. takt

Powtórzcie ruchy wykonane w 1. takcie.

° 4. takt

Wykonajcie ponownie ruchy z 2. taktu.

° 5. takt

- Zróbcie dwa kroki w prawo: najpierw wysuńcie prawą nogę w bok,

a następnie dostawcie do niej lewą nogę.

- Wykonajcie dwa kroki w lewo: najpierw wysuńcie lewą nogę w bok, a następnie dostawcie do niej prawą nogę.

° 6. takt

Obróćcie się rytmicznie wokół własnej osi – poruszajcie się w prawo z uniesionymi rękami.

Zatańczmy!

Ustawcie się w taki sposób, aby każdy miał dużo wolnego miejsca. Zwróćcie się twarzami w stronę nauczyciela. Następnie wykonajcie układ ruchowy do piosenki *Bele mama* zgodnie z instrukcją.

Zaśpiewajmy!

Nie martw się

muzyka: Monika Gromek, słowa tradycyjne

Projekt „Jaskinia”

Podzielcie się na grupy. Każdy z zespołów zrealizuje zadanie związane z piosenką *Nie martw się*.

- Grupa pierwsza wymyśli i odegra scenkę pantomimiczną przedstawiającą ucieczkę przed mamutem.
- Druga drużyna opracuje i wykona akompaniament z wykorzystaniem instrumentów perkusyjnych i gestodźwięków.
- Zespół trzeci zaśpiewa piosenkę.
- Grupa czwarta wymyśli i wykona taniec do piosenki.

Kiedy wszystkie drużyny będą gotowe, zaprezentujcie występ zgodnie z podanymi wskazówkami.

- Najpierw grupa 1. rozpoczyna przygotowane przedstawienie.
- Po chwili zespół 2. włącza się do występu z akompaniamentem perkusyjnym.
- Następnie 3. grupa rozpoczyna śpiewanie.
- Gdy śpiewacy zaczną wykonywać utwór po raz drugi, swój taniec zaprezentuje drużyna 4.

Dzięki malowidłom naskalnym wiemy, że już ludzie żyjący w jaskiniach muzykowali i tańczyli.

24. Śpiewajmy razem – chór

Zaśpiewajmy!

Chodź, pomaluj mój świat

muzyka: Janusz Kruk, słowa: Marek Dutkiewicz

Co będziemy dzisiaj robić?

- Wykonamy piosenkę
Chodź, pomaluj mój świat.
- Poznamy różne rodzaje chórów.
- Posłuchamy muzyki
chóralnej.

Moderato

1. Pi - szesz mi w li — ście, że kie — dy pa — da, kie - dy na - stu - rcje na de - szczy mo — kną,
3 sia - dasz przy sto — le, wy - jmu — jesz fa — rby i ko - lo - ro — we o - twie - rasz o — kno.
5 Tra - wy i drze — wa są ta — kie sza — re, ba - rwę po - pio - lu przy - bra - ly nie — ba.
7 W ci szy tak smu — tno sze - pce — ze - ga — rek o cza - sie, co — mi go nie po - trze — ba.
9 Ref. Więc chodź, po - ma - luj mój świat na żó - lto i na nie - bie — sko —

1. Piszesz mi w liście, że kiedy pada,
kiedy nasturcje na deszczu mokną,
siadasz przy stole, wyjmujesz farby
i kolorowe otwierasz okno.
Trawy i drzewa są takie szare,
barwę popiołu przybrały nieba.
W ciszy tak smutno szepce zegarek
o czasie, co mi go nie potrzeba.

Ref. Więc chodź, pomaluj mój świat
na żółto i na niebiesko,
niech na niebie stanie tęcza
malowana twoją kredką.
Więc chodź, pomaluj mi życie,
niech świat mój się zarumieni,
niech mi załśni w pełnym słońcu
kolorami całej Ziemi.

12
niech na nie - bie sta — nie tę — cza ma - lo - wa - na two - ją kre - dka. Więc

14
chodź, po - ma - luj mi ży — cie —, niech świat mój — się za - ru - mie — ni —,

16
niech mi za - lśni w pe — łnym sło — Źcu ko - lo - ra - mi ca - lej Zie - mi.

2. Za siódmą górą, za siódmą rzeką
twoje sny zamieniasz na pejzaże.
Niebem się wlecze wyblakłe słońce,
oświecła ludziom wyblakłe twarze.

Ref. Więc chodź...

Ćwiczenie 1

Wybierzcie spośród siebie
solistów, którzy zaśpiewają zwrotki
piosenki. Refren utworu
wykonajcie wspólnie.

Posłuchajmy...
• Piotr Rubik,
Psalm dla Ciebie z oratorium
Psałterz wrześnieowy

? Ilu solistów wykonuje partie
wokalne w utworze?

Muzykę wokalną, czyli przeznaczoną do śpiewania, wykonują soliści lub zespoły. Grupa złożona z dziesięciu lub więcej wokalistów to **chór**. Śpiewać w chórze można od najmłodszych lat. Ten rodzaj muzykowania nie tylko dostarcza sporo przyjemności, lecz także rozwija słuch i koncentrację oraz umożliwia poznanie ciekawych ludzi. W wielu szkołach i domach kultury działają chóry dziecięce i młodzieżowe.

Najpopularniejszy w Europie chór dziecięcy, Piccolo Coro dell'Antoniano, pochodzi z Włoch i działa nieprzerwanie od 1963 r.

Ćwiczenie 2

Znajdźcie w dostępnych źródłach informacje na temat chórów działających w Waszym regionie. Przedstawcie zdobyte wiadomości koleżankom i kolegom z klasy.

Posłuchajmy...

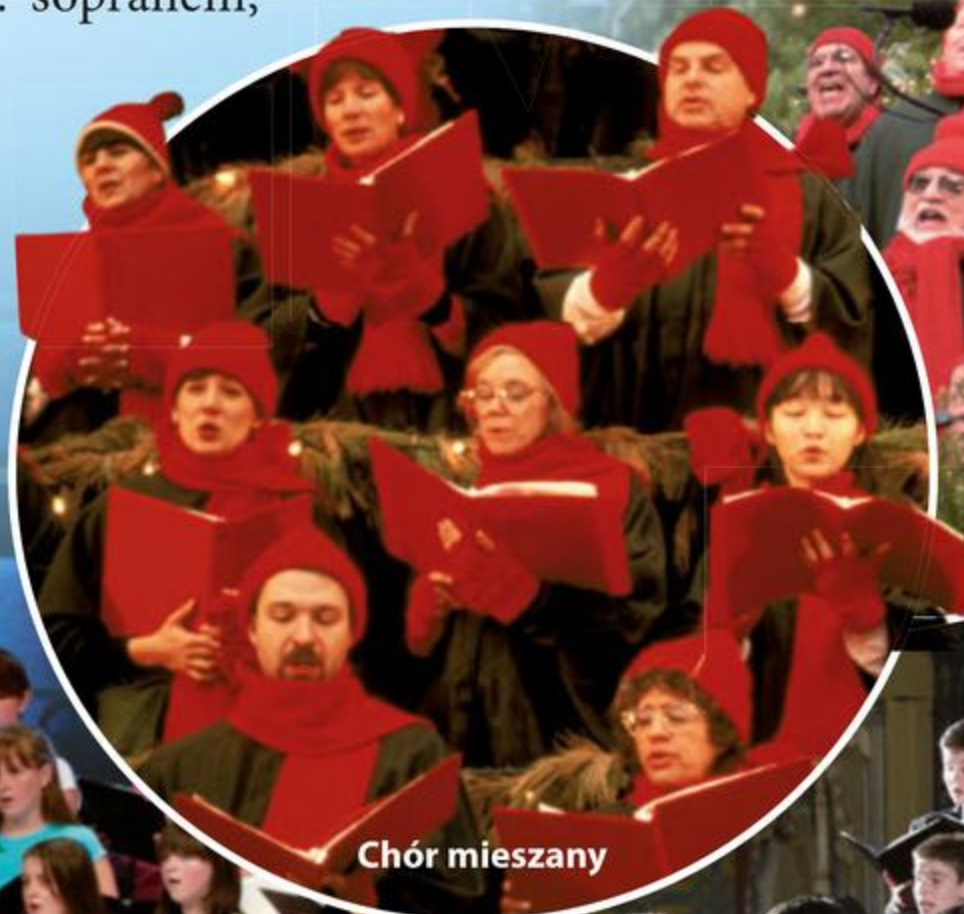
- Piosenka w wykonaniu Mille Voci [czyt.: mile woczy], Piccolo Coro dell'Antoniano [czyt.: pikolo koro delantoniano] lub innego chóru dziecięcego

? Określcie, czy w wysłuchanym utworze członkowie chóru wykonują jedną melodię, czy też śpiewają z podziałem na głosy.

Rodzaje chórów

Ze względu na wykonawców wchodzących w skład danego zespołu można wyróżnić m.in. chóry dziecięce, chłopięce, męskie i żeńskie oraz chóry mieszane. Najbardziej typowy skład chórалny tworzą śpiewacy posługujący się czterema podstawowymi głosami poznanymi przez Was w klasie czwartej: sopranem, altą, tenorem i basem.

Chór mieszany

Chór męski

Chór żeński

Chór chłopięcy

Chór Chłopięcy i Męski Filharmonii Poznańskiej „Poznańskie Słowiki” jest znany w Polsce i za granicą. Założył go w 1939 r. Stefan Stuligrosz.

Chór Chłopięcy i Męski Filharmonii Poznańskiej „Poznańskie Słowiki” koncertował nie tylko w Polsce, lecz także w wielu krajach świata, m.in. we Francji, w Niemczech, Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Korei Południowej i Japonii. Wydał kilkadziesiąt płyt oraz nagrał setki utworów dla radia i telewizji. Po śmierci założyciela zespołu i wieloletniego chórmistrza, prof. Stefana Stuligrosza, funkcję szefa artystycznego i dyrygenta objął Maciej Wieloch.

Posłuchajmy...

- Wacław z Szamotuł, *Ego sum pastor bonus* w wykonaniu Chóru Chłopięcego i Męskiego Filharmonii Poznańskiej „Poznańskie Słowiki”

? Jak nazywa się głos wokalny, który rozpoczyna śpiew w utworze?

Ćwiczenie 3

Scharakteryzujcie każdy z czterech podstawowych głosów męskich i żeńskich.

Posłuchajmy...

- Giuseppe Verdi [czyt.: dziuzeppe werdi], *Va pensiero* [czyt.: wa pens-iero] – chór niewolników z opery *Nabucco* [czyt.: nabukko]
- Jerzy Fryderyk Haendel [czyt.: hendel], *Alleluja* z oratorium *Mesjasz*

? Wskażcie podobieństwa i różnice w charakterze i nastroju wysłuchanych utworów.

Chór może występować z towarzyszeniem fortepianu lub orkiestry albo samodzielnie – *a cappella*, czyli bez akompaniamentu instrumentów. Wraz z solistami i zespołami orkiestrowymi chóry wykonują tzw. wielkie formy wokально-instrumentalne, takie jak kantata, oratorium¹, pasja², msza³.

W operze chórzysty często nie tylko śpiewają, lecz także wcielają się w różne role, np. dworzan, rycerzy, niewolników.

Repertuar chóralny jest bogaty i różnorodny – kompozycje przeznaczone na wielki zespół wokálny powstają od wielu stuleci. Oprócz utworów religijnych chóry wykonują również pieśni artystyczne, patriotyczne, ludowe, a także piosenki. Współczesne zespoły chóralne często wzbogacają śpiew elementami ruchu, dzięki czemu ich występy stają się atrakcyjne także wizualnie. Taka praktyka wywodzi się z **gospel** – chrześcijańskiej muzyki chóralnej wykonywanej głównie przez czarnoskórą ludność Stanów Zjednoczonych.

Posłuchajmy...

- Wolfgang Amadeusz Mozart [czyt.: mocart], *Ave verum*⁴
- *Kalinka*, rosyjska melodia ludowa

? W którym z nagrań słyhać pojedynczego śpiewaka, a w którym – chór?

¹ *Oratorium* – utwór muzyki religijnej nawiązujący do wydarzeń opisanych w Biblii; współcześnie powstają także oratoria o tematyce świeckiej.

² *Pasja* – utwór religijny opowiadający o męce i śmierci Jezusa Chrystusa, zgodnie z tradycją wykonywany przed Wielkanocą.

³ *Msza* – utwór o tematyce religijnej złożony z sześciu części stałych i pewnej liczby fragmentów dodatkowych.

⁴ *Ave verum* [czyt.: awe werum].

⁵ *Swing low sweet chariot* [czyt.: slin loł slit czeriot].

⁶ *Gospel Joy* [czyt.: dżoj].

Posłuchajmy...

- *Swing low sweet chariot*⁵
- *Tak, chcę śpiewać tak* z repertuaru zespołu Gospel Joy⁶

? Które cechy muzyki gospel są obecne w zaprezentowanych utworach?

Zaśpiewajmy!

Chce iść naród mój

*negro spiritual*¹, słowa polskie: Aleksander Rymkiewicz

1. I - zra - el szedł z E - gi - ptu ziem, chce iść na - ród mój. Bo
nie mógł żyć gnie - cio - ny złem, chce iść na - ród mój.
Ru - szył Mo - jesz, szli z nim z E - gi - ptu pól
Po - wiedz wła - dcy: chce iść na - ród mój. 2. Sko - mój.

1. Izrael szedł z Egiptu ziem,
chce iść naród mój.
Bo nie mógł żyć gnieciony złem,
chce iść naród mój.

Ref. Ruszył Mojżesz, szli z nim z Egiptu pól,
powiedz władcy: chce iść naród mój.

2. Nie wstrzymuj ich, powiedział Pan,
chce iść naród mój.
Ty syna masz, ja piorun mam,
chce iść naród mój.

Ref. Ruszył Mojżesz...

3. Skończony już niewoli dzień,
chce iść naród mój.
Zapomnieć chcą piramid cień,
chce iść naród mój.

Ref. Ruszył Mojżesz...

4. Nie szczędził Pan wskazówek swych,
chce iść naród mój.
I Mojżesz tak prowadził ich,
chce iść naród mój.

Ref. Ruszył Mojżesz...

Ćwiczenie 4

Stwórzcie klasowy chór gospel
i wykonajcie piosenkę *Chce iść
naród mój*.

5. Gdy przeszli już przez morskie dno,
chce iść naród mój.
Dziękczynną pieśń śpiewali swą,
chce iść naród mój.

Ref. Ruszył Mojżesz...

¹ *Negro spiritual* [czyt.: nigro spiri-tuał] – rodzaj pieśni religijnych wykonywanych pierwotnie przez czarnoskórych mieszkańców Stanów Zjednoczonych.

Gospel ma radosny i spontaniczny charakter. Podczas śpiewu wykonawcy zwykle rytmicznie klaszczą, kołyszą się i unoszą ręce. Pełne pozytywnej energii są np. występy zespołu wokalnego Soweto Gospel Choir [czyt.: sołeto gaspel kłajer].

MUZYCZNY
SŁOWNICZEK

Głos chóralny – grupa osób w chórze śpiewająca tę samą melodię.

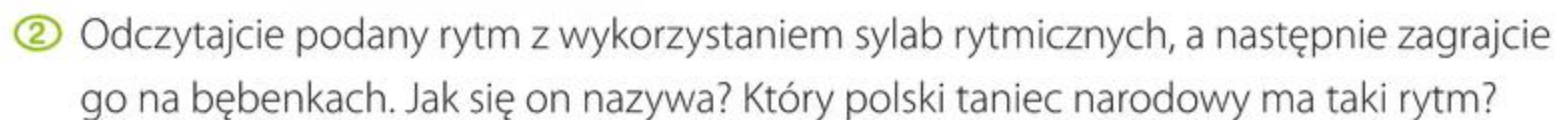
A cappella – śpiew bez towarzyszenia instrumentów.

25. WARSZTAT MUZYCZNY

- W instrumentach strunowych źródłem dźwięku jest drgająca struna.
- Pudło rezonansowe, czyli korpus instrumentu strunowego, służy do wzmacniania dźwięku.
- Instrumenty strunowe dzielimy na szarpane, smyczkowe i uderzane.
- Krakowiak to taniec o wesołej melodii i żywym tempie, utrzymany w metrum $\frac{2}{4}$.
- Synkopa polega na przesunięciu akcentu w takcie.
- Na Ukrainie śpiewa się dumy.
- Polka jest tańcem pochodzenia czeskiego utrzymanym w metrum $\frac{2}{4}$.
- Najpopularniejszymi tańcami w krajach niemieckojęzycznych są ländler i walc.
- Bałajka to rosyjski instrument ludowy.
- Chórem nazywamy zespół wokalny złożony z dziesięciu lub więcej wykonawców.

① Podajcie po dwa przykłady instrumentów strunowych: szarpanych, smyczkowych i uderzanych.

- Sprawdzimy, co już wiemy i umiemy.
- Zbudujemy własne instrumenty strunowe i na nich zagramy.
- Wykonamy piosenkę z akompaniamentem perkusyjnym.

- Anonim, Szewczyk idzie po ulicy, szydełka nosząc

? Jakie jest tempo utworu?

③ Wymieńcie utwory Fryderyka Chopina, które nawiązują do rytmów polskich tańców narodowych.

④ Z jakiego kraju pochodzi piosenka *Tańcu, tańcu* (s. 113)? Do jakiego tańca ludowego ona nawiązuje? Wykonajcie melodię tego utworu z akompaniamentem instrumentów perkusyjnych.

The musical score is written for three percussion parts: sticks (top staff), maracas (middle staff), and a wooden spoon (bottom staff). The time signature is 2/4. The score is divided into measures, with some measures containing rests. The score includes a first ending (1.) and a second ending (2.).

Na złotą nutę

Zbudujcie własne instrumenty strunowe z wybranych przedmiotów z najbliższego otoczenia. Możecie wykorzystać np. gumki recepturki, żyłkę, drewniane lub plastikowe pudełka, duże butelki z plastiku, plastikowe osłonki na doniczki. Zagrajcie dźwięki o różnej wysokości na przygotowanych przez Was instrumentach. Określcie, które z nich wydają wyższe brzmienia i z czego to wynika.

UCZNIOWIE KLAS V B JAK CO ROKU
WYRUSZAJĄ NA MAJÓWKOWĄ WYPRAWĘ.

W ZESZŁYM ROKU ICH MUZYKOWANIE PRZY OGNISKU
WYWOŁAŁO SPORE PORUSZENIE W CAŁYM LESIE...

PO ROKU PRACY UCZNIÓW NA LEKCJACH MUZYKI LAS MOĞŁ
ODETCHNAĆ, UKOJONY MAJÓWKOWYM GRANIEM I ŚPIEWEM...

Wielkopostne granie

Dawniej podczas Wielkiego Postu nie wolno było używać instrumentów melodycznych. Utwórzcie wielkopostną orkiestrę grającą na instrumentach niemelodycznych.

- Przygotujcie bębny, tamburyny, kołatki i dwa ołówki.
- Wybierzcie spośród siebie dyrygenta. Wyklaskuje on prosty, powtarzający się schemat rytmiczny. Pozostali uczniowie naśladują go za pomocą instrumentów perkusyjnych.
- Powtórzcie zabawę: tym razem prowadzący dyryguje jedynie gestami, a muzycy wyklaskują pokazywane przez niego rytmy.

Kubryk¹ – festiwal szantowy

¹ Kubryk – pomieszczenie na statku, w którym mieszkają marynarze.

Bydgoski Festiwal Operowy

Międzynarodowy Konkurs Lutniczy

Gitarowy Rekord Guinnessa
[czyt.: ginesa]

Festiwal Muzyki Filmowej

między **25** a **25**
marca kwietnia

Wielkanoc

Przed Wielkanocą malujemy
pisanki.

Muzyka na Wielkanoc

Ważne wydarzenia i święta są inspiracją dla artystów. Z okazji Wielkanocy powstało wiele dzieł literackich, malarskich i muzycznych. Aby uczcić to najważniejsze chrześcijańskie święto, kompozytorzy często sięgają po wielkie formy muzyczne i tworzą oratoria oraz pasje – dzieła wykonywane przez dziesiątki instrumentalistów i śpiewaków.

Oratoria i pasje to utwory o tematyce religijnej. Często przedstawiają wydarzenia upamiętniane przez święta Wielkanocy. Zawierają partie przeznaczone dla solistów, którzy wcielają się w poszczególne postacie z Nowego Testamentu, a także partie chórów i narratora, który objaśnia akcję.

Mistrzem religijnych form wokально-instrumentalnych był Jan Sebastian Bach. Jego *Oratorium Wielkanocne*

oraz pasje – według Świętego Jana i według Świętego Mateusza – od stuleci zachwycają słuchaczy. W XX w. oratoria i pasje komponował Krzysztof Penderecki. Formy te są też coraz częściej wykorzystywane w muzyce popularnej. Przykładowo, w 1992 r. Jan Kanty Pawлуśkiewicz skomponował *Nieszpory ludźmierskie*¹ – oratorium do tekstów napisanych przez Leszka Aleksandra Moczulskiego.

¹ *Nieszpory ludźmierskie* – utwór Pawлуśkiewicza nawiązuje do nieszporów, czyli katolickiego nabożeństwa odprawianego wieczorem w niedzielę i dni świąteczne. Druga część tytułu oratorium to przymiotnik utworzony od nazwy miejscowości Ludźmierz, w której znajduje się sławny wizerunek Matki Boskiej.

Kwiecień

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

Dzień Radia

Maj

Urodziny Stanisława
Moniuszki (1819 r.)

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

Dzień Świadomości
Zagrożenia Hałasem

Czerwiec

pn.	wt.	śr.	czw.	pt.	sob.	niedz.
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

Święto Muzyki

26. Muzyka i przyroda

Zaśpiewajmy!

Mokro

muzyka: Leszek Matecki, słowa: Barbara Sobolewska

Andante

1. Na-pa-dał deszcz do szkla—nki, na-pa-dał w rów,
w de-szczó-wce mo-czą no—gi zmę-czo-ne cie-nie—chu-dych psów.
Z su-fi-tu ka-pią kro—ple w dziu-ra-wy dzban,
za-ga-pił się przez szy-bę na mo-krą pa-nią—mo-kry pan.
Ref. W prze-mo-czo-nej tra—wie chra-pie śli-mak zły—. „Śli-ma-ku, po—

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Mokro*.
- Zagramy na instrumentach perkusyjnych.
- Ułożymy opowieść do muzyki.
- Wykonamy ilustrację do wysłuchanego utworu muzycznego.

Ćwiczenie 1

Opiszcie nastrój ilustracji
i porównajcie go z nastrojem
piosenki *Mokro*.

1. Napadał deszcz do szklanki,
napadał w rów,
w deszczówce moczą nogi
zmęczone cienie chudych psów.
Z sufitu kapią krople
w dziurawy dzban,
zagapił się przez szybę
na mokłą panią mokry pan.

Ref. W przemoczonej trawie
chrapie ślimak zły.
„Ślimaku, pokaż rogi,
dam ci sera na pierogi”.
„Nie pokażę rogów,
bo nakapie mi na lewy róg i prawy.
Nie, nie wyjdę z mojej trawy”.

2. Kałuże tyją strasznie,
pękają w szwach,
wyleją na chodniki
i będzie powódź, że aż strach.
W kaloszu masz dwie dziury
i w płaszczu też.
I będziesz siedział u mnie,
aż wyschną dachy, wyschnie deszcz.

Ref. W przemoczonej trawie...

Piosenka *Mokro* przedstawia jesienny krajobraz podczas deszczowej pogody. Widok ten można wyobrazić sobie przede wszystkim dzięki jej tekstowi. O wiele trudniejszym zadaniem jest ukazanie zjawisk z otaczającego nas świata w utworach instrumentalnych, które są przecież pozbawione słów. Kompozytorzy podejmują jednak próby „malowania muzyką” – za pomocą odpowiednich środków dźwiękowych starają się pobudzić wyobraźnię słuchaczy. W ten sposób powstają **muzyka ilustracyjna** i **muzyka programowa**.

Muzyka ilustracyjna naśladuje dźwięki z otaczającego nas świata, przede wszystkim odgłosy przyrody.

Charles Brooking [czyt.: czarlz bruking],
Angielskie statki uciekające przed sztormem

Posłuchajmy...

- Edward Grieg [czyt.: grig],
Poranek z I suitry „Peer Gynt”
[czyt.: per gynt]
- Nikołaj Rimski-Korsakow,
Lot trzmiela z opery
Bajka o carze Sałtanie

? Wykonajcie obraz ilustrujący jeden z wysłuchanych utworów. Jaki będzie nastrój Waszej pracy?

Ćwiczenie 2

Ułóżcie utwór muzyczny, który odda nastrój ukazanej sceny. Wykorzystajcie instrumenty perkusyjne oraz różne przedmioty. Na koniec wspólnie wykonajcie Waszą kompozycję.

Na złotą nutę

Wymyślcie i zagrajcie utwór rytmiczny, w którym brzmienia instrumentów perkusyjnych będą naśladować dźwięki wydawane przez zwierzęta ukazane na ilustracji.

Do **muzyki programowej** zalicza się utwory nawiązujące do literatury, wydarzeń historycznych, malarstwa. Kompozytorzy nadają takim dziełom tytuły wskazujące na ich treść, np. *Noc na Łysej Górze*. Często dołączają do nich także komentarz słowny nazywany programem.

Rudolph Friedrich Wasmann [czyt.: rudolf fridrich wasman],
Zbieranie siana przed burzą

Ćwiczenie 3

Podzielcie się na trzy grupy. Zadaniem każdego z zespołów jest ułożenie krótkiego opowiadania nawiązującego do jednego z utworów wysłuchanych na lekcji. Zaprezentujcie efekty swojej pracy koleżankom i kolegom z klasy.

Posłuchajmy...

- Louis-Claude Daquin
[czyt.: lui kłod dakę], *Kukułka*
- Modest Musorgski,
Noc na Łysej Górze,
(fragment początkowy)
- Camille Saint-Saëns
[czyt.: kamil sę sans], *Słoń*
z cyklu *Karnawał zwierząt*

? W jaki sposób kompozytorzy wyrazili treść zawartą w tytułach poszczególnych utworów?

Ćwiczenie 4

Na podstawie obrazu ułóżcie opowiadanie, które mogłoby się stać programem utworu muzycznego. Nadajcie tytuł Waszemu tekstowi.

Na złotą nutę

Przygotujcie komiks opowiadający historię nawiązującą do utworu *Noc na Łysej Górze*.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Muzyka ilustracyjna –

muzyka naśladująca dźwięki z otaczającego świata, przede wszystkim odgłosy przyrody.

Muzyka programowa –

muzyka nawiązująca do literatury, malarstwa, wydarzeń historycznych.

27. Na majówkę

W maju często wyruszamy na wiosenne wycieczki, które nazywamy majówkami. Panuje wówczas słoneczna pogoda, która sprzyja wyprawom za miasto. W ciepłe majowe wieczory razem z bliskimi i przyjaciółmi możemy zebrać się przy ognisku i śpiewać. Jednym z utworów odpowiadających majówkowemu nastrojowi jest piosenka zatytułowana *Ja mam tylko jeden świat*.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Ja mam tylko jeden świat*.
- Zagramy na instrumentach perkusyjnych.
- Wykonamy utwór z zastosowaniem gestodźwięków.

Zaśpiewajmy!

Ja mam tylko jeden świat

muzyka i słowa: Janusz Strąkowski

Allegretto D

1. Kie - dy w pią - tek sło - ŋce świe - ci, se - rce mi do gó - ry wzła - ta,
że w so - bo - tę we - zmę ple - cak w po - dróż do mo - je - go świa - ta.

5 Ref. Bo ja mam ty - lko je - den świat ____: sło - ŋce, gó - ry, po - la, wiatr,

9 i nic mnie wię - cej nie o - bcho - dzi, bom tu - ry - stą się u - ro - dził ____.

The musical score is written on three staves. The first staff starts with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a 4/4 time signature. It includes the tempo 'Allegretto' and the key 'D'. The melody is accompanied by chords: e, A7, and D. The lyrics are in Polish. The second staff continues the melody with chords h, e, A7, and D. The third staff also continues the melody with chords h, e, A7, and D. The lyrics are in Polish.

1. Kiedy w piątek słońce świeci,
serce mi do góry wzlata,
że w sobotę wezmę plecak
w podróż do mojego świata.

Ref. Bo ja mam tylko jeden świat:
słońce, góry, pola, wiatr,
i nic mnie więcej nie obchodzi,
bom turystą się urodził.

2. Dla mnie w mieście jest za ciasno
wśród pojazdów, kurzu, spalin.
Ja w zieloną jadę ciszę,
w ścieżki pełne słodkich malin.

Ref. Bo ja mam tylko jeden świat...

3. Myślę, leżąc pośród kwiatów,
przy jęczmienia żółtym łanie,
czy przypadkiem za pół wieku
coś z tym światem się nie stanie.

Ref. Bo ja mam tylko jeden świat...

4. Chciałbym, żeby ten mój świat
przetrwał jeszcze z tysiąc lat,
żeby mogły nasze dzieci
z tego świata też się cieszyć.

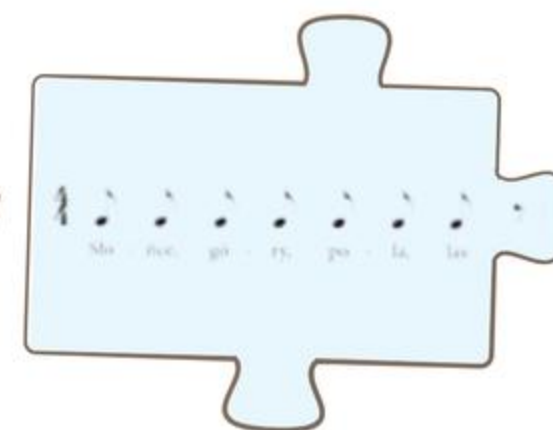
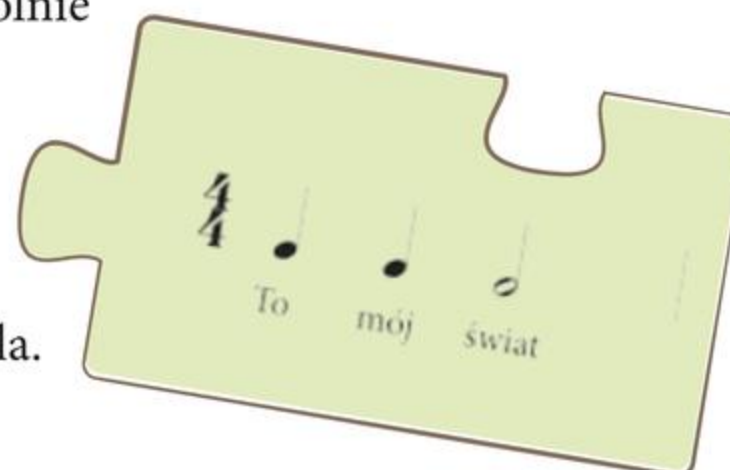
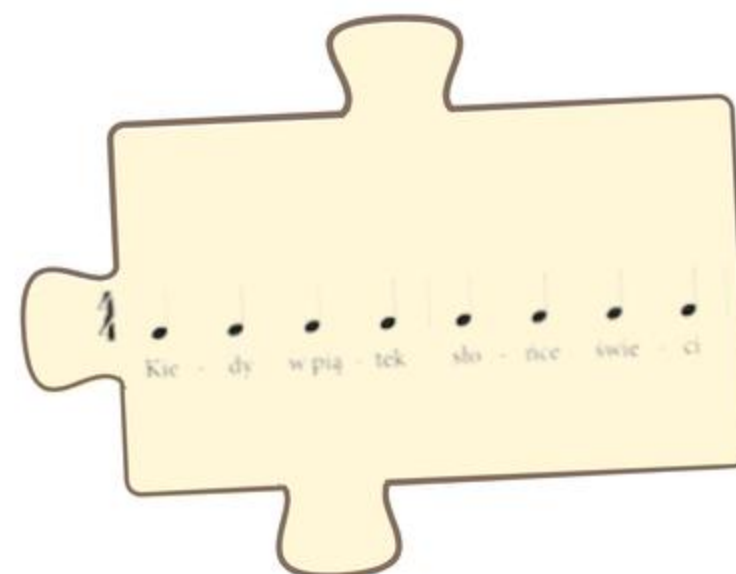
Ref. Bo ja mam tylko jeden świat...

W ciepłe wiosenne dni możemy nie tylko beztrąsko spacerować po łąkach, lasach czy górach, lecz także bawić się na różne sposoby. Zapraszamy Was do udziału w muzycznych zabawach majówkowych.

Utwór jak puzzle

Opracujcie utwór przeznaczony do rytmicznej recytacji.

- Podzielcie się na trzy grupy.
- Każdy z zespołów wybiera jeden puzzle ze schematem rytmicznym.
- Z trzech wskazanych przez drużyny elementów ułóżcie wspólnie utwór do recytowania z towarzyszeniem gestodźwięków. Ustalcie, które schematy będą odczytywane jednocześnie, a które – jeden po drugim.
- Wykonajcie Waszą kompozycję z podziałem na głosy: każda z grup recytuje fragment z wybranego wcześniej puzzle.

Ćwiczenie 1

Akompaniament rytmiczny do refrenu piosenki *Ja mam tylko jeden świat*

Allegretto

Zagrajcie na instrumentach perkusyjnych akompaniament do refrenu piosenki *Ja mam tylko jeden świat*.

Powtarzać przez cały refren.

Zgadnij, gdzie jesteśmy

Podzielcie się na cztery grupy. Każdy zespół losuje kartkę z nazwą miejsca, do którego można wybrać się na majówkę. Następnie drużyny po kolei przedstawiają dźwięki, odgłosy i scenki kojarzące się z wylosowanymi słowami. Pozostali uczniowie odgadują, jakich miejsc dotyczą prezentacje poszczególnych grup.

Zamiast dzwonka rowerowego możecie użyć dzwonków, a zamiast klaksonu – fletu. Jeśli zdecydujecie się na użycie tego drugiego instrumentu, podczas gry nie zakrywajcie jego otworów.

Na majówkę pojedziemy...

do sadu

nad jezioro

nad morze

na łakę

w góry

do lasu

nad staw

Zagrajmy!

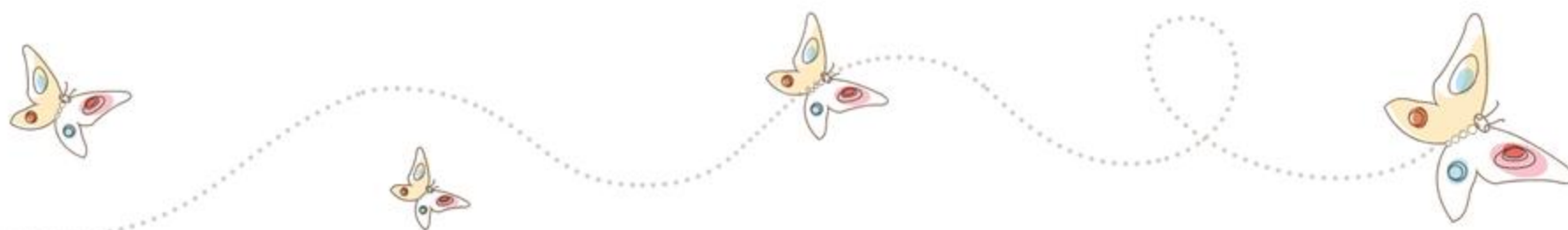
Majówkowa poleczka

muzyka: Monika Gromek

Ćwiczenie 2

Podzielcie się na trzy grupy. Następnie wykonajcie piosenkę *Ja mam tylko jeden świat*. Pierwszy zespół śpiewa zwrotki, a drugi – refren. Trzecia grupa w odpowiednim momencie zaczyna grać ułożony przez siebie akompaniament rytmiczny do refrenu.

My tańczymy, gra kapela

Wybierzcie spośród siebie osoby, które utworzą kapelę i zagrają na fletach oraz dzwonkach *Majówkową poleczkę*. Pozostali uczniowie wykonają wymyślony przez siebie taniec do muzyki.

Polka jest najbardziej znanym czeskim tańcem ludowym.

28. O rodzinie w rytmie rock and rolla

Zaśpiewajmy!

Familijny rock and roll¹

muzyka: Monika Gromek, Michał Józwiak, słowa: Arleta Niciewicz-Tarach

Vivace F f B b⁷

1. To pio - se - nka o ro - dzi — nie, któ - ra wspó - lną pa - sję ma — ...

5 F C

W tej ro - dzi - nie ży - cie pły — nie w ry - tmie, któ - ry ka - żdy zna — !

9 F F⁷ B b⁷

Ta - ta, dzie - dek o - raz brat —, choć się ró - żnią li - czbą lat —,

13 G C

ra - zem się ko - ły - szą — w rock and ro - lla takt! Ref. Fa - mi -

17 F B b

li - jny rock and roll — do - brze brzmi i w dur, i w moll — ! Już od

21 F d G C

ra - na aż po zmrok — ... i tak przez o - krą - gły rok — ! Fa - mi -

Co będziemy dzisiaj robić?

- Zaśpiewamy piosenkę *Familijny rock and roll*.
- Zatańczymy rock and rolla [czyt.: rok end rola].
- Stworzymy muzyczny portret rodziny.

1. To piosenka o rodzinie, która wspólną pasję ma...
W tej rodzinie życie płynie w rytmie, który każdy zna!
Tata, dziadek oraz brat, choć się różnią liczbą lat, razem się kołyszają w rock and rolla takt!

Ref. Familijny rock and roll dobrze brzmi i w dur, i w moll!
Już od rana aż po zmrok... i tak przez okrągły rok!
Familijny rock and roll dobrze brzmi i w dur, i w moll!
Gdy w rodzinie wszystko gra, każdy dzień kolory ma!

¹ Rock and roll [czyt.: rok end rol].

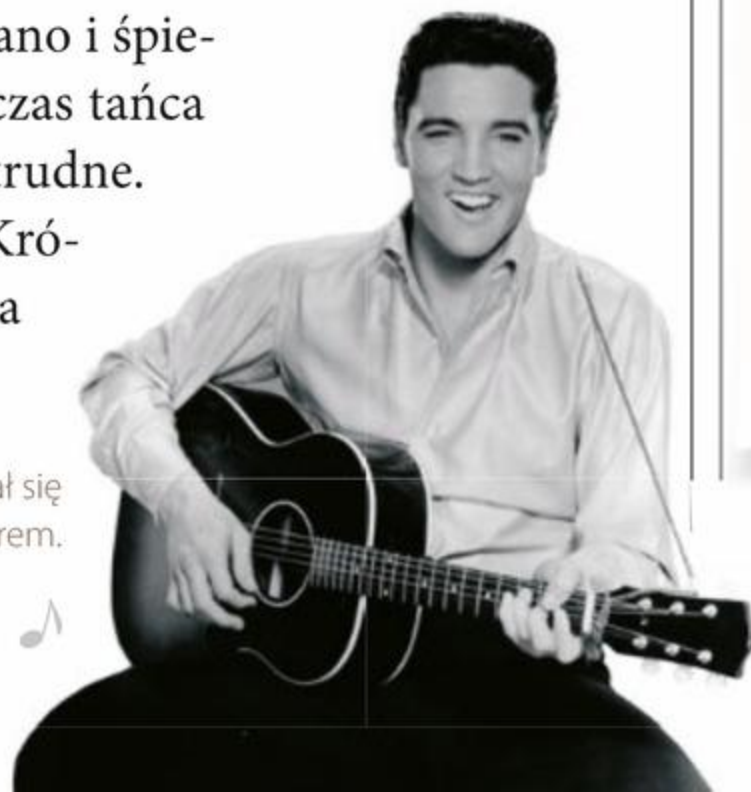

Muzyczny portret

Stwórzcie muzyczne portrety swoich bliskich, np. mamy, taty, siostry, brata, babci czy dziadka. Możecie użyć głosu, gestodźwięków, instrumentów perkusyjnych, dzwonków, fletów i różnych przedmiotów. Przedstawcie swoje propozycje koleżankom i kolegom z klasy. Wybierzcie najciekawsze z zaprezentowanych utworów i ułóżcie z nich kompozycję *Muzyczna rodzinka*. Wykonajcie wspólnie Wasze dzieło.

W drugiej połowie wieku XX w muzyce rozrywkowej pojawił się nowy styl – **rock and roll** [czyt.: rok end rol]. Przyczynił się on do ważnych zmian w muzyce, w sposobie myślenia i zachowania oraz w modzie. Rock and rolla nie tylko grano i śpiewano, lecz także tańczono. Figury wykonywane podczas tańca rockandrollowego [czyt.: rokendrolowego] są dosyć trudne. Niektóre wymagają umiejętności akrobatycznych. Królem rock and rolla okrzyknięto piosenkarza Elvisa Presleya [czyt.: elwisa presleja].

Elvis Presley (1935–1977) zajmował się nie tylko muzyką. Był także aktorem.

2. Mama śpiewa rock and rolla,
siostra tańczy całe dnie,
babcia ma od lat idola,
który zwi się Elvis P.²!
Azor w rytmie szczeka też,
bo to jest rockowy pies!
Nuci nawet sąsiad,
choć woli jazz³!

Ref. Familijny rock and roll...

² *Elvis P.* – Elvis Presley [czyt.: elwis preslej],
najsłynniejszy wykonawca muzyki
rockandrollowej [czyt.: rokendrolowej].

³ *Jazz* [czyt.: dżez].

A to ciekawe!

Nazwa *rock and roll* pochodzi z języka angielskiego i oznacza „kiwaj się, bujaj się i kołysz”. Wymyślił ją w 1955 r. DJ Alan Freed [czyt.: didżej alan frid]. W Polsce styl rockandrollowy określano jako **big-beat** [czyt.: big bit], czyli „mocne uderzenie”.

Zatańczmy!

Zatańczcie rock and rolla do piosenki *Familijny rock and roll*. Wykonajcie jeden z dwóch podstawowych kroków tego tańca.

Pierwszy krok

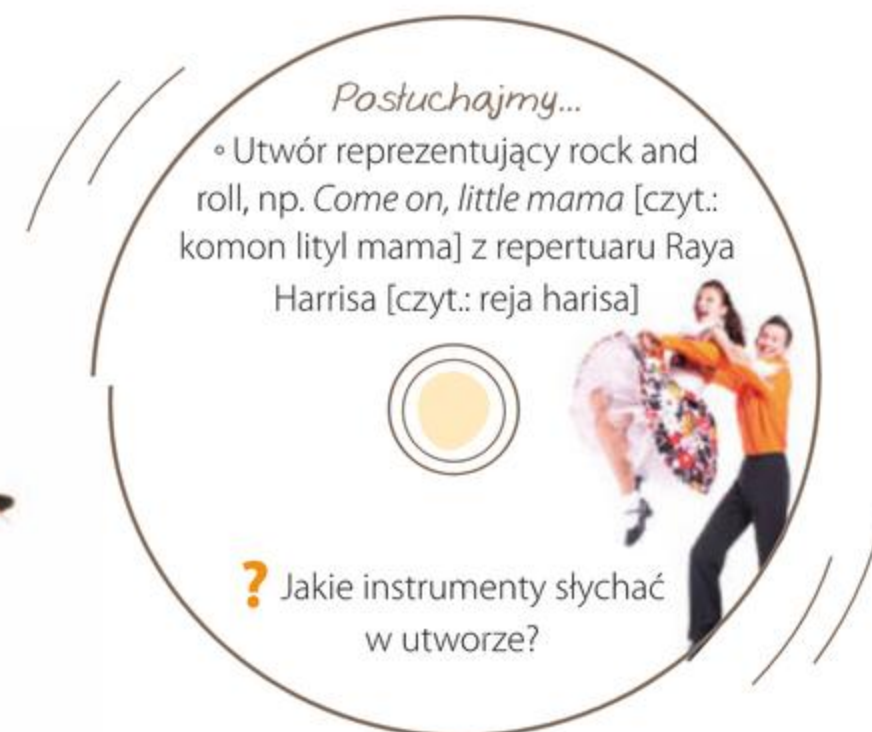
- Na „raz” i „dwa” strzepnijcie prawą nogą i postawcie ją w miejscu.
- Na „trzy” i „cztery” strzepnijcie lewą nogą i postawcie ją w miejscu.
 - Na „pięć” wykonajcie prawą nogą krok w tył, a na „sześć” przenieście ciężar ciała na lewą nogę.

Drugi krok

- Na „raz” zróbcie prawą nogą krok w bok, a na „dwa” dotknijcie podłogi palcami lewej stopy – tuż obok prawej stopy.
 - Na „trzy” wyciągnijcie lewą nogę w bok i oprzyjcie ją na palcach, a na „cztery” przenieście ciężar ciała na piętę.
 - Na „pięć” wykonajcie prawą nogą krok w tył, a na „sześć” przenieście ciężar ciała na lewą nogę.

Wykonanie niektórych figur rock and rolla wymaga dużej sprawności fizycznej.

Posłuchajmy...

- Utwór reprezentujący rock and roll, np. *Come on, little mama* [czyt.: komon lityl mama] z repertuaru Raya Harrisa [czyt.: reja harisa]

? Jakie instrumenty słyszać w utworze?

Zagrajmy!

Melodia rockandrollowa

opracowanie: Grażyna Kilbach

Ćwiczenie 1

Zagrajcie na fletach lub dzwoneczkach melodię wykonywaną często jako akompaniament do utworów rockandrollowych.

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Rock and roll [czyt.: rok end rol] – styl w muzyce rozrywkowej cechujący się prostą melodią, skocznym rytmem i wesołym nastrojem.

Muzyka każdego dnia

Muzyka towarzyszy nam o każdej porze dnia: niektórzy lubią pracować przy dźwiękach radia, ulubione utwory często umilają nam czas wolny. Niekiedy jednak muzyki nawet nie zauważamy, np. w trakcie zakupów w sklepie, gdy z głośników wydobywają się melodie znanych piosenek.

Na lekcjach muzyki nie tylko poznajemy kompozycje najśłynniejszych artystów, lecz także sami gramy na instrumentach i śpiewamy piosenki.

Po lekcjach nadchodzi czas na odpoczynek. Niekiedy relaksują się, słuchając utworów ulubionych piosenkarzy lub zespołów, a inni – zasiadają przed komputerem.

Mnóstwo dźwięków dociera do nas w trakcie oglądania telewizji. Muzyka jest m.in. ważnym elementem reklam – pomaga przykuć uwagę widza, rozbawić go lub zainteresować danym produktem.

Muzyka może nam pomóc podczas odrabiania lekcji lub nauki przed sprawdzianem.

Wyjście do kina może dostarczyć wielu wspaniałych muzycznych wrażeń.

Rankiem budzi nas melodia ulubionej piosenki lub muzyka nadawana w radiu.

W szkole często spotykamy się z muzyką. Wybieramy utwory do szkolnego przedstawienia, a na WF-ie czasem ćwiczymy przy dźwiękach odtwarzanych nagrań.

W drodze do szkoły słuchamy utworów zapisanych na smartfonie lub na odtwarzaczu MP3.

A to ciekawe!

Niektórzy naukowcy twierdzą, że dźwięki o odpowiedniej częstotliwości i barwie zwiększają koncentrację i poprawiają pamięć. Podobno na nasz umysł najkorzystniej wpływa słuchanie muzyki barokowej, np. utworów Antonia Vivaldiego [czyt.: wiwaldiego] i Jana Sebastiana Bacha, lub dzieł Wolfganga Amadeusza Mozarta [czyt.: mocarta] – kompozytora epoki klasycyzmu.

A to ciekawe!

Świat gier komputerowych jest pełen muzyki. Ścieżki dźwiękowe do niektórych z nich tworzą profesjonalni kompozytorzy. Poszczególne utwory wykonywane są niekiedy przez orkiestry symfoniczne. Muzyka rozbrzmiewająca podczas rozgrywki wprowadza graczy w odpowiedni nastrój i zwiększa przyjemność z zabawy.

29. Przy ognisku, czyli o akompaniamencie

Zaśpiewajmy!

Płonie ognisko w lesie

muzyka: Giacomo Goffredo Ferrari¹, słowa: autor nieznany

Allegro

I

Płonie ognisko w lesie, wiatr smętną² piosnkę niesie. Przy

II

ogniu zaś drużyna, gawędę³ rozpoczyna. „Czuj,

czuj, czu-waj, czuj, czuj, czu-waj” – najstarszy druh zawoła. „Czuj,

czuj, czu-waj, czuj, czuj, czu-waj” – rozlega się dokoła.

Od najdawniejszych czasów ludzie chętnie spotykali się przy ognisku i snuli opowieści o różnych przygodach. Przy trzaskającym wesoło ogniu wykonywali muzykę i śpiewali piosenki. Dzisiaj także możemy spędzać ciepłe wieczory w podobny sposób. Na wakacyjne wyprawy warto przygotować kilka historii do opowiadania przy ognisku, a także zabrać ze sobą instrumenty do wspólnego muzykowania.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Poznamy piosenki ogniskowe.
- Zaśpiewamy kilka najpopularniejszych utworów wakacyjnych.
- Wykonamy różne rodzaje akompaniamentu.

Płonie ognisko w lesie,
wiatr smętną² piosnkę niesie.
Przy ogniu zaś drużyna
gawędę³ rozpoczyna.
„Czuj, czuj, czuwaj! Czuj, czuj, czuwaj!” –
najstarszy druh zawoła.
„Czuj, czuj, czuwaj! Czuj, czuj, czuwaj!” –
rozlega się dokoła.

¹ Giacomo Goffredo Ferrari [czyt.: dziakomo gofredo ferari] – włoski kompozytor żyjący na przełomie XVIII i XIX w.

² Smętna – smutna.

³ Gawęda – tu: rozmowa.

Ćwiczenie 1

Wykonajcie wspólnie
piosenkę *Płonie ognisko
w lesie*.

Podczas wieczorów spędzanych przy ognisku wykonuje się wiele piosenek. Do najpopularniejszych należą utwory *Płonie ognisko i szumią knieje*, *Stokrotka*, *Szła dziewczeczka do laseczka*. Często są one śpiewane z towarzyszeniem gitary.

Ćwiczenie 2

Podzielcie się na dwie grupy, a następnie zaśpiewajcie w kanonie utwór *Płonie ognisko w lesie*.

Zaśpiewajmy!

Stokrotka

muzyka: Jan Chęciński (oprac. Edward Fiszer), słowa: Karol Eckert [czyt.: ekert]
(oprac. Edward Pałasz)

Allegretto

Gdzie strumyk płynie z wolna, rozsiewa zioła maj, sto-
krotka rosła polna, a nad nią szumiał gaj, sto-kro-tka
rosła polna, a nad nią szumiał gaj.

1. Gdzie strumyk płynie z wolna,
rozsywa zioła maj,
stokrotka rosła polna, } *bis*
a nad nią szumiał gaj.
2. „W tym lesie tak ponuro,
że aż przeraża mnie,
ptaszęta za wysoko, } *bis*
a mnie samotnej źle”.
3. Wtem harcerz ją spotyka:
„Stokrotko, witam cię,
twój urok mnie zachwyca, } *bis*
czy chcesz być mą, czy nie?”.
4. Stokrotka się zgodziła
i poszli w ciemny las,
a harcerz taki gapa, } *bis*
że aż w pokrzywy wlaźł.
5. A ona, ona, ona,
cóż biedna robić ma?
Nad gapą pochylona } *bis*
i śmieje się: „cha! cha!”.

Śpiewanie staje się o wiele łatwiejsze, gdy towarzyszy mu muzyka wykonywana na instrumencie. Określa się ją jako **akompaniament**. Najprostszym rodzajem akompaniamentu jest **burdon**, czyli jeden długi dźwięk. W muzyce popularnej często wykorzystuje się **akompaniament rytmiczny**, realizowany np. za pomocą instrumentów perkusyjnych. Niekiedy na lekcjach muzyki śpiewacie piosenki z akompaniamentem odtwarzanym z płyty. Jest to **półplayback** [czyt.: półplejbek].

Moja muzyka

Podzielcie się na dwie grupy. Zadaniem każdego zespołu jest opracowanie akompaniamentu rytmicznego do piosenki *Płonie ognisko w lesie*. Wykorzystajcie poznane gestodźwięki. Na koniec wykonajcie piosenkę dwukrotnie. Najpierw jedna grupa śpiewa melodię, a druga realizuje przygotowany akompaniament. Następnie zespoły zamieniają się rolami.

Akompaniator gra na fortepianie.

Solistka śpiewa melodię.

Ćwiczenie 3

Wskażcie w podręczniku zapis nutowy utworu, w którym występuje akompaniament. Następnie wymieńcie instrumenty towarzyszące głównej melodii.

Akompaniament składający się z różnych współbrzmień dostosowanych do melodii głównej to **akompaniament harmoniczny**. Wzbogaca on utwór i sprawia, że łatwiej się go wykonuje.

Posłuchajmy...

◦ Scott Joplin [czyt.: skot dżoplin], *Ragtime*¹
[czyt.: ragtajm] klonowego liścia

¹ *Ragtime* – typ utworów fortepianowych utrzymanych w metrum $\frac{2}{4}$ lub $\frac{4}{4}$.

? Naśladujcie gestami grę na fortepianie w momentach, w których w utworze najwyraźniej słychać akompaniament harmoniczny.

I
II

I
II

Ćwiczenie 4

Podzielcie się na dwie grupy. Pierwszy zespół wykonuje gamę, a drugi – akompaniament. W trakcie śpiewania używajcie solmizacyjnych nazw dźwięków.

Zagrajmy!

Stokrotka

Zaśpiewajmy!

opracowanie: Monika Gromek

Allegretto

śpiew

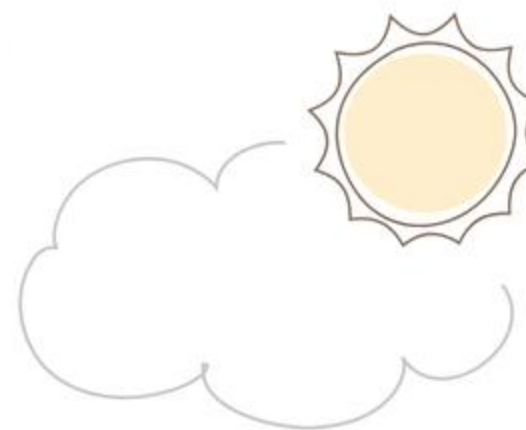

Sheet music for the first system of the song "Stokrotka". It features a vocal line (śpiew) and three instrumental lines (drumstick, tambourine, drum, and xylophone). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The tempo is marked Allegretto. The lyrics are: Gdzie stru - myk pły - nie z wo - lna, ro - zsie - wa zio - ła maj, sto -

śpiew

Sheet music for the second system of the song "Stokrotka". It continues the vocal line (śpiew) and the three instrumental lines. The lyrics are: kro - tka ro - sła po - lna, a nad nią szu - miał gaj, sto -

śpiew

10

kro - tka ro - śla po lna, a

śpiew

14

nad nią szu - miał gaj

MUZYCZNY SŁOWNICZEK

Akompaniament – muzyka towarzysząca głównej melodii.

Burdon – prosty akompaniament polegający na ciągłym wykonywaniu jednego długiego dźwięku.

Półplayback [czyt.: półplejbek] – nagrany wcześniej akompaniament, odtwarzany podczas śpiewania.

30. Wakacje!

To już ostatnia lekcja muzyki w tym roku. Niedługo rozpoczną się wakacje. Przed rozstaniem rozwiążcie muzyczne zagadki.

Muzyczny konkurs

Przeprowadźcie zabawę sprawdzającą Waszą wiedzę.

- Podzielcie się na trzy grupy. W każdym zespole wyznaczcie osobę, która będzie wskazywała, kto ma wykonać dane polecenie lub odpowiedzieć na pytanie.
 - Ustalcie, w jakiej kolejności grupy będą losować zadania.
 - Za każdą dobrą odpowiedź drużyna otrzymuje jeden kartonik z literą z hasła, które poznacie na koniec zabawy. Jeżeli podane rozwiązanie jest błędne, pytanie zostaje skierowane do kolejnego zespołu.
 - Wygra grupa, która uzbiera najwięcej kartoników. Na koniec ze wszystkich liter wspólnie ułożcie hasło – nagrodę dla uczestników konkursu.
1. **(W)** Co to jest forma ABA? Czym różni się od formy ABA₁?
 2. **(J)** Co to są volty? Co oznacza wyrażenie *da capo al fine*?
 3. **(A)** Jak nazywamy niepełny takt na początku utworu muzycznego?
 4. **(Ż)** Wymieńcie dwa sposoby artykulacji. Wyjaśnijcie, na czym one polegają.
 5. **(C)** Czym jest oratorium?
 6. **(J)** Jaki tytuł i jaką formę miały listy Fryderyka Chopina do rodziny wysyłane podczas wakacji w Szafarni?
 7. **(U)** Wymieńcie grupy instrumentów strunowych. Podajcie po dwa przykłady instrumentów należących do poszczególnych grup.
 8. **(E)** Co oznaczają terminy: *pizzicato*, „agogika”, „kanon”?
 9. **(A)** Czym się różni pastorałka od kolędy?
 10. **(K)** Czym charakteryzuje się muzyka programowa? Podajcie przykład utworu tego typu.

Co będziemy dzisiaj robić?

- Weźmiemy udział w muzycznym konkursie.
- Wykonamy piosenkę *Lato, lato, lato czeka*.
- Muzycznie powitamy wakacje.

Zaśpiewajmy!

Lato, lato, lato czeka

muzyka: Witold Krzemiński, słowa: Ludwik Jerzy Kern

Moderato C

1. La - to, la - to, la - to, nie płacz, cze - ka, cze - ka, ra - zem z la - tem, cze - ka, rze - ka, z la - sem.

2. ra - zem z rze - ką, cze - ka las, a tam cią - gle nie - ma nas.

W le - sie scho - waj dla nas chło - dny cień, przy - je - dzie - my la - da

dzień. Ref. Już za - pa - rę dni, za dni pa - rę we - żmiesz

ple - cak swój i gi - ta - rę. Po - że - gna - nia ki - lka słów: Pi - ta -

go - ras, bą - dźcie zdrów! Do - wi - dze - nia wam, ca - nto, ca - nta - re.

1. Lato, lato, lato czeka,
razem z latem czeka rzeka,
razem z rzeką czeka las,
a tam ciągle nie ma nas.

Lato, lato, nie płacz czasem,
czekaj z rzeką, czekaj z lasem.
W lesie schowaj dla nas chłodny cień,
przyjdziemy lada dzień.

Ref. Już za parę dni, za dni parę
weźmiesz plecak swój i gitarę.
Pożegnania kilka słów:
Pitagoras¹, bądźcie zdrów!
Do widzenia wam, *canto, cantare*².

2. Lato, lato mieszka w drzewach,
lato, lato – w ptakach śpiewa,
słońcu każe odkryć twarz.
Lato, lato, jak się masz?
Lato, lato, dam ci różę,
lato, lato, zostań dłużej.
Zamiast się po krajach włóczyć stu,
lato, lato, zostań tu!

Ref. Już za parę dni...

¹ Pitagoras – słynny grecki matematyk – w tekście piosenki jego imię odnosi się do nauczyciela matematyki lub do szkoły, w której uczniowie uczą się liczenia.

² Canto, cantare – w języku łacińskim: „śpiewam, śpiewać”.

Repertuar dodatkowy

Zaśpiewajmy!

Koncert

muzyka: Artur Jerzy Zieliński, słowa: Małgorzata Strzałkowska

Moderato C *mf*

1. W fi - lha-rmo-nii o dwu - na - stej, gdy noc kwi-tła już nad mia - stem,
i - nstru - me-nty się ze-bra - ły i tak gło-śno ro-zma-wia-ły: „Gra-my co dzień i od świę-ta
pod ba - tu - tą dy - ry - ge - nta, zna - my nu - ty, zna - my ga - my,
te - raz sa-me coś za - gra - my!“. Ref. Pi, pi —, plum, plum! Szu, szu —, bum, bum!
Brzdęk, brzdęk, bach, bach! Dzyń, dzyń, trach, trach! Pi, pi —, plum, plum!
Szu, szu —, bum, bum! Brzdęk, brzdęk, bach, bach! Dzyń, dzyń, trach, trach!

¹ Batuta – pałeczka, której dyrygent używa do kierowania grą orkiestry.

1. W filharmonii o dwunastej,
gdy noc kwitła już nad miastem,
instrumenty się zebrały
i tak głośno rozmawiały:
„Gramy co dzień i od święta
pod batutą¹ dyrygenta,
znamy nuty, znamy gamy,
teraz same coś zagramy!“.

- Ref.** Pi, pi, plum, plum!
Szu, szu, bum, bum!
Brzdęk, brzdęk, bach, bach!
Dzyń, dzyń, trach, trach!
2. Mały flet zapiszczał z sali:
„Może byśmy głośniej grali!
Forte, forte, jak wichura,
jak pioruny w burych chmurach!“.
I zagrały instrumenty,
tu strunowy, a tam dęty,
perkusyjne im wtórują,
wszystkie ściany aż wibrują!

- Ref.** Pi, pi, plum, plum...
3. Wtem odezwał się głos dzwonu:
„Lepiej trochę spuśćmy z tonu,
grajmy cicho, *piano, piano*,
bo już koty śpią za ścianą...“.
Grają *piano* instrumenty,
tu strunowy, a tam dęty,
perkusyjne im wtórują,
cichuteczko pobrzękując.

- Ref.** Pi, pi, plum, plum...

Zaśpiewajmy!

Świat rozdźwięków

Muzyka i słowa: Dariusz Jaros

Allegro B Es⁶ B As⁹

1. Kie - dy wró - cę dziś ze szko - ly i z to - rni - strem zru - cę tro - ski, w mym po -

5 ko - ju cza - ro - dzie - jski świat o - two - rzę. Kie - dy dźwięk i rytm na -

9 lo - żę, za - raz z nich pio - se - nkę stwo - rzę. Ref. Z ki - lku

13 dźwię - ków — sam wy - cza - ruj to, co chcesz — W ki - lku

17 sło - wach po - wiedz, jak ci mi - nał dzień. A gdy

21 świat na prze - kór wszyst - kim i - dzie wspak, nie mów,

24 że już bę - dzie tak, bę - dzie tak.

1. Kiedy wrócę dziś ze szkoły
i z tornistrem zrzucę troski,
w mym pokoju czarodziejski świat otworzę.
Kiedy dźwięk i rytm nałożę,
zaraz z nich piosenkę stworzę.

Ref. Z kilku dźwięków sam wyczaruj to, co chcesz.
W kilku słowach powiedz, jak ci minął dzień.
A gdy świat na przekór wszystkim idzie wspak¹,
nie mów, że już będzie tak, będzie tak.

2. W słowach namaluję siebie
wśród tysiąca barwnych kwiatów
i o tobie słówkiem wspomnę też.
No bo ile byłby wart mój świat,
gdyby zabrakło w nim przyjaciół?

Ref. Z kilku dźwięków...

3. Z kilku dźwięków stwórz melodię
roztańczoną w barwnym rytmie
i opowiedz treść historii,
tej, którą pisze życie, samo tworzy.
Spraw, by mogło ożyć.

Ref. Z kilku dźwięków...

4. Z paru wierszy niesłyszanych,
zabłąkanych gdzieś w szufladzie,
dziś powstanie piękny refren,
który sprawi, że uciekną wszystkie smutki precz...
I odnajdzie promyk słońca w zły deszczowy dzień...
Bo w muzyce drzemie siła, no i życia chęć...
Na pięć!!!

¹ Świat [...] idzie wspak – świat jest inny, niż powinien być, niezgodny z oczekiwaniami, na opak.

Zaśpiewajmy!

Śpiewanka na głosy

muzyka i słowa: Monika Gromek

Chór głos I *Andante*

1. Za - miast nu - cić coś pod no - sem, śpie - wam pię - knie pie-rwszym gło - sem:

3 Tra - la - la - la, tra - la - la - ta - ka jest pio - se - nka ma. ta - ka jest pio - se - nka ma.

Chór głos II

2. Za - miast nu - cić coś pod no - sem, śpie - wam pię - knie dru - gim gło - sem:

8 Tra - la - la - la, tra - la - la - ta - ka jest pio - se - nka ma. ta - ka jest pio - se - nka ma.

Chór głos III

3. Śpie - wam bu - rdon: tra - la - la - la, tra - la - la - la.

17

I 4. Za - miast i - ndy - wi - du - al - nie za - śpie - wa - jmy dziś chó - ra - lnie.

II 4. Za - miast i - ndy - wi - du - al - nie za - śpie - wa - jmy dziś chó - ra - lnie.

III 4. Za - miast i - ndy - wi - du - al - nie za - śpie - wa - jmy dziś chó - ra - lnie.

Chór: głos I

1. Zamiast nucić coś pod nosem, śpiewam pięknie pierwszym głosem:

Ref. Tralalala, tralala –
taka jest piosenka ma.
Tralalala, tralala –
taka jest piosenka ma. } *bis*

Chór: głos II

2. Zamiast nucić coś pod nosem, śpiewam pięknie drugim głosem:

Ref. Tralalala, tralala...

Chór: głos III

3. Śpiewam burdon:
Tralalala, tralala.

19

I
Ref. Tra - la - la - la, tra - la - la - ta - ka jest pio - se - nka ta!

II
Ref. Tra - la - la - la, tra - la - la - ta - ka jest pio - se - nka ta!

III
Ref. Tra - la - la - la.

21

I
Tra - la - la - la, tra - la - la - ta - ka jest pio - se - nka ta!

II
Tra - la - la - la, tra - la - la - ta - ka jest pio - se - nka ta!

III
Tra - la - la - la.

Chór: głosy I, II, III

4. Zamiast indywidualnie zaśpiewajmy dziś chóralnie.

Ref. Tralalala, tralala -
taka jest piosenka ta!
Tralalala, tralala -
taka jest piosenka ta!

bis

Zaśpiewajmy!

Nieźła sztuczka

muzyka: Monika Gromek, Michał Józwiak, słowa: Arleta Niciewicz-Tarach

Presto $\frac{3}{4}$

1. Na cie - niu - tkiej pię - cio - li - nii moc mu - zy - ki
 Choć nie - ła - two trzy - mać w ry - zach zgra - ję dźwię - ków -
 mie - ści się: zna - ki, nu - ty w rytm u - ję - te,
 to jest fakt! Me - trum za - wsze przy - pi - lnu - je,
 klucz i je - szcze cy - fry dwie...
 by za ta - ktem
 Ref. Na - gle - co to?
 ply - nął takt
 Nie - zła sztu - czka: w rytm się ja - kiś za - męt wkradł —!
 Dla szty - wnia - ków
 to na - u - czka —: re - fren i - nne me - trum ma —!

Allegro $\frac{4}{4}$

1. Na cieniutkiej pięciolinii
 moc muzyki mieści się:
 znaki, nuty w rytm ujęte,
 klucz i jeszcze cyfry dwie...
 Choć niełatwo trzymać w ryzach
 zgraję dźwięków – to jest fakt!
 Metrum zawsze przypilnuje,
 by za taktem płynął takt.

Ref. Nagle – co to? Nieźła sztuczka:
 w rytm się jakiś zamęt wkradł!
 Dla sztywniaków to nauczka:
 refren inne metrum ma!
 Już zmieniły się akcenty,
 trzeba poczuć nowy puls
 i zaliczyć przy okazji
 taktowania szybki kurs!

2. Metrum różne ma schematy,
 cel zaś jeden: trzymać ład!
 Ono właśnie porządkuje
 zagmatwany dźwięków świat.
 Ale czasem ma ochotę –
 czy się tego chce, czy nie –
 nagle zagrać nam na nosie
 i po prostu zmienić się!

31 Już zmie - ni - ły się a - kce - nty —, trze - ba po - czuć no - wy puls —

35 i za - li - czyć przy o - ka - zji — ta - kto - wa - nia szy - bki kurs —!

Ref. Oto właśnie niezła sztuczka:
w rytm się jakiś zamęt wkradł!
Dla sztywniaków to nauczka:
refren inne metrum ma!
Już zmieniły się akcenty,
trzeba poczuć nowy puls
i zaliczyć przy okazji
taktowania szybki kurs!

Zaśpiewajmy!

Śpiewaj, wesel się

autorzy nieznani

Presto **I**

Śpie - waj, we - sel się i śmieję,

5 **II**

nie - chaj głos twój się ro - zle - ga, hej, o, hej!

Śpiewaj, wesel się i śmieję,
niechaj głos twój się rozlega,
hej, o, hej!

Zaśpiewajmy!

Dziękuję, panie Fortepianie

muzyka: Teresa Niewiarowska, słowa: Wanda Chotomska

Moderato *mf*

1. Wszy - stko ta - kie by - le ja - kie i zwy - cza - jne, je - dna -
 ko - we te ty - go - dnie i mie - sią - ce, a tu na - gle coś i - nne - go, nie - zwy -
 kłe - go, pan Fo - rte - pian mnie za - pro - sił na swój ko - ncert. Ref. Dzię - ku - ję,
 pa - nie Fo - rte - pia - nie, pan e - le - ga - ncki za - wsze tak, nie - je - den
 z go - ści to za - zdro - ści, że pan ma ta - ki pię - kny frak. Dzię - ku - ję
 pa - nu, że do sie - bie pan dziś za - pro - sił wła - śnie mnie i że tak

¹ Frak – górna część eleganckiego, uroczystego stroju męskiego, rodzaj marynarki.

1. Wszystko takie byle jakie i zwyczajne,
jednakowe te tygodnie i miesiące,
a tu nagle coś innego, niezwykłego,
pan Fortepian mnie zaprosił na swój koncert.

Ref. Dziękuję, panie Fortepianie,
pan elegancki zawsze tak,
niejeden z gości to zazdrości,
że pan ma taki piękny frak¹.
Dziękuję panu, że do siebie
pan dziś zaprosił właśnie mnie
i że tak pięknie pan mnie wita
muzyką taką jak we śnie.

2. Ja te nuty zaraz wezmę stąd ze sobą,
zapamiętam to na długo, jak najdłużej,
ja tu wrócę, jeszcze wrócę, a na razie
niech pan przyjmie dziś ode mnie jedną różę.

Ref. Dziękuję, panie Fortepianie...

21 *B7* *D* *A7* *D7<* *A7 mp mormorando*

pię - knie pan mnie wi - ta mu - zy - ką ta - ką jak we śnie.

25 *D* *A7* *A7* *D* *A7*

29 *D* *A7* *B* *A7* 1. *D* *A7* 2. *D*

2. Ja te

Zaśpiewajmy!

Wiwat, szkoła i nauczyciele

kanon, muzyka: Michael Preatorius [czyt.: misiael pritorius]

Allegretto

I

Wi - wat, szko - ła i na - u - czy - cie - le!

II

5 Nie - chaj dłu - gie la - ta ży - ją nam!

Wiwat¹, szkoła i nauczyciele!
Niechaj długie lata żyją nam!

¹ Wiwat – w języku łacińskim: „Niech żyje!”.

Zaśpiewajmy!

Szkolny rock and roll

słowa i muzyka: Tadeusz Szarwaryn

Vivace *f* F⁷

1. Już nie - dłu - go ca - ły — świat — bę - dzie ta - ńczył

4 B⁷

tak jak — ja —, ro - zpie - wa - ny ro - ckiem — świat —

7 F⁷ B⁷

bę - dzie ta - ńczył ty - siąc lat. Na - wet w szko - le —

10 F⁷

kró - lu - ją rock and ro - lle, u nas

13 C⁷ B⁷ F C⁷

ka - żdy wie —, jak ro - cka ta - ńczy się.

17 F⁷

Ref. Rock, rock, rock and roll —, rock, rock, rock and roll —,

21 B^7 F^7

rock, rock, rock and roll —, rock, rock, rock and roll —, u nas

25 C^7 B^7 F^7 C^7

ka - żdy wie —, jak ro - cka ta - ńczy się.

1. Już niedługo cały świat
będzie tańczył tak jak ja,
rozśpiewany rockiem świat
będzie tańczył tysiąc lat.
Nawet w szkole królują rock and rolle,
u nas każdy wie, jak rocka tańczy się.

2. Kolorowo wokół nas,
tańczyć chcemy cały czas,
kiedy przyjdzie smutny dzień,
zatańcz z nami, tak jak my.
Nawet w szkole królują rock and rolle,
u nas każdy wie, jak rocka tańczy się.

3. Choćbyś myślał ze sto lat,
nie wymyślisz nic i tak,
rock and roll najlepszy jest,
załóż trampki, tańcz go też.
Nawet w szkole królują rock and rolle,
u nas każdy wie, jak rocka tańczy się.

Ref. Rock, rock, rock and roll,
rock, rock, rock and roll,
rock, rock, rock and roll,
rock, rock, rock and roll,
u nas każdy wie, jak rocka tańczy się.

Ref. Rock, rock, rock and roll...

Ref. Rock, rock, rock and roll...

Zaśpiewajmy!

Maluje zima

muzyka: Adam Skorupka, słowa: Elżbieta Szeptyńska

Andante *mf* C

1. Tro - skli-wie mróz — o - kry-wa sza-dzia — ga - łą - zki wio — tkie, liść u -

4 C7+ a E a7 D D7
schię - ty — . O - plo - tek wie — jski, pa - rkan w mie - ście — nie bę - dzie

7 G C6 C C7+ C7
ża - den — po - mi - nię - ty — : w kry - szta - lkach lo — du du - mne

10 F F/C E7
świe - rki — i to zwy - cza — jna rze - czy ko - lej — .

13 a E a D7 G C6
Ma - lu - je zi — ma a - uto - po - rtret — , czę - stu - je śnie - giem — tak jak to - rtem — .

17 a E a D7 G C6
Ma - lu - je zi — ma a - uto - po - rtret — , czę - stu - je śnie - giem — tak jak to - rtem — .

1. Troskliwie mróz okrywa szadzią¹
gałązki wiotkie, liść uschnięty.
Opłotek² wiejski, parkan³ w mieście
nie będzie żaden pominięty:
w kryształkach lodu dumne świerki
i to zwyczajna rzeczy kolej.
Maluje zima autoportret⁴,
częstuje śniegiem tak jak tortem. } *bis*

2. Tęczowo w słońcu iskrzą sople,
a w sennych zaspach kluczą sarny.
Tramwaje w mieście biel oprósza,
a ślady torów po nich czarne.
Zastyga oddech ścięty mrozem
i to zwyczajna rzeczy kolej.
Maluje zima autoportret,
częstuje śniegiem tak jak tortem. } *bis*

3. Mrugają okna świateł blaskiem,
w tanecznym wirze płatków roje⁵,
gdy w sercach ludzi jasny płomyk,
to żadnej zimy się nie boją.
Dlaczego tak? Bo tak to czuję
i to zwyczajna rzeczy kolej.
Maluje zima autoportret,
częstuje śniegiem tak jak tortem. } *bis*

¹ Szadz – osad z zamrożonej mgły.

² Opłotek – drewniany płot.

³ Parkan – ogrodzenie, zwykle wykonane z desek.

⁴ Autoportret – portret artysty namalowany przez niego samego.

⁵ Rój – tu: wielkie nagromadzenie czegoś.

Utwory instrumentalne

Zagrajmy!

Melodyjka

Monika Gromek

Zagrajmy!

Nowa melodyjka

Monika Gromek

Zaśpiewajmy!

Siedzi sobie zając pod miedzą

Zagrajmy!

melodia popularna

Andante

Sie-dzi so-bie za - jąc pod mie - dzą, a my-śli - wi o nim nie wie - dzą.

Po knie-i się ro-zbie-ga - li, a - by sza-ra - ka schwy-ta - li fo - rte - lem, fo - rte - lem.

Siedzi sobie zając pod miedzą¹,
a myśliwi o nim nie wiedzą.
Po kniei² się rozbiegali,
aby szaraka³ schwytali
fortelem⁴, fortelem.

¹ Pod miedzą – na niezaoranej ziemi rozgraniczającej pola uprawne. W tym miejscu często ukrywają się zwierzęta polne, np. zające, kuropatwy i pliszki.

² Knieja – gęsty las.

³ Szarak – zając.

⁴ Fortel – podstęp.

Zagrajmy!

Idziemy, idziemy

melodia ludowa z Podhala, opracowanie: Monika Gromek

Andante

Idziemy, idziemy

Zaśpiewajmy!

Oj, Maluśki, Maluśki

Zagrajmy!

pastorałka tradycyjna, opracowanie: Monika Gromek

Largo

śpiew

Oj, Ma - lu - Źki, Ma - lu - Źki, Ma - lu - Źki, kie - by rę - ka - wi - cka, a - lbo -

śpiew

li tez ja - ko - by, ja - ko - by ka - wa - ę - cek smy - cka.

śpiew

Śpie - wa - jcie i gra - jcie Mu, Dzie - cię - tku ma - ę - mu.

Zapis lub oznacza triolę ósemkową. Wskazuje ona trzy następujące po sobie ósemki, które należy zaśpiewać w czasie potrzebnym do wykonania dwóch ósemek. Triolę nazywa się grupę rytmiczną trzech dźwięków o równej długości.

1. Oj, Maluśki, Maluśki, Maluśki, kieby rękawicka, alboli tez jakoby, jakoby kawałeczek smycka.

Ref. Śpiewajcie i grajcie Mu, } *bis*
Dzieciątku małemu.

2. Cy nie lepiej by Tobie, by Tobie siedzieć było w niebie, wsak Twój Tatuś kochany, kochany nie wyganił Ciebie.

Ref. Śpiewajcie i grajcie Mu... } *bis*

3. Tam Ci zawse służyły, służyły prześlicne janioly, a tu leżys sam jeden, sam jeden jako palec goły.

Ref. Śpiewajcie i grajcie Mu... } *bis*

Zagrajmy!

Bieriozka

rosyjska melodia ludowa

Zagrajmy!

Płonie ognisko

Jerzy Braun

Tabela chwytów fletowych

kciuk													
lewa ręka													
prawa ręka													

- otwór całkowicie zakryty
- otwór w 3/4 zakryty
- otwór w połowie zakryty
- otwór odkryty

* – chwyt na flecie barokowym

kciuk													
lewa ręka													
prawa ręka													

	Imię i nazwisko	Klasa	Rok szkolny
1.			
2.			
3.			

Źródła ilustracji:

Agencja Gazeta: Iwona Burdzanowska s. 23 (Lublin), Jakub Orzechowski s. 23 (Lublin 2), Łukasz Cynalewski s. 23 (Poznań), Przemek Wierchowski s. 52 (ułań); **Archiwum Nowej Ery:** s. 13, 14, 27 (dzwonki), 132 (instrumenty), 133, 152, 153 (dzwonki), 169, 170 (dzwonki), tył okładki (wszystkie); **Archiwum Piotra Jamskiego** s. 115 (dwojnica, sopilka); **Bartosz Ługowski** s. 94, 95 (kurs gry); **BE&W:** s. 120, Alamy s. 22 (Gdańsk, Szczecin – oba), 23 (Katowice – oba), 35 (rowerzysta 2), 52 (rycerz), 67 (dzwonki, anioły Memlinga), 68 (słownik), 69 (opłatek), 73 (C.D. Friedrich, Morze lodu), 89 (smyczek kontrabasowy), 112 (polka), 118, 120 (fujarka, bęben, muszla, tykwa, grzechotki), 121, 122, 123, 127 (żeński), 146 (tańczący 1), BPK s. 91 (cymbały), Granger s. 91, 102 (Chopin), Jerzy Malinowski s. 83 (Szymanowska), Universal History Archive/Universal Images Group s. 104 (dylizans); **Diomedia:** Danita Delimont RM/Wendy Kaveney s. 85; **East News:** AFP s. 129, AKG Images s.73 (Kustodiev), Album Online s. 25, Album/Tundra Productions s. 61 (Rudolf), Archiwum Andrzeja Marca s. 126, Artur Barbarowski s. 106 (Kraków), Bartosz Krupa s. 31 (święto), BOCCON-GIBOD/SIPA s. 52 (robotnik), Damian Klamka s. 22 (Kraków), Edyta Czechowska s. 100 (Szafarnia), Everett Collection s. 37 (Pędziwiatr), Green Gallery/Darek Stefański s. 91 („żyrafa”), Krzysztof Chojnacki s. 104 (Wizytka), Marek Michalak s. 52 (partyzant), Mary Evans Pictures Library s. 145, Muzeum Literatury s. 31 (Paderewski), Olympia/SIPA s. 80 (Befana), Paweł Chojnacki s. 22 (filharmonia W-wa), Polska Press/Marek Szawdyn s. 22 (filharmonia W-wa 2), Zbiory Muzeum Etnograficznego w Warszawie/Teresa Lewińska s. 108 (harmonia), Zenon Żybartowicz s. 55; **FORUM:** Adam Chelstowski s. 52 (kosynier), Andrzej Sidor s. 109 (kapela), Archiwum Izy Wojciechowskiej s. 103 (Elsner), Filip Błażejowski s. 20 (sala), FoKa s. 47, 104 (Gładkowska), Mirosław Stankiewicz s. 100 (Chopin), Piotr Jasiczek s. 128, Piotr Mecik s. 50, Waldemar Kompala s. 108 (trąba), Wojciech Kryński s. 20 (filharmonia); **Gallo Images Poland/Getty Images:** Andy Sacks s. 90 (wnętrze), Corbis/VCG/Barry Lewis s. 143, DeAgostini/A. Dagli Orti s. 101, Hulton Archive/Stringer s. 102 (rękopis), James Alastair s. 36 (elektroniczny), Lougepark s. 154, OKŁADKA (dzieciaki 1), Peter Cade s. 35 (rowerzysta 3), photostorm s. 83 (Dzień Kobiet), Rudi von Briel s. 127 (mieszany), Rudy Sulgan s. 127 (męski), Stringer/Erich Auerbach s. 93 (lutnistą), Squared Studios s. 28, 64, 142 (klawesyn), SW Productions 66 (jaselka – święta rodzina), Victord50 s. 69 (Szczedraczy), Westend61 s. 73 (sanie), 80 (kulig); **Ka Leszczyńska** s. 17, 28 (jaszczurka 2), 29 (jaszczurka 4), 76, 171; **Mariusz Trzaskalski** s. 66 (pastuszkowie i aniolki), 67 (pastuszek); **Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie** s. 102 (rysunek), 103 (rysunek); **Muzeum Narodowe w Warszawie/Krzysztof Wilczyński** s. 110; **Państwowy Zespół Ludowy Pieśni i Tańca Mazowsze** s. 108 (dudy), 109 (burczybas); **PAP:** Adam Ciereszko s. 23 (Poznań), Grzegorz Michałowski s. 23 (Łódź), Itar-Tass s. 69 (Julenisse), Jacek Bednarczyk s. 127 (chłopięcy), Zdzisław Lenkiewicz s. 69 (prosfora); **Paweł Onochin/Zbigniew Butryn/Pracownia Instrumentów Ludowych w Janowie Lubelskim** s. 108 (mazanki); **Photo Power/Bridgeman Images:** Roger Viollet s. 7 (Chopin), Berko Fine Paintings s. 99, Hamburger Kunsthalle s. 139, Yale Center for British Art/Paul Mellon Collection s. 138; **REPORTER:** Andrzej Stawiński s. 104 (poddruk – fortepian), Anna Kaczmarz s. 106 (lajkonik), Gerard s. 23 (Łódź), Lasyk s. 52 (legionista), Paweł Piotrowski s. 22 (Kraków), Radek Koleśnik s. 45, Sergei Svetlitsky s. 115 (grający na bandurze); **Shutterstock:** OKŁADKA (dziewczyna podskakująca), s. 2, 6, 7 (jarzębina), 10, 12, 27 (flet, tamburyn, bębenek), 28 (grzechotki, trójkąt, jaszczurka 1), 29 (jaszczurka 3), 30, 31 (dynia, fasolka, nietoperze), 34, 35 (rowerzysta 1, rowerzysta 4), 36 (stożkowy), 37 (żółw, piesek), 39 (wszystkie), 42, 43, 52 (piechur), 56, 58, 59, 60, 61, (ciasteczka, ostrokrzew, gałązka), 64 (bębenek, flet, grzechotki, trójkąt), 65, 69 (szopka, choinka), 72, 73 (dzieci), 80 (gałązki), 82, 83 (motyw, przebiśniegi), 86, 87, 89 (kontrabas), 91 (młoteczki), 94 (ukulele), 97, 108 (okaryna), 111, 113, 115 (płytką), 116, 118 (Tyrolczyk, parada), 124, 125, 132 (wyszywanki), 134, 135, 136 (ślimak), 142 (bębenek, grzechotki, klakson), 146 (tańczący 2), 147, 152, 153 (bębenek, tamburyn, flet), 154, 159 (chór dzieci), 166, 167, 169, 170 (flet), Limpopo s. 116, Mandy Godbeheart OKŁADKA (dzieciaki 2); **Soveto Gospel Choir/ Zach Ciaburri** s. 131; **Szymon Małecki** s. 92, 93 (pracownia); **Thinkstock/Getty Images** s. 7 (kwiaty), 9, 26, 27, 32, 42 (kwiatki – oba), 61 (choinka), 68 (szczygieł, szpak, gołąb, wróbel), 117, 118 (akordeon), 136 (parasol), 140, 149, 150, 152 (wianek), 120, 121 (rajska plaża); **Yamaha Music Europe GmbH Sp. z o.o.** s. 3, 88 (skrzypce, smyczek), 89 (altówka, wiolonczela, smyczek), 90 (fortepian), 91 (pianino), 151, 162.

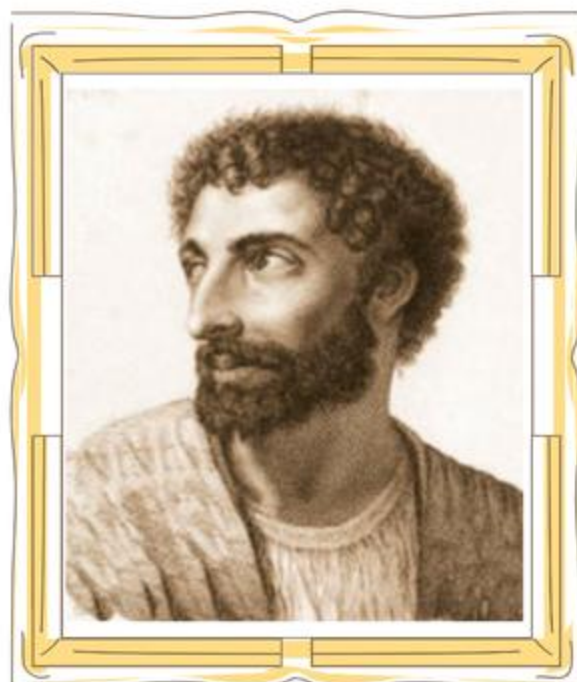
Piosenki *Z naszymi marzeniami* (s. 8) i *Świat rozdźwięków* (s. 157) pochodzą z płyt Młodzi Artyści Śpiewają, wydanych przez Fundację Młodzi Artyści.

Wydawnictwo dziękuje Yamaha Music Europe GmbH Sp. z o.o. za udostępnienie zdjęć instrumentów (s. 3, 88, 89, 90, 91, 151, 162).

Wydawnictwo dziękuje za udostępnienie swoich wizerunków Adeli Trzaskalskiej (Trzaskalska, s. 66), Tymonowi Trzaskalskiemu (Trzaskalski, s. 67), Lenie Kruczyk (Kruczyk, s. 94), Oliwii Kutybie (Kutyba, s. 133) oraz Wilhelmowi Jarszakowi (Jarszak, s.132).

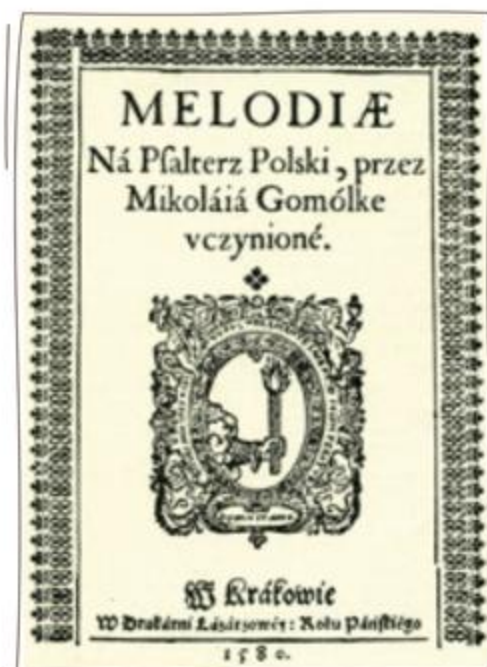
Wydawnictwo dołożyło wszelkich starań, żeby odnaleźć posiadaczy praw autorskich do wszystkich utworów zamieszczonych w podręczniku. Pozostałe osoby prosimy o kontakt z Wydawnictwem.

Galeria kompozytorów

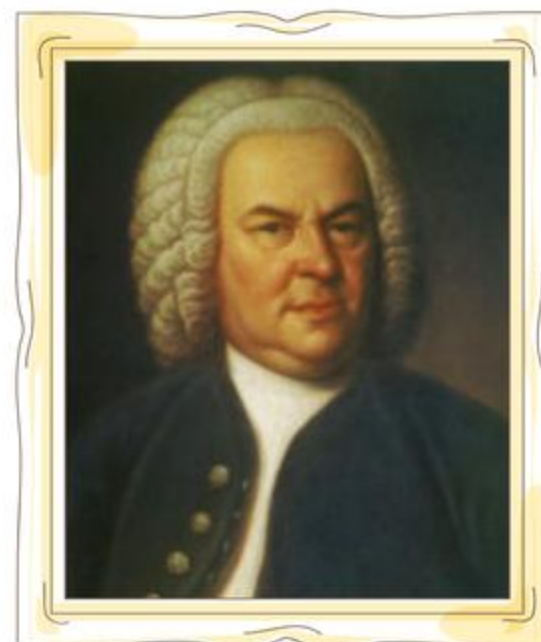
Wacław z Szamotuł
(1524?–1560?)

- polski kompozytor renesansowy
- jeden z najwybitniejszych twórców muzyki polskiej w okresie przed Chopinem [czyt.: szopenem]
- formy muzyczne: pieśń, psalm
- wybrane utwory: psalm *Ego sum pastor bonus*, pieśń *Już się zmierzcha*

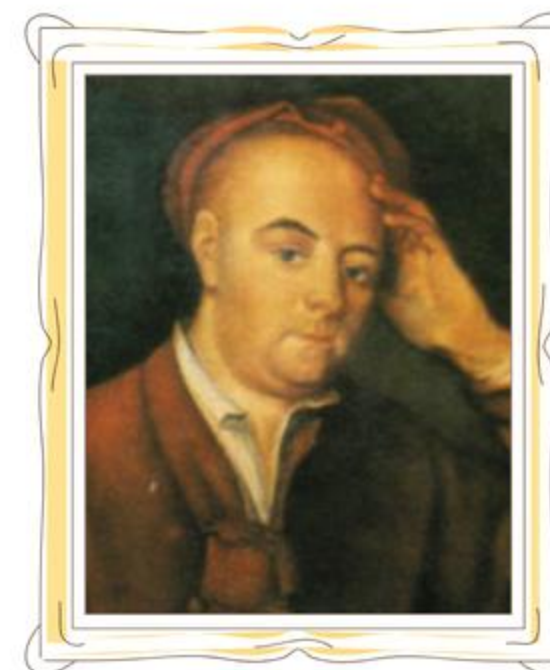
Mikołaj Gomółka
(1535–1609?)

- polski kompozytor renesansowy
- autor zbioru 150 psalmów *Melodie na PŹalterz Polski*
- forma muzyczna: psalm
- wybrane utwory: psalm 29 *Nieście chwałę, mocarze*, psalm 47 *Kleszczmy rękoma*

Jan Sebastian Bach
(1685–1750)

- niemiecki kompozytor barokowy, wirtuoz klawesynu i organów
- jego muzyka do dziś wywiera wpływ na twórczość innych kompozytorów
- formy muzyczne: preludium, fuga, koncert, kantata, msza, oratorium
- wybrane utwory: *Msza h-moll*, *Pasja wg Świętego Mateusza*, *Wariacje Goldbergowskie*

Jerzy Fryderyk Haendel
[czyt.: hendel] (1685–1759)

- barokowy twórca pochodzenia niemieckiego, organista, skrzypek, klawesynista
- nadworny kompozytor królów Anglii
- formy muzyczne: opera, oratorium, suita [czyt.: su-ita], koncert
- wybrane utwory: oratorium *Mesjasz*, suita *Muzyka sztucznych ogni*